

VÉSZI ENDRE

AZ EZÜST KEHELY

válogatott novellák

TARTALOM

ISZAPBIRKÓZÓK

STATISZTIKA

SZÁRAZAKVÁRIUM

EGY GYÖNYÖRÚSZÉP DÉLUTÁN

A TÚSZ ZAVARBAEJTŐ HALÁLA

A GYÖKÉREMBER

EGYETLEN MONDAT, LÉLEGZETVÉTELEKKEL

FUGIT AMOR

DUPLA SZALTÓ, HÁLÓ NÉLKÜL

A LESELKEDŐ

ADRENALIN

ÓLMOSI-BLEIER UTOLSÓ MŰVE

AZ EZÜST KEHELY

LE AZ ÖREGEKKEL!

ISZAPBIRKÓZÓK

Ilyenkor, augusztus végére már jó barnák az emberek, legalábbis a strandra járók. És ez az izzó, heves nyár ugyancsak megaszalja a bőrt. Ezért tűnt fel annyira a dunai sziget strandján, a parti fövényen egy férfi, egy világos test a sok barna között; valósággal meztelennek hatott. S nemcsak hogy fehér bőrű volt ez a férfi, de a mellkasán, a szívéből horpadt gyomra irányába sima, fényes rózsaszínű szalag húzódott, sebhely.

Magas volt, kissé hajlott, erős kötésű, izomkötegei görcsökbe feszültek a karján, a lábán. Látszott, hogy nem a torna, a sport, de a munka sodorta szorosra izmait, s faragott le melléből, hasából minden felesleges húst. Ez a férfi egy kövér, hároméves kisfiút cipelt a tarkóján, a gyerek húsos lábcskái átfonták a nyakát, a kis puha talpak ütemre verdesték a vállcsontot. Egy szempillantás, és mindenki felmérte, hogy a fiúcska az unokája lehet, holott fia volt.

Hordozta a gyereket a fiahordozók gyanútlan bizalmával, belegázolt a megapadt Dunába, végigfeküdt a vízen, s a gyerek ott maradt a nyakán. Mikor megelégtették ezt a mulatságot, visszatértek az asszonyhoz, aki nagy karimájú szalmakalappal védekezett a szinte merőleges sugarak ellen. A nő kedvesen kövér volt, vidám természetű. Élénkpirosra sült, s már előre jajongott a várható fájdalmaktól. Uzsonnát készített a szalvétára, maguknak fokhagymás sültet, a gyereknek hideg kakaót és brióst.

Elmúlt dél, a fény apró borzongással terjedt az alig mozduló vízen. A felnőttek pilledten heverésztek, kamasz fiúk és lányok kupacban ültek, egyenes derék, s csak olykor mondott egyikük vagy másikuk egy-egy szót. Annál inkább ordítottak a gyerekek, kiélvezve egy új játékot, az iszapcsúszdát, melyet a part meredekéből vájtak ki teknősre, locsoltak csatakosra, hogy az így keletkező iszapban csússzanak le sima, gyönyörteli gyorsasággal. Műanyag vödörökben, gumisapkákban hordták egyre a vizet, az iszap mind kövérebb, húsosabb, gumiszerűbb - valóban, féktelen örömök forrása volt ez a csúszda! A gyerekek belefűrték magukat a testmeleg iszapba, kis mozgékony iszapgyíkokká változtak.

Az anya és a kisfiú egy öreg fűzfa tövébe húzódott, az asszony helyet csinált a kicsinek a kimeztelenedett gyökerek között, a gyerek csakhamar elaludt, s a hosszú, fehér testű férfi lassan elindult szétnézni. Jóleső nyugalom zsibbadt a testében, az eget magasnak érezte, a túlsó part zöldjeit távolinak, lehetett mozogni ebben a közegben.

Egy kártyázó társaságnál megállt, árnyékot vetett a kártyázókra, valaki felhúzott szemöldökkel ránézett, s ő ment tovább. Nekirúgtak egy labdát, amely úgy csattant az arcán, mint egy pofon. Valahol élesen nevettek. Ez némi dühöt lobbantott fel benne, de aztán ő is elmosolyodott. Mégis, a sérelem felhorzsolta nyugalomát. Egy férfi és egy nő dinnyét evett. Egész arcukkal gyalulták a dinnyét, s szétvetett lábuk között a homokba csurgott az édes lé. Távolabb egy táskarádió kis dobozából bécsi keringő dallamai lökődtek ki torzan rezonálva. A nekilóduló gyereklárma odavonzotta az iszapcsúszdához. Az aranyászurke iszap tompán fénylett, s csattogott a lezúduló testek alatt. Felnőttek is álldogáltak ott, lustán nézték a csúszkáló gyerekeket, s ők is bepettyeződtek az iszaptól.

A férfi felfigyelt valakire. Vaskos, nehéz ember volt ez, a melle alatt gyűrűbe állt a hús, szemkörnyéke tasakos, puffadt. Ő is figyelte az egymás után csattanó könnyű testeket, és időnként megrázta a nevetés.

A férfi, aki eddig lustán, magát eleresztve szemlélődött, most azon gondolkodott, honnan ismeri ezt az embert. S mivel nem jutott az eszébe semmi, hátat fordított az iszapcsúszdának, s visszament családjához. A kérdés azonban benne maradt. A felesége hason fekve aludt, arcát karjára fektetve, a kisgyerek pedig széttárt karokkal feküdt, mintha a fűzfa koronája felé repülne. A gyereket nézte, de arra az ismeretlenre kellett gondolnia. Újra az iszapcsúszda felé indult, de az ég már nem volt olyan magas, s egy hajókémény füstje sötéten rezgett a napban.

Az idegen még mindig ott állt a tömegben, s időnként megrázta a nevetés. A fehér testű férfi szorosan melléje állott. Odaszólt neki, mintha egy beszélgetés közepén lennének.

- Ügyesek - mondta.

- Az - hagyta rá a testes idegen, oda se pillantva -, micsoda móka! - nevetett. A vállán megráncolódtak nagy, aranybarna szeplői.

- Honnan ismerem én magát? - kérdezte váratlanul a fehér testű, kissé ellépve a zömöktől. Karjába nyilallt az ideggyulladás emléke, egész nyáron ezt nyögte. A másikhoz most ért el a kérdés, de csak foszlányokban. Késve szólalt meg a szöveg, mint egy rosszul szinkronizált filmben.

- Honnan? - ismételte szórakozottan. - Hát honnan? Nem Gécziék? - még mindig nem nézett a kérdezőre, annyira lefoglalta a látvány.

- Milyen Gécziék?

- A szalámimester. Illatos út.

- Nem, nem Gécziék.

Ebben volt valami személyes indulat, a súlyos, zömök ember kénytelen volt ránézni.

- Nem ismerem - mondta most már határozottan, pedig az idegek hálójában fennakadt egy ellenkező sejtelem.

Most egymás szemébe néztek. A fehér bőrű ráncolt homlokára egy kövér, egészséges iszapcsillag pottyant. - Pedig mi már találkoztunk valahol - makacskodott. A másik vállat vont. Megint ráncolódtak vállán a szeplők.

A fehér bőrű hátat fordított, és lassú, hosszúra nyújtott léptekkel visszament a családjához. Ez a lassúság, megfontoltság már nagy erőbe került, mert futnia kellett volna. Az idegek sürgetését az izmok és inak fegyelmével ellensúlyozta. Közben úgy érezte, hogy bőre túlságosan is megperzselődött a naptól, a kiütközött piros foltok úgy égették, mint a csaláncsípés.

Az asszony és a kisgyerek már felébredt, sőt a kisfiú visszakíváncozott apja nyakába, de ebből nem lett semmi. Sok vizet ivott a férfi, nemcsak a bőre tüzelt, a belseje is. A víz betöltötte és feszítette, nehézkes lett, rosszkedvű. Az asszony elővette kötését, a gyerek, mint egy kis rák, minduntalan elmászott valamerre.

Odalent a csúszdánál nem csillapult a láрма, sőt, ha lehetséges, még fokozódott, és újabb meg újabb hullámokkal ostromolta a mozdulatlan, bádogosan izzó eget.

Megint csak útnak indult. A szeplők a vállán. A nevetés, amely megrázza. A szem semleges világossága, anyagszerűtlen derűje. Ott találta az iszapcsúszdánál. Még mindig elmerülten bámulta a gyerekeket, és időnként megrázta a nevetés. A fehér testű férfi újra melléje állt. De a másik most már azonnal megérezte a jelenlétét. Magában még elmosolyodott. Vannak ilyen emberek, akik egyszerre csak felbukkannak a semmiből, és csupa jóakarattal ismerőst keresnek mindenkiben.

Most már ő ment elébe a kérdésnek.

- Hogy találkoztunk volna? Hát mi a foglalkozása? Hol dolgozik?

- Épületlakatos vagyok. A vegyigyárat építő vállalatnál.

- Ez nekem nem mond semmit. Én meg cukrász vagyok - fűzte hozzá nem is barátságtalanul, csak éppen unta már ezt a makacs ismeretlent. Selypített, a cukrászt tyukrásznak ejtette.

A fejük fölött, ívben, dinnyehéj repült a Dunába.

- Cukrász - ismételte a fehér testű.

A másik még mindig nem haragudott, de már szeretett volna megszabadulni tőle.

- Cukrász - mondotta a fehér testű -, cukrász. - Hirtelen felkapta az arcát. - De tud maga biciklizni is, ugye?

- Biciklizni? Ki nem tud biciklizni?

A gyerektetek gyorsuló ritmusban csattogtak az iszapon, az ég rózsapiros lett, mint a lassan átvérző pólya.

A zömök, alacsony ember kiemelte mellkasát a húsgyűrűből, és teljes arccal a fehér testű felé fordult.

- Front? Kárpátok? Ezerkilencszáznegyvennégy? - kérdezte most ő, s a másik gyorsan rábólintott, miközben már pontosan látta ezt az embert a múltban, amint rövid törzsével a kerékpár kormányára dől, kurta lábával gyors ütemben hajtva a pedált, s amint elszívja őt az országút, az áhított messzeség. Mindig így tűnt el, miközben ők kiépítették a védelmi állást, remélve, hogy az utolsót.

- Kelecsényi főhadnagy küldönce voltál a tizenheteseknél! Tyukrász! - kiáltott vidáman a fehér testű, s váratlanul megnyugodott, mert tizennyolc év ködösen összeálló anyagából előkerült az ő embere. Kényelmesen lehajolt, erős bordái kifeszítették bőrét, míg felmarkolt egy tenyérrevalót a testmeleg, érzéken eleven iszapból. Fölemelkedett, szürkés-kék szemét átvilágította a mosoly, úgyhogy most színehagyottnak tűnt ez a szem. Az iszaplecsnit kényelmes mozdulattal a volt küldönc mellére helyezte és ráérősen szétmázolta. A másik nyitva feledett szájjal figyelte ezt, nem tudva, mire vélje, majd bal kezével a melléhez nyúlt, hogy letörölje az iszapot.

- De amikor engem tihozzátok raktak, a húsz ember között, kiegészítésül, te már nem sokáig voltál küldönc!

A másik mindenre emlékezett, és szeretett volna továbbmenni. Persze hogy nem maradhatott küldönc, mert a főhadnagy eltűnt, később kiderült, szitává lőtték a partizánok. Őt magát a századhoz csapták.

- Borotta? - szólt végre nehéz ajakkal a zömök. - Hát te élsz?

- Igen, élek.

- Érdekes - a másik még mindig az iszapot dörgölte a mellén.

- Élek - ismételte a fehér testű, és közben tisztán látta azt a sötétzöld délutánt a szurdokban, hallotta a gépfegyverek ugatását, a rendszertelenül vijjogó, majd esőszerűen megszaporodó lövedékek hangját.

Megint tele volt a tenyere iszappal, és azt a zömök ember gömbölyű vállára helyezte, nyugalmas derűvel. Néhány lépés távolságról évődő barátoknak vélhették őket.

Abban a sötétzöld szurdokban, ahol a zászlóalj beásta magát, már kora délután kezdődött az este. A magaslatot az oroszok meg a románok tartották kézben. Csak délnyugat felé nyílt keskeny kijárat a bugyorból, ez a kijárat úgy világított, mint a lisztpor. A kijáratot golyószórós tisztek őrizték a gyalogság hátában. Rajtuk keresztül nincs kiút, nincs visszavonulás.

- Mert már front után jött az értesítés, hogy nem élsz. Én voltam nálatok, a feleségedet értesítették. Elhittem.

- Akár hiszed, akár nem, én igazán meghaltam. Két évig halott voltam.

A zömök elnevette magát, oldódott benne a feszültség.

- Ne bolondozz, Borotta! - lerázta válláról az iszapot, de a fehér testű megint lehajolt. - Ne bolondozz, Borotta! - ez már az újabb plecsninek szólt.

Az emberek arcig álltak a köves árokban, csak a szuronyok hegyén billegett némi fény. Órák hosszat álltak itt egymás mellett, s noha hűvös volt, a zubbonyuk meglucskosodott a verítéktől, és színes karikák ugráltak a szemük előtt. Az egyik völgyből ágyúszó hallatszott, a másiktól jajgatás, fölöttük lassú, vitorlázó repüléssel sasok keringtek. Ebben az árokban ismerkedtek meg, ő meg a tiszt kioldó, s noha másra lehetett gondjuk, a gyermekeikről beszélgettek, az asszonyukról és mindenféle tortáról, buktáról.

A fehér testű ismét iszapért hajolt, de a másik megragadta a csuklóját.

- Elég volt a marhaskodásból! - a hangja reszelős volt, elszánt.

- Emlékszel a visszavonulásra? Amikor megfűjták a sípot? Amikor kinyitották a kalickát?

- Mikor én visszanéztem... én azt hittem, te már nem élsz, csupa vér volt körülöttem minden, csupa vér.

- Nem vettél a hátadra, pedig hogy könyörögtem, hogy könyörögtem! A gyermekeid egészségére kértelek.

Este nyolc óra tájt már csupa vérszag volt a szurdok. Az emberek hasa szétnyílt, mint a dinnye, félőrültek rángatóztak a sziklába kapaszkodva, mint az epilepsziások. Az árkokban már alig tüzelt valaki. Azokat, akik a délnyugati kijárat felé másztak, saját puska lőtte le. Végre huszonegy óra nulla ötpercesen megszólalt a síp. Megnyílt a menekülés útja délnyugat felé.

A fehér testű ember most az orrában érezte a vérszagot. Sovány arca eltorzult.

- Hogy könyörögtem neked, de hogy!

Mikor az élve maradtak négykézláb, mellen, hason a kijárat felé kapaszkodtak, ő már a vérében feküdt, a mellét feltépte egy szilánk. Két tenyerével merte vissza a vért, vissza a szívébe. A kioldó elcsúszott mellőle.

- Hogy könyörögtem, a pofámról lesül a bőr, ha rá gondolkodom.

Hosszú évek következtek. Kórház, hadifogság. Őt idehaza holtnak nyilvánították, ez a tömzsi ember volt az egyik tanú rá, s az asszony újra férjhez ment.

Most már két tenyérrel markolt az iszapból. Mint akkor a saját vére, olyan volt ez az iszap, testmeleg, sikamlós s érzéketlenül édes szagú. Ezt a két tenyérnyi iszapot a zömök ember arcába nyomta, a szemébe, az orrába, a szájába. Az fölördített, olyan hangon, mint ahogy tizenhét évvel ezelőtt ordítottak az emberek. Az ő orrát is betöltötte a vér édes, hánytatós szaga. A fehér bőrű felé sújtott, s kemény arccsontot ért az ökle.

- Önző disznó, hullarabló - mondta az, de a foga között.

Ekkor már gyűrűt vontak körük a kíváncsiak. Nem értettek semmit az egészből, s ettől tanácstalanok lettek. A fehér testű meggörbült háta, mint egy híd, a másik melle alá feszült, így emelte magasba, hogy aztán az iszapba ejtse. Ő meg az iszapban fetrengve kérlelte:

- Ne bomolj, Borotta, ne bomolj! - s emelkedett.

A fehér testű fölője hajolt, megforgatta a vastag iszapban, mint húst a prézliben. Iszapember lett belőle.

- Ne bomolj, Borona, a családom - nyögte a zömök, és közben elkapta a fehér bőrű bokáját, maga mellé rántotta. Most már mindketten az iszapban henteregtek, s ez olyan mulatságosnak tűnt, hogy az emberek közül sokan fölnevettek, s azontúl hangosan biztatták hol az egyiket, hol a másikat, ki-ki az igazságérzete szerint.

Egymásba kapaszkodva felálltak. Mindegyik a másik derekához akart férközni. A zömöknek sikerült jókora ütést elhelyeznie ellenfele apadt gyomrára. A fehér bőrű felvijjogott, úgy érezte, hogy felrepedt mellén a régi sebhely, újra vért érzett maga körül, s ahogy iszapba burkolt testtel kiegyenesedett, bordáinak sora olyan volt, mint egy acélredőny. Sikerült a másik derekához férköznie, átfonta, aztán a magasba dobta az embert, hogy az ismét nagyot csattanjon az iszapban.

Valaki fölkiáltott, elég volt ebből, ne tépjék egymást. A tömegből néhányan kiváltak, hogy beleavatkozzanak, de a fehér bőrű fürgébb volt náluk, megint felkapta a síkos, rángó s a fogásnak annyira ellenálló testet, a hátára dobta, s futni kezdett vele.

- Így, látod, így kellett volna akkor, amikor a véremben feküdtem - lihegte futás közben. A zömök pedig a fejét ütögette, hol hevesen, hol ellankadva, hol újra feltámadó kétségbeeséssel.

A part pereméről sikoltó kiáltás hallatszott. - Sanyi! Sanyi! Sanyikám!

És egy másik hang:

- A férjem! Ne hagyják a férjemet! Józsi! Józsi!

A fehér bőrű pedig hosszúra nyújtott léptekkel, egyenletesen futott a Duna felé, s bár érezte, hogy a másik a nyakába tép, hogy az oldalát rúgja, csak fokozta az iramot, érezte a vizet, elfogyott lába alól a föld, a hűvös vizet taposta, hátán a félig elalélt idegennel. A parton kiáltoztak, csónakot löktek a vízre, de ő nyugodt, egyenletes mozdulatokkal egyre beljebb úszott, egyre beljebb, nyakában a növekvő súllyal, s mégis olyan könnyűnek érezte a karját, a lábát, a homlokát, a szívét!

1962

STATISZTIKA

1.

Az új segédorvos eléggé elszigetelődött a traumatológián, a természete szigetelte el, a szó-fukarsága, rezdületlenül piros arca, vastag keretű, nagy szemüvege, amely még a pillogást is elrejtette. Avedix Pálnak hívták, de az osztályon csak úgy nevezték, persze maguk között: Iksz, a hallgató.

Ez a hallgatóság vastag, ügyetlen testbe ágyazódott, inkább vélhették beteghordozónak, mint orvosnak. Egyébként bizonyos műtéteknél jó hasznát lehetett venni erős, határozott kezének, manuális rátermettségének. Az orvosi szobában is kissé oldalt húzva székét, vastag, gyermekesen sima nyakát kiemelve vállából, arcát a lámpának fordítva olvasott, s ha belepillantottak a könyvébe, amely hol valami külföldi szépirodalmi munka, hol meg atomfizikai problémát tárgyaló mű volt, összecsukta a lapokat. A segédorvos épp hogy átlépte huszonnyolcadik évét, szőke haja már alaposan meggyérült, előmutatva a tompán fénylő, gömbölyű koponyát.

Magatartása nyugodt, mondhatni tárgyilagos, arca szüntelenül és egyformán bársonypiros, lényé maga a folytonosság. Mégis zavarta kollégáit, az ápolónőket, a környezetét, mert más volt az időritmusa, ahogy elhelyezte a maga idejét a többieké között, ahogy letelepedett a beteg ágya mellé, ahogy hosszú szünetekkel mondott valamit. Az ő egyetlen üteméhez kétütemű időre volt szükség, de sajátosképpen ezt nem szenvedte meg a munkája, az ő más térfogatú idejében is elfért mindaz, amit társai csak gyorsabban, hangosabban, fokozott forgássebességgel tudtak elvégezni. Idegensége tehát látszólag ebben a másfajtaságban rejtett.

Nem szerették az ápolónők sem. Nem kedélyeskedett velük, nem csapkodott a vállukra, nem eregetett utánuk vaskos tréfákat, nem tegezte le őket, mint egynémely kolléga, különösen az idősebbek közül. Minden kilengés nélkül járt a kórtermekben, a traumatológia súlyos sérültjei között, leülve egy-egy sínbe rakott és magasra polcolt gipszbunkó mellé, ami emberi lábat rejtett magában, alig érzékelhető bólintással hallgatva panaszokat, kérdéseket.

Az ápolónők egy része azért nem szerette, mert a maga egykedvűségével, konok fatuskó lényével behatolt egy elrendezett világba, és egyszerűen elgázolt rég kialakult dolgokat. A C kórteremben például napok óta nem működött rendesen a mosdó, késő ősztől és szőlőszekon, a látogatók eldugaszolták szőlőszemeikkel a lefolyót, és ez harminc betegnek okozott mindenféle kényelmetlenséget. A segédorvos utasította a főnővért, hogy javíttassa meg a lefolyót. És amikor a kórházi szerelő elfoglaltsága miatt ez nem történt meg, ismét és ismét kiadta az utasítást, sajátos időritmusa szerint, mellőzve minden megrovó hangsúlyt. Mint a vízcsepp, amely egyforma közökben ugyanarra a helyre hullik, és lyukat váj a legkeményebb anyagba is.

Ugyanilyen konoksággal kifogásolta, hogy Júlia, aki a gyógytornát végezte a töréses betegekkel, elfoglaltságára hivatkozva egyik-másik betegnél kihagyott egy-egy gyakorlatot.

Ha mindezt dühvel tette volna, körülhatárolt felháborodással, az emberek oda se figyelnek. De a segédorvos gyűlöletes tárgyilagossággal tért vissza meg vissza a hiányokra, mint egy pontos műszer, amelyet semmi sem térít ki útjából.

Így aztán az osztályvezető - különben híres sebész, s különösen a baleseti sebészetben kiválóság -, így aztán ő is kényszerült felfigyelni erre a homokszemecskére, amely bizonyos időkben, bizonyos helyzetben élesen és disszonánsan megcsikordult a finom kerekek között. Annál is inkább, mert ő maga, robbanékony alkatával, ellentéte volt mindannak, amit a segédorvosban látni vélt. Óriási termete a nyakig gombolt sebészköpenyben, sziklákat görgető basszusa, örökös, kemény optimizmusa magához vonta a figyelmet és a bizalmat. Egyesek szerint az elmúlt háborúban mint katonaeorvos százakat és százakat mentett meg lélekjelenlétével, színészi nagyszerűségével az agyontiprástól, mások szerint meg éppen a fordítottja történt. Gondja volt minden apróságra, de csakis abból a szempontból, hogy mindez hogyan tükröződik a saját működésében, hogy így mondjuk: az oeuvre-jében.

A segédorvos, egyesek megítélése szerint, több időt töltött a kórházban, mint amire kötelezték. Éjszakai inspekciókat, helyettesítéseket vállalt, de kerülve a szívélyesség látszatát is. Elvált ember léte - bár erről sem beszélt soha, és keserűnek sem látszott emiatt - nyilván szűkebb mederbe szorult az élete. „Nagyon ráér” - mondták róla sokan, gúnyval és disszonáns érzésekkel. Csak egyetlen ponton volt némileg megközelíthető. Szenvedélyesen szeretett röplabdázni, s ebben az őszi, csatakos időben is, olykor bőrig ázva a permetben hulló esőtől, a lelke maradt csapatának, amely mindig alkalmilag alakult, s csupán ő volt az egyetlen fix pontja. Különösen balkezes kezdőitesei okoztak kínos meglepetést az ellenfélnek, ahogy tenyérrel a labdába vágott, sajátos fals röppályát adva neki.

A C kórterem rossz szagú, félhomályos délutánja meglebbent, mint valami kárpit; a mentők új beteget hoztak, egy eszméletlen öregembert, a villamos alól szedték ki. Történetesen a segédorvos vette át a szerencsétlent, aki ájultában is fel-felnyöszörgött. Még későn este sem tért magához, még akkor sem, amikor már több infúzió után elhatározták a combműtétet. Az öregember combnyaktörést szenvedett, szívállapota gyors beavatkozást követelt. A műtétet az osztályvezető maga végezte el, rendkívül határozottan, a szükséges időt alaposan lecsökkentve. Szerette magában ezt az életmentő ügyességet, szerette látni, amint az elismerés megsuhog a beosztottak szemében, legszívesebben televízió közvetítette volna a műtétet a hozzátartozóknak. Mikor a folyosó gyíkmintás, szürke-zöld gumiszőnyegén, nyomában asszisztenseivel, a műtő felé indult, úgy érezte, tevékenységének sugarába került minden, ami fontos és említésre méltó.

Az öregember csak másnap délben tért eszméletre. Első szavai az öntudatlansághoz, a fájdalomhoz, a robogó villamos rémületéhez kötődtek. Elég folyékonyan beszélt, bár nehéz ajakkal, de állapotáról így is felvilágosítást adott, miközben meghökkent kifeszített s felpolcolt lábán, de sem a nevére, sem a lakhelyére nem tudott emlékezni. Ezt azért kell külön megjegyezni, mert semmilyen igazoló papírt nem találtak nála, s így, minden nyom híján, névtelen maradt. Majdnem olyan félelmetes semmi fogta körül, mint eszméletlenségében.

A segédorvos konok türelemmel kérdezgette, nagy hézagokat hagyva kérdései között, de nem jutott előre. Az újságok is közölték, hogy itt és itt szerencsétlenül járt egy öregember, combnyaktörést szenvedett, leírták jellegtelen, kifakult külsejét s a ruhát, amit viselt. A kórterem vidámabb, lábadozó tagjai kártyázás közben elnevezték Anonymus bácsinak, néha megkínálták egy-egy almával, s ha nagyon nyöszörgött, hívták a nővért. Egyébként az öregember az idő nagy részét csendesen töltötte.

Néhány nap múltán röntgenre vitték, s az osztályvezető elégedett volt az eredménnyel, a szegecsek jól fogták össze a csontot. Az osztályvezető a maga sodró basszusával azzal biztatta az öreget, ha így megy tovább, nemsokára már csárdást táncolhat az unokaival. Ezen aztán az egész kórterem nagyot nevetett, csak a segédorvos piros arca maradt mozdulatlan. Viszont délutánonként leült az öreghez, aki azon bizonykodott, hogy ők már találkoztak valahol,

valamikor. A segédorvos az öreg szakmáját tudakolta, talán ez kirántja az amnéziából, amit az ideg orvos szerint agyrázkódás okozott. A szakmára sem tudott visszaemlékezni. Talán a keze tudna emlékezni rá, gondolta a segédorvos, ha rábízna magát egy ösztönös mozdulatra, hiszen az ember idegeiben megbújnak a szakmai mozdulatok. Idáig azonban nem jutott el, hogy ezt kimondja.

2.

Néhány nap múlt el, és a javuló öregember váratlanul visszaesett. Jobb füle környéke lobos lett, megduzzadt, majd az egész jobb arc kigyulladt, ijesztő aránytalanságban. A nyelv is nehezebben mozdult, a beszéd alaktalan lett. A segédorvost ezekben a napokban két műtét kötötte le, a szomszédos testvérosztályon is helyettesítenie kellett, s így lemaradt arról, hogy betege sorsát kövesse. De váratlanul, egy kora hajnalon, azon kapta magát, hogy látni kellene az öreget, s ezért jóval szolgálata előtt besietett.

Az ilyen kora reggeli kórház lehangoló és zűrzavaros. A kórtermek tárva-nyitva, a folyosókon szennyes ruhát szárítanak, a mosdókból sikálás hallatszik, betegszag és tisztítószeres lúgos szaga terjeng, s lépten-nyomon elhagyott vizesvödrök, nagy, nehéz rongyokkal, úgyhogy az ember okvetlenül felbukik bennük. Abban a tényben, hogy megfélemlített az öregről, azt vélte látni: kiszolgáltatva mindannak a rossznak, amivel itt az osztályon a maga konok, de szófukar módján szemben áll.

Az öreg, gyűrött arcban, amely otrombára duzzadt a gyulladástól, lassan előviláglott a szem, valósággal kiásta magát a lecsukódni akaró szemhéj alól. Nézésében volt valami a boldogságból. Nehéz ajka a levegőt kanalizálta, mondani akart valamit. A segédorvos leült a rendetlen ágyra, felemelte a takarót. Megforgatta az öreget, aztán hívta az ügyeletes ápolónőt, aki jött is nemsokára, az éjszakázástól bedagadt szemmel. „Csúnya felfekvés - mondta kurtán a segédorvos -, nem tették tisztába.”

Az ápolónő tiszta, szép arca levetette magáról a lárvaszerűséget, szemébe sötét indulat költözött. Valami olyasmit mondott, ki győzi ezt rendbe tenni.

A segédorvos a maga csendes módján megjegyezte, hogy ennek nem lett volna szabad megtörténni, és hogy az osztályon sok a felfekvés. Az ápolónő vállat vont; beszélj, majd kitöröd a nyakad. Elment. A segédorvos maga hozott vattát, olajat és hintőport. Az egyik beteg segített megemelni az öreget, aki hálás vinnyogással engedelmeskedett, majd lehunyta a szemét.

Miközben a segédorvos mindezt elvégezte, arra gondolt, lehetetlen, hogy egy ember eltűnjön a névtelenségben, hiszen minden újságban benne volt. Felöltő nélkül futott ki valahonnan, iratok nélkül, mint akit az indulat vagy a kétségbeesés kihajt a semmibe, a névtelenségbe. Ezt az embert nem akarják megtalálni - fordult meg lassan a gyanú a zömök, piros ember agyában. „Ezt itthagyták nekünk” - fogalmazta meg később ugyanezt az egyik ápolónő.

Benyitott az osztályvezető szobájába. Az óriás éppen vérmaszatos köpenyét vette le; sötét hajának hullámai olyan tömören martak a fénybe, mint a vaskfogak. Fáradtan nézett a belépő segédorvosra. Elég soká kellett várakoznia, míg az megszólalt. Ezzel a várakoztatással mindig megvadítja az embereket. Végül mégiscsak mondott valamit az öregemberről, a kisebbedett testről, az ápolónőkről, akik nem gondoskodnak időben a betegről.

- Nem kell általánosítani! Nálunk van a legkitűnőbb ápolónői gárda - felelt az osztályvezető, oda se fordulva. A segédorvos szinte szó szerint megismételte az előbbi. Szemben állt a gyűlöletessel, de nem tudta elkapni a derekát, hogy a földre teremtse. A gyűlöletesnek mindig más és más az alakja.

- A legkitűnőbb ápolónői gárda - az osztályvezető minden szavát nyomatékosra hangolta. - És nem fogadnak el baksist. Nincs borraivaló. Nincs korrupció.

Erre szigorúan ügyelt az osztályvezető. A múltban nem egy nővért menesztett borraivalóügyek miatt.

- Nincs korrupció.

A segédorvos ügyetlenül az ajtó felé fordult, érezte vereségét, de még egyszer megszólalt.

- Inkább tartanak a tenyerüket. És ne hagynák a betegeket kisebesedni.

Lassan mondta ezt, a füle kivörösödött az izgalomtól. Késő este, mikor már rég elvonultak a látogatók, elapadt a láрма, és a betegek visszatértek szokott nyugalmukba vagy nyugtalan-ságaikhoz, az öregember a segédorvost kérte. Az egyik beteg a dereka alá igazította a párnát.

A segédorvos az ágy szélére ült, és azon töprengett, hogy nem sikerült semmi. Hiszen itt minden szabályos, itt minden kifogástalan. Az öregember láthatóan mondani készült valamit, de ő most nem figyelt oda. Mikor belépett a kórházba, az osztályvezető leültette a szobájában, hogy beszélgessenek, ismerkedjenek. Most visszahallott egy mondatot, amire akkor csak szórakozottan figyelt. „És nálunk, kollégám - mondta akkor az osztályvezető -, kitűnő a halálozási statisztika. Egyre csökkenő tendencia.”

Az öreg szemének rebbenésével jelezte, hogy valamit mondani szeretne. A segédorvos közelebb hajolt. - Eszembe jutott, hogy mi volt a foglalkozásom - motyogta -, bakelitos voltam. Lábprésen dolgoztunk. A pedált kellett lenyomni.

A lábával dolgozott, ezért nem maradt mozdulat a kezében. S a lába most sínben, fölpolcolva - idegen test.

A segédorvos arra gondolt, itt nem lehet megmaradni, innen olyan embernek, mint ő, futnia kell. Minden szabályos, pontos, könnyvelhető. Nincs korrupció, legalábbis az ápolónők, ezek a hideg némberek nagyon ügyelnek a látszatra...

Az öregért pedig nem jelentkezik senki. Kítették a nagyvízre. Az öreg meg fog halni. Meghallgatta a szívét, a szíve még győzné egy darabig, de mégis, már alig van hátra az idejéből valami.

Másnap változott a beosztása, később kezdett. Előtte még röplabdázott egy nagyot, a teste jólesően égett, forró vízben tusolt.

Csak fél füllel hallotta a folyosóról, hogy az osztályvezető az öregemberrel tréfálgozik. Az egyoldalú beszélgetés diadalmasan gördült végig a kórtermen. Odabent az öreg mintha jobbat mutatna. Mintha a gyulladás leapadt volna. A szeme is értelmesebben követte az osztályvezető szavait.

- És aztán, öregem - hallotta a segédorvos a küszöbön -, fél év múlva visszajön hozzánk, kivesszük a szöveget, és elmehet... akár tornatanárnak is.

Az öreg megértette a tréfát, de nagy nehezen kinyögte:

- Bakelitos voltam én. Lábpedálon dolgoztam.

Az öreget tehát kiírták, már a mentőket is értesítették, viszik az elfekvőbe. Az osztályvezető mindig gyorsan, szabatosan intézkedett, erről volt híres.

A segédorvos az osztályvezető nyomába szegődött. Az ment a szobájába, előreszegett fejjel. Az eső kegyetlenül verte az ablakot. Odabent kislámpa égett. Szólt a telefon, a segédorvosnak el kellett halasztania a megkezdett mondatot, végül egész szabálytalanul megkérdezte:

- Miért kell még ma?

- Micsoda? - Az osztályvezető leült, arcára fény hullott.

- Hogy elvigyék az öreget. Még most délután.

- Elviszik oda, ahová való, az elfekvőbe. Látod, hogy javul.

A segédorvos úgy érezte, előtte áll a bizonyos, a sima hazugság. Duzzadt ajka fénytelen volt, száraz.

- Meg fog halni. Nem éri meg a reggelt.

Az osztályvezető felállt. A feje kikerült a fényből. Nem szólt.

- Nincs szó javulásról - ismételte a segédorvos -, hajnalra egzital.

- Tudom.

- Akkor... ezért a pár óráért... minek meghurcolni?

Az osztályvezető vállat vont. Ez nem érzelmi kérdés. Ők megtettek mindent.

- A statisztika miatt?

Az osztályvezető megvetéssel mérte végig, mint egy dilettánst, mint egy ostoba fajankót.

- Igen. Az is fontos. Ha akarod tudni.

A segédorvos hátat fordított, ment kifelé. De a küszöbről mégiscsak visszaszólt.

- Pakliztok a halállal, mi?

Kilépett, egy kollégája udvariasan kitért előle, és azt gondolta: ebből se lesz nagy előmenetel.

1962

SZÁRAZAKVÁRIUM

1.

Már órák óta ült az ismerős sötétben, lámpa és gyufa érintetlen, a szoba tele a tél végi este végtelenségével. Mozdulatlan pillával figyelte az ablakon át a Pest felől világító eget, hallgatta az elhúzó vonatokat, amelyek különböző hasábokra szeletelték az időt.

Nyáriné süppedt arcát éjjel-nappal sötét fejkendő árnyékolta. A kendő alatt lassú égésben sorvadt, vékonyodott a haja. A faragott karosszék, amelyen férje olyan sokáig dolgozott, a párnák ellenére is kemény volt, csupa él és szöglet, az indázó favirágok szünet nélkül támadták a túl érzékeny testet. Az idő hullámai csöndesen himbálták ezt a karosszékot, az ajtó olykor kinyílt, és tűnődő bálványarccal benézett egy kecske, fél lábon átugrotta a küszöböt egy vörös tollazatú tyúk, s olykor, de csak egy pillanatra, vékony törzsével egy kopár szilvafa is megállt az ajtó keretében. Az asszonynak minden oda volt készítve, amire szüksége lehet, tányérban tejberizs, tetején a vastag kecsketej megbőrösödött, kancsóban tea és mellette tiszta zsebkenő. Néha kóbor kutyák vonultak át a kerítetlen telken, hiúzszerű, éhes állatok, sompolyogva az alacsony ég alatt, a földet szagolva mindig.

Odakint a kertben, az úton, penészfoltokban a hó. Hideg volt, a kályhában a maradék parázs is összeesett. A szoba átlátszó sötétjében két tömören összetolt faágy beágyazott rendje, a faragásos székely szekrény kemény barnasága s a beugróban a lábhajítású házi esztergapad. Még tíz oszlopra van ide a villany, mire meghal, a lámpák elérik a házát.

Végre, az idő mélyében felhallatszott a háromszorosan talpalt cipő csiszolódó zaja, a fagytól megkötött talaj szilánkosan ropogni kezdett. Tizennégy órás távollét után megérkezett a férje. Amint átlépdelt a telken, fölébredtek a kecskék, a baromfiak, s az újhold előtt merev, borotváló szárnyakkal átrepült egy denevér.

A férfi ebben a laza derengésben lépett a házba, vidámra erőszakolt magas tenorján üdvözölte a reménytelenséget. Rengeteg tárggyal érkezett, mint mindig, s ma különösen sok mindent hozott magával. A dolgok elhelyezése asztalon, székeken külön időt követelt. Nadrágszíjjal áthurkolt aktatáskájából tűreszelők, nittszegek, anyacsavarok, apró záruk, díszvasaláshoz szükséges sarokrózsák, vasmargaréták, krómozott horgonyok, vékony acélpántocskák kerültek elő, egy keményen zörgő papírhulladékból táblára szabott rózsaszínű, füstsárga és higany-szürke plexi; a lenvászon oldalzsákból hasas kenyér, nehéz só, denaturált szesz, több tubusban pedig újfajta műanyagragasztó. A kinyíló csomagokból szétáradt a vasszag, az enyvszag, a kenőolajillat, a nyersfaillat, s ezek aztán legyezőszerűen kinyíltak.

Az asszony, a maga zavart ritmusú testével, egész napon át ezt a pillanatot várta, férje érkezését. Már nyúlt is a gyufa után, a lámpa fényt vetett az alacsony, gyökérsóvány, vöröses férfira, akinek hamuszürke szeme valami régi, megmagyarázhatatlan világoskéket hozott vissza az asszonynak, sohasem ismert, csak álomban létezett világoskéket.

A férfi vulkánfőzőn megmelegítette a tegnap készített tarhonyás húst, asztalhoz segítette feleségét, és osztott. Sovány arcáról most sem hiányzott a mosoly, amely kimunkálta már a maga ráncait.

- Macerálnak, nyúznak, maradjak, ráér még az a nyugdíj, persze, jó nekik a tudós számár, akinek a szeme többet ér, mint a tolómerce. De mondtam nekik, nem. Megmondtam a főmérnöknek is, nem és nem. Negyvenöt év még egy elefántnak is sok. - Szemmel tartotta az asszonyt, mosolyog-e a viccen, látja-e az elefántot, aki negyvenöt év óta gürizik, s most megállt az ajtókeretben. - Na, nem a nyugalom miatt, nyugodjon, aki halott - megtorpant, haladklónak halottal jönni nem rendes dolog. - Szóval az elefánt legelni akar, puha, magas fűben, fákat döntögetni, forrásból inni, ahogy meg van írva - szerette Kittenberger és Széchenyi Zsigmond könyveit, olykor föl is olvasott belőlük az asszonynak. - Meg aztán, tudod, anya.

Anya tudta, most jön a művészet. A férfi szobrai ott sorakoztak a sufniiban, az agyag leszakadozott a drótokról, halálpofája volt mindegyiknek.

- Érek annyit, mint a glóriás nagyok - a könyökét csapkodta -, ilderakom őket, de mind! Csak hát a szerencse meg a miegymás. A protekció. De most ráállok egészen.

Ilyenkor a művész feleségére gondol, rajongással. Olyan a szeme, mint a falevél, sötét festékek oldódnak benne. A férje valami díszlettervező, színházban, ilyesmi, alacsony, hízásnak induló, mozgékony. Minden szavában van valami gúnyos észrevétel, de jószívű ember. Tizenkét éve ismeri őket. A maga kihagyásos módján jár hozzájuk dolgozni, van úgy, hogy hetekig elfarigcsál nekik valamit, aztán tűnik, mint a sejtelem, hiába írának utána, a címét nem hagyja meg. És az asszony tisztában van az ő művészetével, már mondta is, ha egyszer majd leteszi a mindennapit, olyasmire lesz képes, amire kevesen. És ez az idő most eljönni látszik.

Túljutottak a vacsorán, a férfi kiment az udvarra, nézte a csenevész szilvafákat, amint megmártotta őket a vékony holdfény. Kegyetlen örömet érzett, ezután csak magára lesz tekintettel. Rendet teremt. A szakállas kecskepofák a tenyeréig emelkedtek, bizalom, bizalom. Keveset kapna értük, bagót, hát kés alá kerülnek, a húsukat megfűstöli. Túlاد a tyúkokon is. Ki kell takarítani az idő udvarát, hogy hely jusson a fontosabbnak.

Nyári Ernő, bár jó munkás volt, gyakran cserélgette munkahelyét, legtöbbször ő ment, nem őt menesztették. Olykor a szerelem is lépre csalta, szeretett a kezében hosszan összezární egy-egy puhább asszonykezet, és gyakran szegődött okkal, ok nélkül özvegyi jogon működő maszek asztalosnékhöz. Ennek mindig ő látta kárát, mert a szerelem legtöbbször elmaradt, de gavalléros szívét anyagiasan kizsákmányolták. Ám a kalandok mögött mindig ott volt képzeletében az asszony, a művész felesége.

Akácba, körisbe szeretett dolgozni, az ébenfát inkább csak szakmai hivalkodásból mondta. Ha meg egy-két pohár bor után nagyon elszabadult a beszédben, kizárólag rózsafát vagy paliszandert emlegetett. Falánk becsvágya türelmetlen és haragos, soha ki nem elégülő. Gépesített nagyüzemekben nem volt hosszú maradása, mert a kezének szüksége volt a bíbelődő munka gyönyörére, s ha csak tehetett, inkább vésővel dolgozott, mint fűrészgéppel, de már az esztergapad az ő eszköze volt. Sárga citromfát mondott, holott ilyen sohasem volt a kezében, vörösbarna mahagónit, pirosuló bükköt és hófehér hársat. Ismerte a dió, a cseresznye, a juhar természetét, tudta, melyik való dongának, furnérnak, hajóbordának, de az igazság az, hogy leginkább préselt rostlemezzel dolgozott. Mindezek mögött, mintegy rejteklal mögött, ott volt az igaziról megálmodott eszménykép. Már mióta készül, hogy megcsinálja Michelangelo *Dávid*-ját! De eddig nem jutott rá idő, figyelembe véve a napi tíz óra munkát, a négy óra közlekedést, valamint a betegápolás óráit.

- Dávid, úgy-ahogy, ott áll pucéran - mondta a feleségének -, a füttyölőjével, Dávid ki lesz vágva, mégpedig plexiből.

És ahogy nemrég a kecske, az ifjú Dávid is megállt, ha fél percre is, az ajtókeretben.

2.

Másnap a férfi hajnali négykor kelt, kilépett a hideg feketeségbe. Ő tudta csak, hogy ez a hajnal mennyiben különbözik a többitől. Új életének startvonalra ez.

A csend bizonyos rétegei úgy illatoztak, mint a virágok. Hátranézett a válla fölött a házra, a maga kezével, mondhatná, a szíve vérével tapasztotta össze tíz kemény év alatt, míg összeállt a nagy szoba, a nagy konyha s a hétméteres veranda. Arra már nem jutott idő, hogy a falakat bevakolja, a húsvörös téglák megbarnultak, összeszürkültek. S bár volt ott dunai homok meg mész, terveiből már törölte a vakolást. Az utolsó tíz évben nemcsak a házat húzta fel, nyughatatlan mozgása háttérében egy mozdulatlan testtel, de betelepített ötszáz négyszögletes mindenféle gyümölcsfával. Három-négy év óta ezek a fák, de különösen a szilvafák örült termelésbe fogtak, már le sem szedhető túltermelésbe, s apró, túl érett gyümölcsöket a fűbe potyogtatták. Mindez a mennyiség eladhatatlan, felfőzhetetlen, a támadóan édes erjedés szaga ott lebegett az életük fölött.

Állt azon a bizonyos startvonalon a visszhangos csendben, és arra gondolt, először is *rendteremtés*. Meg kell szabadulni a fölösleges fáktól, harmadát vagy felét ki kell irtani. A művészetre, a nem látható, de suhogó szárnyakra figyel majd ezután. Kegyetlen nyugalommal nézte a halálraítélteket.

Mikor visszament a házba, a felesége már a piros párnás karosszékekben ült, magasba emelve arcát, mintegy tálcán a várakozást. Ebből a reggelből hiányzott a férfi szokott, sietős ritmusa.

- Jól látod, anya, nem töröm magam - az asztalos hangjában évődő hetykeség. Ilyen könnyedén kell bejelenteni, hogy fordult a történelem kereke, hogy a mai szent naptól kezdve szabad. És ezután így lesz örökre.

- Hát nem májusban kezdődik? - ezt a szót, hogy nyugdíj, az asszony nem tudta kimondani.

- Nem - hetykén dobta oda a választ, de a hosszú csend kiszivattyúzta körülötte a levegőt. Állt a légüres térben, és nem talált vissza a szokott önbizalomhoz.

Legutóbbi helyén, ez nagyüzem volt, bútorgyár, mint karbantartó két évre lehorgonyzott. Izgága természetét úgy-ahogy kordába szorította, de nem minden következmény nélkül. Sunyisággal vádolta magát, nyalisággal, kis ajándéktárgyakat, rejtjelre nyíló székely dobozokat faragott titkárnőknek, adminisztrátornőknek, redőnyt javított fölötteseknek, ingyen, munkaidőn kívül. Belső lázongásai fölfalták a szívét, és mindig úgy érezte, hogy a szolga álarcát viseli. A megalkuvás háttérében ott állt a majálisszalagokkal díszített kapu, a szabadság. A naptárban sorra áthúzta a múltó napokat, mint az újoncridőt szokás. A napok furcsa halmazata. Már csak négyszáztizenhét, már csak százkilenc, már csak kilencvenkettő.

Mikor belépett az üzemvezető főmérnökhöz, hogy elrendezze jövőjét, erős küzdelemre számított. Világéletében saját önteltsége tartotta felszínen, a kihívó önbizalom. Nincs az a hatalom, hogy őt most simán elengedik innen. Mert törődnek is vele, hogy az embernek joga van a saját életéhez, hogy végre az igazit csinálhassa!

A főmérnök szórakozottsággal, sokfelé figyelve hallgatta a búcsúzkodó asztalost.

- Még huszonnyolc és fél kerek nap, főmérnök úr - újra az ügyetlen viccelődés.

- Csakugyan - ezt a szót már régen kivonták a forgalomból, a főmérnök mégis megismételte -, csakugyan?

- Negyvenöt év furt, egyhuzamban.

- Az bizony nagyon szép.

- Hogy szép? Dögletes. Mit szól majd a tarkóm, ha lekerül az iga róla?

- Hát igen, jön a pihenés, a jó nagy pihenés.

- Francot pihenés! Nem erről szól a mese, főmérnök úr - a szája körül öntelt mosoly, mint aki várja a kérdést, hogy miről is szól a mese.

- A havi ötszázat ledolgozhatja itt nálunk három hónap alatt is, ha úgy akarja.

Ha úgy akarja! Kegyet osztogat a kegyelmes úr. Mint aki jót akar neki.

- Havi ötszáz? Másról van itt szó.

- Hát persze. - A főmérnök az íróasztal lapja fölé hajolt, a saját tükörképét bámulta. Milyen apró fülei vannak, gyönyörű kis fülei, és úgy tapadnak a koponyájához, mint a pici kagylók. - Tudom, a tyúkfarm - mondta a főmérnök, mindent tudó mosollyal. Nyári néha beállított az üzembe nagy kosár friss tojással.

- Ugyan, tyúkfarm! - Nyári orrában érezte a tyúktrágya szalmiákos bűzét. - Én ezután már csak az *igazit* csinálom. - Konokul a másik arcába nézett, és várta a kérdést, de miután ez elmaradt, kérdezetlenül is kimondta: - Művészetről van szó. Nem fizetik meg, de csinálom. Vannak terveim, főmérnök úr. És van valaki, aki nagyon is bátorít.

A főmérnök végre elhatározta magát, és felállt.

- Hát akkor én kívánok sok sikert - kézfogásra nyújtotta a kezét, de az asztalos a helyén maradt.

- Azonkívül van egy találmányom. - Nyári elkezdte mondani a késleltető szavakat. A főmérnök csak a formát keresi, mert hiú ember, de az biztos, már a nyelve hegyén a kérés, arra mérget lehet venni, hogy őt ilyen egyszerűen nem eresztik. Hiába tervezget ő ezt meg azt, egyszerre csak kirukkolnak a követeléssel. És a vége az, hogy nem mehet.

A főmérnök keze megint csak közeledett. Nyugodtan úszott a levegőben, olyan kivédhetetlenül, mint a végzet. A kisujján valami sárga köves gyűrű csillant.

- Hát akkor minden jót magának. Még egyszer minden jót. És sok sikert. És lássam egyszer.

Nyári görcsösen emelkedett, még nem adta meg magát.

- Volna egy találmányom, főmérnök úr - csak most ne nyomja oda megint a kezét. Itt még kell hogy jöjjön valami, benne vannak a levegőben a szavak. A főmérnök jóakaratóan, türelmesen megszorította az asztalos ernyedt kezét. Nyári újra kezdte, konokul és szomorúan.

- Szárazakvárium, tetszik érteni, tiszta plexiből, és rejtett világítással van átvilágítva, a halak, a növények, mint akik élnek, főmérnök úr. Tessék elgondolni, szárazakvárium. És benne rejtett égők, úgy, ahogy keresztülsüt a vízen a nap.

Mindezt már a küszöbön mondta, kifelé hátrálva az üres folyosóra, amelynek magas ablakai átszítálták a hideg fényt. Úgy érezte, most már a lába nem érinti a földet, a talpa a levegőt tapossa, s az üres folyosó őt magát is átszítálja, és szétszórja a semmibe, mint a hamut.

Háta mögött a nagy szoba személyes belvilága, benne a mozdulatlan asszony, akit testével akar eltakarni önmaga előtt.

A műhelyasztal ettől a naptól fogva az ablaknál áll, hogy az utolsó cseppig kihasználhassa a világosságot. A kis satu, a csiszolókorong, az élesítőkö, a vésők, a tűreszelők, tolómércék, dörzspapírok, körzők - minden a kezéhez igazítva. Állandó lobogásban a hegyes, világoskék spirituszlámpa, készenlétben a forrasztópáka és a cinrudacska. Egy természettudományi lexikon

műmellékletei után dolgozik - (HALAK, PISCES - lat.) -, finom lombfűrész pontosan követi a műanyagba karcolt vonalakat, majd vésővel kidolgozza a pikkelyek rajzát, a síkos domborulatokat éppúgy, mint a víz alatti növények halvány erezetét.

Arcán a téli kert éles fénye, keze úgy játszik a műhelyasztalon, mint egy klaviatúrán. Megmondta a feleségének, amit meg kellett mondania, s most úgy lép a lehetőségbe, mint távúszó a folyamba, pilóta a sztratoszférába: mindent kizáró egyértelműséggel. Ha dolgozik, nem tud másra gondolni, mint az eredményre, s az eredmény: a dicsőség. A dicsőség márvánnyal borított udvara. Fölötte az ég is olyan finoman erezett, mint a márvány.

Igen, most *kezdődik a, most kezdődik a* - micsoda? A lombfűrész vékony vonalat vág az anyagba, a műanyag szívós forgácsai kétoldalt tarajosan felkunkorodnak, minden rajz és terv szerint megy, de a kezéből hiányzik a meggyőződés. És a háta, amely eddig olyan kitűnő szigetelőnek bizonyult, most úgy közvetíti a felesége mozdulatnélküliségét, mint a jó hővezető anyag a forróságot vagy a fagyot.

- Miért hallgatsz te itt órák hosszat? - fordult hátra most már végső haragjában.

- Mert nem akarlak zavarni, Ernő.

- Nem veszed észre, hogy avval zavarasz, hogy nem zavarasz?

Újra az asztal fölé hajolt. Mutatóujjával tologatta az elkészült díszhalakat, egyiket-másikat a rideg fény felé tartotta, abban reménykedett, csak visszatalál a fényhuzalos világba, amelyben némán lebegnek átlátszó törpehalai - a gyöngyházfényű miniatűr gerincek! -, a törpehalak, vérpiros és aranybarna pöttyeikkel, farkuk fátylas játékával. Violás dunai kavicsokat gyűjtött, tömören zöld mohát, éles, fényjátszó csillámokat. A rejtett kis villanykörték egyszerre mozgást, lebegést, cikázó szenvedélyt gyűjtanak majd a víz nélküli akváriumban. Nincs benne víz, de van képzelet, ha úgy akarjuk, rögeszme. Ebben semmi se lesz igazi, csak az álom. De az álom mintha megszökne összezáruló tenyeréből. Ahogy a főmérnök szobájából kihátrált az ürességbe, az akvárium is ott úszott mellette, egy üres üvegdoboz. Halak, páfrányok, ázalagok sehol, ragyogó teleszkópszemek sehol, vörösen tátogó ragadozók sehol!

- Hát csak azért mondom, amit mondok, anya - fordult békítően a feleségéhez, de lehet, hogy ez már a második vagy a harmadik napon történt -, mert nem szeretném, ha túlzásba vinnéd a túlzást. Te csak élj úgy magadnak, mintha nem volnék idehaza.

Estéknként viaszosvászonnal takarta be a készülő művet, amelyet eddig a testével takart.

- A hetedik napon az Úr is megpihen, de addig ő is csak saját művének szolgája. Aztán, ha megteremtette a világot, az emberek elkezdenek pofázni, mert nekik adta a beszéd tudományát. Nekem szerencsém van, az én halaim születéstől fogva némák. Nevetsz, anya?

- Nevetek, Ernő.

Lassanként visszatért hozzá a makacs önbizalom is. A teleszkópszemű halak megint ott úszkáltak körülötte, és a gyenge páfrányok is az arca körül hajladoztak.

Mindent úgy csinált, ahogyan azt az utolsó évben eltervezte. Hét végén jött a fuvaros, vesszőkosarakba rakta a rozsdapiros tyúkokat, és vitte őket. Csak kemény szárnyacsapkodásuk emléke maradt utánuk. A beteg asszony sokkal később kérdezte meg:

- A tyúkokat elvitetted?

- El. Ezentúl rántott borjúkarajt eszünk salátával - a férfi támadóan figyelte az asszony arcát -, ha meg ráuntunk, lesz borjúpaprikás nokedlival. Miért nem mondasz valamit? Nevess, vagy küldj el a jó balsorsba - furcsálkodva tapasztalta, hogy belé akar kötni a feleségébe -, hát csak

jár a szám, anya, ne törődj sehova. Minek nekünk az a sok csőr ott az udvaron? Ki győzi etetni őket?

A második hét közepén a kerítetlen telek szélén, kétkerekű kocsiját maga előtt tolva, mintegy rejtélyes hívásra, holott senki se hívta, megjelent a mozgó köszörűs. Elnyújtott éneke már messziről megelőzte, különös fejhangja volt, amely felhasította a nyúlós peremvárosi csöndet. Délután volt, hideg, fényes, mintha horganyzott lemezeken csúszkálna a gyöngye napsütés. Hajlott alakja feketén rajzolódott a világos háttérbe. Rezes, kifagyott arca volt, apró, bogyókék szeme, nagy keze és óriási cipője.

- Ezt az egyet - az asztalos átadta neki az egykori disznóölő kést, amely évek óta a fiók mélyén feküdt -, csak ezt az egyet.

- Tor lesz?

- Macskator.

A köszörűs értette, további kíváncsiskodásnak nincsen helye, de további szónak se. Pedig szeretne volna megjegyezni, ez most olyan éles, hogy még a sóhaj is elvérzik rajta, még a hold is kettéválik, ha rásüt, még a szikra is kettépattan tőle.

3.

Tíz napig dolgozott a nagy munkán, míg azt mondhatta, ez teljes egészében kész, igazi remekmű. Már a kicsi villanyokat is beszerelte, a transzformátort is hozzákapcsolta, aztán gittel megrögzítette az üvegfalakat. A mosott folyami homokba tárcsa alakú csigák kerültek, spirális remekművek, a méregzöld moha nedvesen ragyogott. Már csak az elektromos szerkezetet kell kipróbálni, ezt nem lehet halogatni. Alkonyatkor átment egy távolabbi szomszédhoz, ahol van villany. Ezt az utóbbit nem szívesen csinálta, nem szeretne volna, hogy idegen kíváncsiság dugja bele az orrát az ő víz alatti világába.

A szomszéd család vacsoránál ült, s így a házigazda éppen csak bevezette a másik szobába, amely fűtetlen volt és sötét, megmutatta a csatlakozót, és visszament az asztalhoz. Nyári kiemelte művét a zörgő viaszosvászon burkolatból. A magasra polcolt ágyak hideget leheltek, a horgolt terítő a nagy Orion rádión mintha penészmarmadvány volna. Az asztalos a vacsorázók hangjára figyelt, de csak egy pillanatig, aztán bekapcsolta a szárazakvárium világítását. A páfrányok legyezőin keresztül szűrt fény úszott a zárt világba, rubintos halszemek gyulladtak ki, lángvörös és aranyárga pikkelyek, kis fehér sziklaüregek, sötétzöld aljzatok. Megbűvölten állt a hideg szobában, a látvány csodálatosabb volt, mint ahogy bármikor is elképzelte. Már csak odakint jutott eszébe, ezek meg se nézték a művét. Elmosolyodott, sajnálta őket. *Hát csak zabáljatok, tömjétek a hasatokat.* A villanyfényes házak a háta mögé kerültek, előtte sötét testként az a házcsoport, ahová még nem értek el az oszlopok. Az ég rendkívül messze volt, hideg, ásványkék. Ezt a magasságot vitte magával a lakásba. Vacsorához ültek, elgondolkodva evett, fáradtan, de nem rosszkedvűen.

- Hát elkészültem vele, anya, övele, önagyméltóságával. Hónapok óta erre a kiglancolt pillanatra várok. - Lehántotta az üvegdobozról a viaszosvásznat. - Most már te is nézheted. Persze a villany, az most hiányzik belőle. - Neki ugyan nem. Ő most is látta az aranyárga kis reflektorokat, a halak áttetsző testét, a növények csöndes lebegését. De az asszony nem vett észre semmi különöset. - Szép? - Nyári jól tudta, ezen az úton a felesége már képtelen vele tartani. Nem is várta meg a választ, becsomagolta üvegdobozát, aztán elkezdett ágyazni.

- Te most majd engem nagyon butának gondolsz, Ernő, de mégis megkérdezem, ez mire való?

- Nem láttad benne a kis halakat? Meg a növényeket? - a férfi őszintén elcsodálkozott, elengedte a síkos, hideg párnát - nem vetted észre, hogy olyan, mint a valódi?

Az asszony szokatlanul makacs volt, ő tudta, miért. - De hát ha van valódi, minek öled magad az ilyennel?

A férfi elmosolyodott, folytatta az ágyazást.

- Mert ez művészet. És a művészet, az mégis más.

- Több?

- Hogy több? Sokkal több - most is látta az akváriumot, amely a viaszosvászon alatt teljes kivilágításban tündökölt és a halak kígyózva suhannak saját gyönyörükben.

4.

Vésnöki sugarak metszették élesre a fák és a házak körvonalait. Soha ilyen távolra nem lehetett látni. A kerítetlen telken minden göröngy körülhatároltan izzott. A tiszta tágasság kiemelte a tárgyak magányos egyszerűségét. Így kezdte Nyári Ernő sorsdöntő napját. Kicsomagolta az élesített kést a puha flanelből, megmutatta a fénynek. A kék acél a halál sorompója. Szerette kecskéit, mert mindennapi táplálékot adtak, tőgyükben himbálták a meleg tejet, s így nem vidám szívvel vágta el a gégéjüket. Az elhúlt szakállas arcokból az állati döbbenet egyértelműsége nézett vissza. Mindkét kecske holtában is mélységesen csodálkozott. Üres szívvel kaparta a földet a kiontott lilás vérre. A vér és a föld, a föld és az ember összekeveredik, sorrend kérdése az egész. Kisúrolta magából a vér szagát, kézfejének rózsaszínű csontjai átütöttek a bőrén. Az asszony, aki a nagy szoba mélyében ült, pontosan tudta, hogy mi történt, de nem mert megszólalni. Nyári felöltötte szürke csíkos, fekete ruháját, amely elavult volt, de tagadhatatlanul ünnepélyes, húsz éve már, hogy egy fotográfustól kapta kétheti munka fejében.

A szokatlan röntgenfény némi rózsaszínnel telítődött. Az asztalos, hóna alatt a viaszosvászonba csomagolt szárazakváriummal, elindult a vasútállomáshoz. A fényesen villogó bakancs, a háromszoros cipőtalp keményen recscent a lila-barna talajon. Fél hétkor, vagyis tizennyolc óra harminckor, ahogy reggel a telefonba bementa, csengetett a művész ajtaján. Gyerekkorában érzett ilyesmit a moziban, a nagyfilm kezdete előtt, amikor biciklipumpából illatosított vízpermet hullott a közönség fejére.

Belépni a művész lakásába: itt mindig valami különleges illat fogadja, az ápolt és belakozott lakások jó szaga. Vagy inkább a gyönyörű asszony gyógyfűillata. Szanaszét két-három miniatűr rádió, hordozható televízió, sztereó lemezjátszó, amott házivetítő s a nő égően színes pulóverei, sáljai, kesztyűi.

Ha kilépne most a gyermekded jóhiszeműségből, a művész türelmetlenségébe ütközne. Ebben a pillanatban szemmel láthatóan dühíti a vendég. Furcsa alak, egyszerre csak beállít, hosszú évek után; mert éppen ilyen a szeszélye. És reggel hatkor telefonál, kiüti a nehezen megszerzett alvásból. Minek jött? Mit akar? Félcédulás.

A vendég körülményesen elhelyezkedik a túl mély karosszékekben, hegyes térdeire fekteti a viaszosvászonba burkolt csomagot. Azonnal észreveszi, a művész erősen kigömbölyödött, és hogy a nyakas ingpulóver inkább a puhulást emeli ki, mint a zord, férfias öregedést. Nyári gondolkodás nélkül, egyetlen nyeléssel fölhaltja az odakínált pálinkát, de szünet nélkül az üvegajtót figyeli, itt lép be majd az asszony. A művésztől nem tud semmit, de a felesége évek óta betölti a képzelet ködvilágát. S végre jön is hosszú lépteivel. Rengeteg asztalosmunkát írt

össze kis noteszében, őszintén örül, hogy fölbukkant az ezermester. Mióta utoljára látta, a nő súlyos, mézszínű haja megsötétedett, csak néhány világosabb csík maradt a régeből. Ez nem vegyi csíkozás, ezt az idő nemessége csíkozta így. Szemében még jobban összeolvadt a mély barnaság, még sugárzóbb, mint azelőtt. A művész raccsolva, kicsit heherészve bekonferálja a vendéget.

- Íme, Nyári úr - *Nyáhi uh* - megtisztelt minket! - a férfi rövid karjai stilizált gúnnyal az asztalos felé úsznak -, volt szíves.

Az asszony Nyárihoz lép, és a vendég a neki nyújtott keskeny, hosszú kézre rácsukja a maga érdes kezét.

- Maga csak megmaradt a régi csodaszépnek. - Nyári érezte a kényszert, ezt ki kellett mondania. Arcán nyílt, önfeladó mosoly.

- Maga pedig, Nyári úr, szépen felszívódott. Magára igazán nem számíthat az ember.

- Énrám a nagyságos asszony mindig. Amikor csak az eszébe jutok.

- De hát még címe sincs.

- Nem cím kell ahhoz, nagyságos asszony, csak erős gondolat.

- Pedig én erősen gondoltam magára, mert szerettem volna, ha átalakítja nekünk a konyhabútort.

- A konyhabútorra tetszett gondolni! Persze. Tetszik látni, lehet, hogy ezért nem jött létre a dolog.

A művész már erősen unta a dialógust, amely valami furcsa foszforeszkáló anyaggal vont a két beszélgetőt. Mintha egy kékesen villódzó burában beszélgetnének. Megint töltött, s a pohárkát az asztalos kezébe nyomta.

Nyári visszaereszkedett a mély fotelba. Körülnézett, leltározta a tárgyakat, amelyek nemcsak a művei, de a vallomásai. A kis iratszekrény, a két faragott falipolc, ennek visszfénye van. Az asszony biztos megérti a kérdést.

- Tessék mondani, hány éves volt Michelangelo, amikor *Dávid*-ot csinálta?

- Nagy kérdés - kéhdés - nevetett a művész.

- Azt hiszem, de ezt meg kellene nézni a lexikonban, még harminc éven innen volt, fiatal - felelt az asszony.

- Én most már kétszer harminc vagyok.

Sűrű, telített csend. A művészt közben két ízben is a telefonhoz hívták, de az idő múlása egyre inkább lelassúdott. A végén Nyári, saját eseményritmusának törvénye szerint, mégis úgy érezte, elérkezett a Pillanat. Az a bizonyos pillanat, amire éveken át várakozott. Hogy átadja Noéminak, mert ez az asszony neve, azt az álomvilágot, amelyben ők ketten is aranyhalak lesznek. Kibontotta a viaszosvászonba burkolt csomagot. Csak annyit mondott, ha volnának szívesek eloltani a csillárt - és a szárazakváriumba máris beszőktek a szűrt fények, ragyogásba fogtak a műanyag halak és a műanyag növények.

Ha van a várakozásnak felívelő vonala, mert van, s ha van csúcspontja, mert van, Nyári magában érezte ezt a folyamatot. Átviharzott rajta az a remény, amely egy ellenütem miatt mind a mai napig nem teljesülhetett. Állt az elsötétített szobában, az ékszer fényeivel világító akvárium fölött, a sikerínség légszomjától fulladozva. Rajongó szemével az asszonyra nézett, a sápadtan világító, metszett arcra, hajának sötét tömegére.

De a művész máris a kapcsolóhoz lépett, s a reális fények széttörték a víz alattiakat. Nyári torka kiszáradt, elzsibbadt, de az önbizalma nem sérült meg.

- Szép? Nagyon szép? - kérdezte sóvárogva.

- Ehedeti - felelte a művész.

- Hogy maga miket talál ki! - álmélkodott udvariasan Noémi, s egy kicsit elszomorodott.

- Maguknak hoztam. Magának.

- És mivel tartozunk ezért?

Az asztalos az asszonyt figyelte, hogy újra és újra megrögzítse magában az arc és a szem vonalait.

- De mi ezt nem fogadhatjuk el - tiltakozott a nő feszélyezetten.

- Megcsinálom *Dávid*-ot is, plexiből, rejtett világítással. Magának - a művész elfordult, nevetés ingerelte -, ahogy azon a képen van, amit magától kaptam.

Nyújtotta kezét, seszínű szemében, amely kevés érzést tudott kifejezni, határozott elégedettség. Mint aki nemcsak ezt az asszonyt, de az emberiséget is megajándékozta valamivel. Az ajtóból még visszanézett az akváriumra.

- És mikor látjuk újra? Tudja, Nyári úr, a konyhagarnitúra... vannak terveim.

- Majd. Egyszer. Eljön annak is az ideje.

Néhány perc, és újra csöngetett az ajtón.

- Itt felejtettem a viaszosvásznat.

Megint ott állt az ismert szobában, szívta magába a bútorok, kelmék, faliszőnyegek illatát. Szeme fönnakadt a hiányon. A szárazakvárium már nem volt ott az előbbi helyén, sehol se volt.

Átment a kerítetlen telken, a kihült ólak mellett. A ház sötét tömegében teljes mozdulatlanság. Most már itt is megszűnt az élet, gondolta hideg nyugalommal. Azzal a késsel nemcsak a kecskék torkát vágta el. Belépett a szobába, olyan érzéssel, hogy a halállal találkozik. Hidegszagú a sötét, ember nélküli. Még arra is gondolt, most el kell mennie valahová telefonálni, s hogy virradatig együtt lesz a mozdulatlan testtel. De a feketeséget fölhígította a felesége hangja.

- Átadtad nekik?

Nem válaszolt. A nyitva hagyott ajtó keretében megállt az egyik kecske, a barna foltos, az okosabbik. Megbocsátó, emberi arccal nézett rá. A tető gerincén pedig, egész hosszúságban, ott ültek a vörös tollú tyúkok.

1970

EGY GYÖNYÖRŰSZÉP DÉLUTÁN

A szobatársak élénken elcsodálkoztak, hogy Tedesco Antal csak hatvanéves volt. Hetvennek, de még többnek is gondolták volna, ha egyáltalában foglalkoznak az életkorával. Koporsó alakú szekrényében, melyet a gondnok másodkulcsával nyitottak föl, hogy aztán hivatalosan lepecsételjék, néhány tisztességesen megfoltozott inget találtak, egy összeszáradt cipőt, amely olyan volt, mint egy megszürkült vasöntvény, és néhány divatjamúlt, magas kaucsuk kézelőt. Valaki a szobatársak közül megkockáztatta, de a többség elvetette ezt a vélekedést: talán mégiscsak bűvész volt annak idején, és a kézelőkből mindenféle tárgyat varázsolott elő.

Ruhanemű nem volt a szekrényben. Egyetlen öltönyét magán viselte, amikor telepőri teendőit letéve és hazafelé tartva, egy kora reggeli üres villamos halvány kísérteteként, elbillent fejével meghalt, vagyis, ahogy temetésén az alkalmi szónok fogalmazta: *eleresztette az élet kezét*.

A gondnok távozása után még sokáig ott maradt a szobában, a hatszor két ágy között, a forró pecsétviasz égett, émelyítő illata. A szobatársak, egy érthető illem jegyében, igyekeztek *emlékezni* a halottra, aki tegnap kora este még közöttük volt, munkába menőben kis vulkántáskába csomagolva parizerét, kenyerét, csomag cigarettáját. Schmidt, a fénylő fejű szobabizalmi magán tapasztalta, *a tegnapi élt* ma már nem olyan könnyű fölidézni. Mintha a halál keféi szétsúrták volna az arcát, alakjának vékony, hajlott vonalát. Csak rekedt, fáradt hangja maradt itt, a hangszálaival volt baj, az emberek maguk között *Suttogónak* nevezték, de ezt is készen kapták a régebbi lakóktól. Mint a gondnok megfontolt közléseiből kiderült, Suttogó éppen tizennégy éve lakott itt, az első egyike volt ebben a házban.

Négy-öt nap múltán - és milyen homokbánya az idő! - már az emléke is feledésbe merült, az emeletes ágyra új tag költözött, egy fiatalember, sűrűn fekete hajú, foglalkozására nézve épületüveges, üvegszabász. Nem lehet tagadni, hogy zajosabb, mint az elődje, életkövetelő, jókedvű, hangos. Kékesfekete, törökös szemöldöke alatt, mint ahogy azt a későbbi temetőszónok fogalmazta volna, szikrázott az élet. De a feledés csöndjébe belereccsentett a házi magnetofon, a maga szálkás, elektromos felhangjával. *Szombaton délután* (idő, hely) *temetik elhunyt lakótársunkat, Tedesco Antalt, a 41-es ép. váll. telepőrét, kívánatos lenne, hogy azok, akik ráérnek, és jobb dolguk nincs, utolsó útjára elkísérjék. Gondnokság.*

Schmidt, a szobabizalmi, aki éppen lábat áztatott langyos kamillás vízben, szíve mélyén elmosolyodott. Hiába, no, a *Prédikátor!* A gondnok ugyanis, aki a közleményt fogalmazta, valaha börtönfelügyelő volt, és választékos stílusát úgynevezett hegyibeszédeken köszörülte.

Szombat délután. Sima ingyentemetés.

A zúzott bazalttal terített sírközök mellett néhányan összetalálkoztak a lakótársak közül. Minden külön megbeszélés, kegyeleti szervezés nélkül. Akik éppen nem utaztak vidékre családjukhoz, vagy akik soha nem utaznak vidékre családjukhoz, azok közül jöttek. Szobabeliek, folyosószomszédok, az állóbüfé vendégei. Mintha félmagasra emelnék söröspoharukat, és így vennének búcsút a halottól. Csontjaikban a heti munka szaggatása, épületeken dolgoztak, csatornafektetésnél, betonosok, csőszerelők, segéd munkások. Tenyerük ráncaiban, arcuk pórusaiban az eltávolíthatatlan cement, vaspór, rozsdapor. A munka szegecsei a bőrben.

Sok beszélgetnivalójuk nem volt, sőt mintha röstellnék magukat, hogy erre kanyarodtak a lépteik. Szabadidőben, amikor minden kiszámíthatatlan, ezért minden lehetséges.

A délután mindenesetre kora őszi, és itt a bolgárkertek, rétek, roncstelepek világában, néhány hidroglóbusz alumíniumgömbjének villogó fényjeleivel, át- meg átfűzve az ökönyál fehér huzalaival, szelíd és elgondolkoztató. Időnként, mint egy kés, kettészeli a tájat egy robogó villamos. Az ezüsttel tűzdelt halvány égből pedig bődülve kiválik egy sugárhajtású repülőgép.

A szállóbeliek, mondani sem kell, jó félórával a kitűzött idő előtt érkeztek. Báván, ügyefogyottan körülállták a frissen kiásott gödröt, majd, hogy agyonüssék az időt, elténferegtek egy másik sírhoz, ahol éppen folyt a szertartás. A gyászolók közé vegyülve, zsebre dugott vagy hátrattett kézzel, hallgatták a papot, s a könnyezők arcába néztek. S amikor dörömbölni kezdtek az agyagdarabok a koporsófedélen, mintha összebeszéltek volna, lassan, de határozottan továbbálltak.

Mire visszatértek néhai Tedesco szobatársuk gödréhez, már ott volt a koporsó a földhányáson, de rajtuk kívül senki más. Schmidt, a szobabizalmi, megszólította az egyik temetkezési embert.

- Parentálás nem lesz? Már csak úgy.

A halottak súlyától fáradt férfiú megvonta a vállát.

- Nincs megrendelve.

Elég közlelről szépen formált bariton hallatszott. Éjsötét vízen éjsötét szavak. S ahogy a fák megvékonyodott levelei látni engedték: a gyönyörű bariton vékony kis emberből hangzott.

- Ha ennek összedobnak valamit - a temetkezési ember csak éppen szívességből mondta -, maguknak is megcsinálja. Elmond egy beszédet, és kész. De sietni kell, le kell eresztelnünk, ez időre megy.

Schmidt gyöngéden megérintette a szónokot. Hegyes, csontos válla volt.

- Mivel szolgálhatok? - kérdezte a vézna ember, kevésbé ágaskodva. Amint fölnezt Schmidtre, nagy lencséjű szemüvege mögött valószínűtlenül világos volt a szeme.

- Ennek a volt kollégánknak kijárna egypár kísérő szó.

Félrevonultak, egy szomorúfűz alá. A fűzfa bizalmasan közékük hajolt, mintha ő is részt venne a beszélgetésben.

- De hát, kérem, én nem tudok az elhunytól semmit.

Váratlanul kisütött a nap, mint a szétfeszített ujjak, olyan sugarakban.

- Hát mi sem - sokkal többet - vallotta be a bizalmi. A temetkezési emberek láthatóan türelmetlenkedtek. - Amit az előbb volt szíves...

A vézna kis szónok visszaereszkedett a talpára.

- De hát, kérem, az egy... az a bizonyos megboldogult...

- Tökmindegy, uram! Elrendezzük.

Az alacsony férfi szája körül megráncosodott a bőr.

- De az illető... ugye, nem érti félre a szavaimat... keresztény ember volt?

- Az. Erre mérget vehet.

- Már csak a beszédem miatt, mivelhogy az a másik, a megboldogult... - arcán a remény némi világossága. - Egyetemi végzettségű volt netán az elhunyt?

- Volt egypár iskolája, arra mérget vehet.

Az egyik temetői ember Schmidthez lépett, és csak ennyit mondott:

- A menetrend, uram! Azt be kell tartani.

- Még csak annyit, tisztelt uram - a kis ember szeme nedvesen fénylett az üveg mögött -, én, hogy úgy mondjam, alkalmi szónok vagyok. És ez nálam csak olyan - kis szünet - fizetés-kiegészítés.

Két ember közeledett, egy hosszú nyakú fiatal lány és egy látomásnak is beillő, hatalmas termetű férfi. Utóbbi, mint egy lángoló csipkebokrot, dús, vörös hajbozótot hordott a fején. Nem siettek, nem is mentek lassan, inkább csak kioldódtak a zöld temetői háttérből. Látva a tétova gyülekezetet, megálltak.

A szónok a nyitott gödörhöz lépett, torkát köszörülte. A mélyen rezonáló hang, amely valami földalattiságot és felhőközelit intonált egy időben, odavonzott más járókelőket is. A hatványakú lány a földre fektetett sírjel fölé hajolt, s az elhunyt nevét betűzte.

- A megboldogult, íme, itt van előttünk - kezdte a szónok. Körülnézett és tudta: ezt senki meg nem cáfolhatja. - Az ablakon hágott be a halál - a mély hang színesen emelkedett -, aki nem az ajtón megy be, az lopó és tolvaj - világos szeme nedvesen körülkúszott. - Kicsoda és micsoda tehát az Ajtó, akin nem ment be a halál? - most már harmincan álltak körül a sírt. - Én vagyok az Ajtó, mondja Krisztus önnön bizonyosságából... - ennél a mondatnál a szónok megállt, a bőrén érezte, hogy valaki mereven figyeli, sötéten, kitartóan, talán ellenségesen is. - A megboldogult - kiáltott föl vékonyan, mert a torkába kúszott a félelem, hogy szavai túlságosan is klerikálisak -, a megboldogult pontosan fizette a szakszervezeti járulékot - csüggedten megtörölte kiizzadt homlokát -, közösségi lény volt a megboldogult. És mint törvényszéki végrehajtó, mint az állam szorgos képviselője...

- Színész volt! Nagy színész! - szólt közbe idegesen, túlfűtötten egy vékony, túl hosszú, feketebe öltözött nő, és közelebb lépett a koporsóhoz. - Drámai hős volt Triesztben! Olasz és német! - Nyugtalanul elolvasta a halott nevét, és szinte felsikoltott. - Ez nem ő! Ez egy másik parcella! - Könyökével, mint egy ernyőnyéllel, utat nyitott magának és távozott.

A szertartás folytatódott. A hatalmas, vörös hajú férfi, miután a hatványakú lány kis sípon megadta neki a hangot, elénekelt egy *Schubert-dalt*, hibátlan német kiejtéssel. Ám a temetői férfiak türelmi ideje lejárt, s a szelíden lejtő dallam háttérében elkezdtek szórni a vörösbarna rögöket. Pedig a szobatársak még sokáig elhallgatták volna a szép, bár kissé fátylas tenort. Alig akarták elhinni, hogy ez az egész most mindörökre véget ért. Úgy álltak ott, elnehezdedve a sugárujjak alatt, mint akik arra várnak, talán valami beintésre, sugallatra, felsőbb rendelkezésre, újra kezdődik minden. S mivel ez elmaradt, lassan kiballagtak a temetőből. Cipőjük alatt csikorogtak a lilán erezett fehér kavicsok. Észre sem vették, hogy a díszkapun túl is összetartja őket valami szokatlan és megfajthetetlen erő. A szobabizalmi szólalt meg először. A legjobb lesz, ha leülnek a közeli kerthelyiségben, és egy ideig még együtt maradnak. Érezhető volt, a többség gondolatát fogalmazta meg.

Korsó söröket hoztak az asztalokra, a *Schubert-énekesnek* kisüstit, a hatványakú lánynak *gint tonikkal*. Később a szobabizalmi félrevonult a szónokkal.

- Tekintettel, hogy szociális elhantolás volt - mondta ez utóbbi, önmaga nagylelkűségétől kivörösödve -, önök nem tartoznak semmivel.

Este, visszatérve a szállóba, úgy néztek vissza erre a délutánra, mint egy napsütötte hajóra. Volt, aki évek óta ágyszomszédja a másinak, de a hosszú idő alatt nem beszélgettek annyit, mint most, Tedesco Antal elhantolása után. Valóságos érdeklődés támadt bennük egymás iránt. „Látta, szomszéd, kérdezte egyikük, már lámpaoltás után, *hogy mennyi már az ökörnyál?*” A

kérdezett városi ember, nem is tudta, mi az az ökörnyál. Egy másik lakótárs arról panaszkodott, a csontjai érzik, idén hamarabb lesz itt a tél. Ez mintegy karmesteri beintés volt. Valamennyi szobatárs a csontjaira panaszkodott, az ízületek idegvillámaira, a forgók, perecek, csuklók meszesen roppanó fájdalmára. Életük java részét építkezéseken töltötték, kábeleket fektettek, óriáskádakban meszet oltottak, félmázsás cementzsákokat cipeltek a hátukon, s a tenyerükön már úgy megvastagodott a bőr, hogy összeszoríthattak egy égő gyufát, nem éreztek semmit.

- Micsoda szép délután volt ez, kollégák! - mondta közülük valaki.

S egy másik, izgága fiatal hang, biztosan az üvegszabászé:

- Azt a vékony, magas lányt lefektettem volna!

Alig egy hete Tedesco Antal, a telepőr, ilyenkor indult szokásos körútjára. Elment az anyagraktár mellett, az oltottmész tócsáiban lángolt a hold. Akárcsak most, ezen az éjszakán.

1972

A TÚSZ ZAVARBAEJTŐ HALÁLA

Azzal egy időben, hogy nem durván, inkább gyengéden a szobába lökték, a szeméről is leoldották az ecetszagú kendőt. Nemrég még valakinek az arcát vagy homlokát borogathatták vele. A szoba, amelyben szemét dörgölve szétnézett, olyan kopár volt, mint amilyen a legtöbb hasonló leírásban szerepel. Márgaszínű falak előterében néhány feketére érett, magas támlájú szék, egy rozoga asztalka, amilyenen utcai tisztítószerárusok szokták kirakni portékájukat. A falon vastag korompászta jelezte az egykori füstcső helyét. A kémény nyílása vörös agyaggal betapasztva, mint egy varasodó seb. A magas, téglalakú ablakot kék-piros pléd függönyözte, de az erőszakos nappali fény aranypirosan kitűzdelte a takaró széleit.

Anélkül, hogy elrablói közül bárkit is láthatott volna, bezárult mögötte a hosszúkás ajtó. Nyitott tenyérrel végigtapogatta a falat; enyhén göcsörtös, tömör, vaskos és langymeleg, mint egy felfűtött emberi test. A fogoly szíve átvette a testmeleg fal hőmérsékletét, s már nem az építész-mérnök tárgyilagosan rendszerező szaktudásával, de az egykori gyermek érzelmi túltelítettségével vette tudomásul, ez bizony vályogfal, barna és keskeny kezek tapasztották valamikor. S bár alig egy órája, hogy leütötték és elcipelték ide, a fal rokonian azonosítható állapotából érthetetlen bizalmat merített. Az volt az érzése, itt nem kell félnie.

Az ablakra szögezett pléd szélein lassan megbarnult a fény, bár még e barnaságon is átizzott a vérpiros ragyogás, mintegy a dolgok sugárzó lényegeként.

Odakint alkonyodik, a hódfarkú tetőcserepeken violás fény olvad, s a fehéren tapasztott füstfogós kémények áttetsző füstöt írnak a palakék égre. Az árnyak nem feketék, de telítetten barnák, és úgy kísérik az embert, mint a jó barát. Alkonyodik, ez most már biztos, tehát már órák múltak el, amióta kilépett a házból, ahol lakott, s készült beülni Renault-jába. Egész koponyája sajgott az ütéstől, de jobban zavarta a fizikai fájdalomnál erősebb bizonytalanság. Ennek összetételében még szégyenkezés is volt. Hogy került ő ilyen drámai helyzetbe? Eddigi életében közepes rokonszenveket és alig mérhető haragot észlelt maga körül.

Nyílt az ajtó, száraz nyikorgással. Hosszú, lóarcú fiatalember lépett be, létraszár lábain tapadó ceignadrággal. Egy rózsamotívumokkal díszített, mély öblű tányérban hallevest hozott. Nézte a foglyot, olyan kíváncsisággal, ahogy a gyerekek szokták a kitalált ellenséget, s bár a mérnök megszólította, nem válaszolt, majd némán hátrált kifelé.

A fogoly kezdte mindezt kívülről figyelni. A gúny és öngúny helyzetéből. Leült az egyik magas támlájú székre, kanalizni kezdte az élesen savanykás hallevest. Valójában évek óta vágyott ilyen ragacsos, torokkaparó hallevesre, amelyet nem szűrnek, derítenek, finomítanak - gyerekkori ebédje, vacsorája. Nézte a falat, a koromcsík mélyen szikrázó feketeségét, a koromsejtek belső, vörös izzását. S amikor keze fejével megtörölte kigyúlt száját, az volt az érzése, nincs oka félelemre.

A tapasztott falak csendes lélegzéssel árasztották magukból a tartalékolt forróságot.

Nyílt újra az ajtó, s ketten léptek be. Egy alacsony öregember s egy nála alig fiatalabb, őszvörös, nagy bajuszú. Fegyvertelenek voltak és ünnepélyesek. Az ajtó részében látni lehetett egy géppisztoly csövét.

A nagybajuszú intett, az ajtó száraz nyikorgással bezárult. Színpadias csend következett. A fogoly nyájas udvariassággal a székekre mutatott, hogy üljenek le. Ők azonban nem akarták észrevenni udvariasságát, és állva maradtak. A vékony ajtólemez mögött, jelezve önmagát, a géppisztolyos néha torkát köszörülte.

Színpadias, gondolta újból a fogoly, és magában elmosolyodott.

Az idősebbik szólalt meg először.

- Tudja, hogy mért van itt.

Társa fölnevetett. A nevetés végigfutott hangjának mély regiszterén.

S erre mindketten, mintegy vezényszóra, leültek. Az öregebbik rágyújtott egy szivarra, mint a mesterember nagyobb munka előtt. A fogoly is elnevette magát, ő is leült. Az öregember megnedvesítette lilás szája szélét.

- Remélem... *aközben*... nem sebesült meg? - kérdezte szinte családiasan.

- A leves ízlett? - szólt közbe gyorsan a másik, mint aki szeretné elkerülni a választ.

- A gyomra bírja? - érdeklődött kicsit előrehajolva az öregember.

- Eléggé.

- Szóval nemcsak a kaviár meg a nyúlpestétom?

Az a fiatalember lépett be, aki az ételt hozta. A nagybajuszú füléhez hajolt, súgott valamit, de olyan beleérzéssel, hogy a fogolynak újra csak ez jutott az eszébe: gyerekek szoktak így.

A bajuszos váratlanul felállt, az öregember kis késéssel követte, s egyetlen szó nélkül kimentek. Az ajtó hasadékaiban ismét látható volt a géppisztoly csövének fekete karikája. A szobában itt maradt a csend, a levegőben a fűszeres szivarillat, és itt maradtak a formájukat őrző füstkarikák is.

Az ablakra szögezett pléd szélein összeolvadt az éjszaka a vastag anyaggal. Szétterjedt a puha sötét, amilyen csak félméteres, tapasztott falak között lehetséges. Megint nyílt az ajtó, s valaki egy tányérra ragasztott égő gyertyát hozott. Egyik kezében gyertya, a másikban géppisztoly. Utána azonnal másvalaki is bejött, s gyorsan leült a gyertya mögé. A géppisztolyos könnyed, lágy léptekkel, szinte lábujjhegyen kiment.

A csontsárga fény kiemelte a sötétből a látogató hosszúkás, sovány arcát. A csontos grecói archán csak a szem izzott mélybarna tömörségével.

- Tudja, hogy kinek a fogságában van?

- Nem. Mint ahogy teljesen valószínűtlen az is, hogy fogságban vagyok.

- A bajtársak nem mondtak semmit?

- Azon kívül, hogy fejbe vertek, semmit.

A fogoly szája vagy inkább szájkörnyéke nevetésre rándult, de képtelen volt nevetni.

- Ha megengedi, én azért vagyok itt, hogy megmagyarázzam a helyzetét és feladatát. Hadd kezdjem az utóbbival.

A mérnök arra gondolt, ebben az emberben az a rokonszenves, hogy igyekszik keresni az egyszerű szavakat, mintegy ellenpontozva a helyzet romantikus képtelenségét.

- Ön a felszabadítási mozgalom egyik radikális csoportjának a foglya. Nem kell hangsúlyoznom, ugye, hogy ön *nekünk* fontos ember. Az alku mérlegében sokat nyom a személye. - De ez természetes is, nem véletlenül választottuk önt. Nincs szükség rá, hogy saját fontosságáról meggyőzzem, úgy gondolom. Nem akarom sértegetni, de ezt a fontosságot semmilyen kapcsolatba nem hozzuk a legcsekélyebb megbecsüléssel sem. Szerintem, ha emberéletről van szó, és itt nem az ön életére gondolok, minden álhumanizmust, áletikát félre kell tenni. Az

erkölcs ugyanis az önök világában arra való, hogy önöket ne kötelezze semmire, de bennünket lefegyverezzen. Bennünket, akiket önök éjszaka rángatnak ki az ágyból, hurcolnak távoli táborokba, és akiket kopár akasztófák alá visznek. - Itt fölhangolódtak a szavai, s mintha egy egész tömegnek beszélne, a személyességből átcsapott a szónokiasba. - Korrupt íróik, filozófusaik, sajtóembereik az emberség nevében szeretnének zsarolni minket. És ez nekik olykor sikerül is.

Az ajtóhoz lépett, kiszólt.

- Hozzatok be még gyertyát. - S miután ez megtörtént: - A levelet, amit önnek alá kell írnia, megfogalmaztuk, legépeltük. Még olyan válaszút elé sem állítjuk, hogy hős lehet-e, vagy gyáva.

A fogoly átvette a gépelt papírlapot.

- Csak olvassa el nyugodtan, hogy lássa, mit ír alá. - S ezzel szinte egyidejűleg nyújtotta golyóstollát, de a fogoly, átfutva a gépelt sorokat, nem vette át. Arcán araszról araszra szétáradó derű.

- Ez tévedés - mondta birtokon belül, mosolyogva. - Én nem vagyok senkinek a titkára. Soha nem is voltam. Azt az urat, akit itt említene, s akinek a titkára volnék, nem ismerem.

A szemben ülő arcán élesen kiugrott egy izom.

- Erre az ócska kis játékra semmi szükség. Kár az időt pazarolni. Nagyon pontosan ismerjük önt, fölösleges a taktikázás. Írja alá ezt a nagyon szerény fogalmazványt. Ennek ellenében harminc bajtársunkat szabadon bocsátják, önt pedig bántatlanul visszaszolgáltatjuk a főnökének, a feleségének és két ikergyermekének.

- Nincsenek gyermekeim. Sem ikrek, sem nem ikrek. Fél éve sincs, hogy megnősültem.

A feleségére gondolt, okos madárcárára, fürge mozdulataira. Elnémult.

- Vacsorázott már? - kérdezte váratlanul a másik.

- Nem tudom, vacsora volt-e vagy ebéd. Hallevest ettem.

- És ég a gyomra tőle.

- Szó sincs róla. Gyerekkorom leveze.

- Ne essünk túlzásba, jó? Mindent tudunk a gyerekkoráról. Maga és az a hallevés! Amit magára költöttek a szülei, abból néhány nagy létszámú család vígan megélhetett volna.

- Mondom, hogy összetéveszt valakivel.

- Írja alá a nyilatkozatot - a hangja idegesen sürgető lett -, mert el kell juttatnunk a főnöknek. Minél előbb. Ez a maga érdeke is. És lehet, hogy holnap már elbúcsúzunk.

- Nézzék meg az irataimat. Ez a név itt nem én vagyok.

- Iratuk van minden alkalomra. Ilyen névre is, olyanra is. Elhiszem.

- Csak a saját nevemben írhatok alá valamit.

- Nem érti, hogy ez ostobaság? Húzni az időt. Mi a fenének?

Nyílt az ajtó, a géppisztolyos jött be, és a másik ember füléhez hajolt. A heves suttogás megint csak mosolyt fakaszthatott volna, de a fogolyban megdermedt valami. A felesége keskeny arcát látta, s ez az arc lassan elúszott tőle.

A gyertya leégett, a szobát vastagon betöltötte az olvadt viasz hánytatóan édes illata. Az ablakra feszített pléd olyan volt most, mint egy nagy mellkas, amely mögött sajátos időbeosztással szív és tüdő, nappal és éjszaka dolgozik. Hosszú csend után az ismert öregember jött be.

- Mindjárt itt lesz a főnök - mondta, és letett egy újabb gyertyát.

- Vele beszéltem az előbb?

Az öregember zavartan tévovázott, mintha azon tűnődött volna, hogyan tehetné jóvá fecsegését.

- Hány óra van?

- Tíz perc múlva éjfél. - Ezt is úgy közölte, mint egy titkot.

- Szóval, a főnök.

- Mondtam én, hogy főnök? Honnan veszi?

A főnök sokáig váratott magára, de amikor jött, volt az érkezésében valami operai. Gyertyák kísérték. Csak a zene hiányzott.

- Üljön le. - Agyoncigarettázott, fáradt hangon beszélt. - Igazat mondott. Nem azonos azzal, akit mi el akartunk fogni - leült, rágyújtott -, ön valóban nem a miniszter titkára. Rágyújt? - a fogoly intett, hogy nem dohányzik. - Az egész olyan, mint egy tragikus bohózat. Az a bizonyos úr, akit mi elvettünk, a szeretőjéhez jár abba a házba, ahol viszont ön is lakik. Egy forradalmi akció defektje.

A fogoly nevetni akart, mint egy viccen, de az izmai és zsigerei görcsösen összezárultak.

- Az esti lapok kihozták az ön nevét. Mármint azt, hogy ön kicsoda, és hogy melyik építővállalat tervező osztályát vezeti. Melléfogtunk. Sajnálom.

- Bocsásson meg, de rosszul vagyok.

- Könnyítsen magán. Oda a sarokba. Fogjam a fejét? - A tárgyilagos hangra elmúlt a hányinger. - Igazat mondott. És meg kell hagyni, ön valóban kitűnő szakember. Bár a tudását hasznosíthatná jobban is.

A mérnök felkapta a fejét, s nem is annyira kíváncsian, mint indulattal fogadta a sértést.

- Jó, jó. Az ön főműve egy teraszosan kiképzett csodanegyed. Nagyszerű elgondolás, nem mondom. Minden homlokzat délnek fordul, és a teraszosság lehetővé teszi, hogy egyik ház ne épüljön a másik elé. De hát kicsodáké mindez? A vastagoké. Háttal a nyomornegyedeknek. Fényképezik, filmezik és mutogatják. Csak éppen arról szeretnek megfélemedezni, hogy a csodanegyeden túl olyan odúban laknak az emberek, mint a patkányok. Jó, nem önt vádolom. Bár el tudnék képzelni valakit, olyan tehetségű embert, mint maga, akiben a szakmai megállottság és a szociális lelkiismeret nem válik kétfelé. És ez talán nem is utópia.

A fogoly összeharapta a száját, nem akart válaszolni.

- Ha önök most tévedtek, én csak azt kérdezem, miért nem engednek szabadon?

- Jogos. Aláírja a levelet, és a dolog elrendeződött.

- De én nem vagyok *az*.

- A saját nevében kell aláírnia. Mivel az ön neve került forgalomba, ön lett a tús.

- Azt kell erre mondaniuk - és ez még imponáló is lenne -, tévedtünk, kérem tisztelettel. Egy másik fejről van szó.

- Bár igaza van, nincs abban a helyzetben, hogy humorizáljon. A mi mozgalmunk a többségi erőszakot képviseli a kisebbségi, de uralkodó erőszakkal szemben. S nekünk is vigyáznunk kell a presztízsrre.

- A presztízsz mint politikai elv?

- Ahogy mondja. Rövidítsük meg a vitát. Lejjebb vittük a követelést. Harminc helyett tíz. Tíz embert kérünk önért.

- Az árfolyamom alacsonyabb, mint a titkár úré.

- Lehet, hogy ez sértés, de így igaz. A dolog nagyon egyszerű. Aláírja ezt a levelet, és - nincs probléma.

A fogoly szájpaddlásán keserű ízek tapadtak. Torkig volt a regényességgel, a párbeszéd emelkedett fordulataival. Ha nem érzi a fenyegető pillanatot, talán még föl is nevetett volna, a dühe legalábbis erre biztatta.

- Aláírom - mondta végül -, de nem gyávaságból.

- Ez az egyetlen megoldás.

- Talán magam sem bánom, hogy tíz ember kiszabadul. Ez nem érdekli?

- Ebben a pillanatban egyáltalán nem - arcizma megrándult; eltorzult az egész arca.

- Valami baj?

- Ez a rohadt fogam. Az úgynevezett bölcsességfogam. Minden éjjel elkezd fájni. Pontos menetrend szerint.

- Az állkapocsban egy beépített ellenség. Mért nem húztatja ki?

A főnök felállt, hosszú volt, hajlott és sovány.

- Gyűlölöm a fogorvosokat. Engem már megkínóztak mindenféle sitten, de az igazi ellenségeim a fogorvosok - ment az ajtó felé. - Majd küldök magának egy kempingágyat. Addig is. Hogy pihenjen.

A főnök nemcsak kempingágyat küldött, hanem fonott hánckskalitkában egy madarat is. „*Hogy társa is legyen*” - nevetett az ör.

A madár, amelyet alvásából vertek föl, borzolt félelemmel nézett az emberre. Vércse, mondta a fogoly, és örült, hogy felismerte, bár nem volt járatos a madarak között. „Te vagy az a bizonyos” - mondta humoros szándékkal a madárnak, amely visszahúzódott borzolt tollaiba, de olyan alaposan, hogy csak kerámiafényű karmai voltak láthatók.

Amikor a hajnal kigyújtotta a takaró rongyolt széleit, két ember ragadta ki az alvásból, amely úgysem volt alvás, csak zsibbadt félálom. Az ecetszagú kendőt újra az arcára kötötték, és vitték, cipelték, lépcsőkön lefelé. Virágillatú meleget érzett - ez a kora reggeli utca szaga! Föl-lódították egy teherautóra. Pillanatok alatt, önvédelemből, megtanult látni a kendő mögött. Feleségére gondolt, aki most ébred a testétől jó szagú, jó meleg ágyban. Láta a fiatal nő világítóan szép testét s a bőrét megfeszítő bordák vonalát. *Hogyan ébredsz te egyedül? Hová futottál miattam? Milyen a szemed tükre nélkülem? Tudsz gyűlölni. Szeretsz átkozódni. Milyen közel vannak hozzád elődeid! Milyen gyönyörűen közel. Amikor kiléptem a kapun, még az ütés*

zuhanó pillanatában is arra gondoltam, amit a rabszolgaasszony gyönyörű szégyenével mondál: hogy gyereked lesz. Mit mondott az orvos? Lesz? Igazán lesz?

Savanyú testmeleg a ponyva alatt, testmeleg és cipőszag. És némaság. A szónélküliségben volt valami egynemű közöttük. A védekezőké. A menekülőké.

Mi történt a madárral? Ott maradt a szobában? És ki eteti? A rendőrség?

Mikor leszedték róla az ecetszagú kendőt, látta, hogy mély öblű pincébe került, vastagon rozsdásodó ócska szerszámgépek közé. Sokáig ülhetett így, mert testét rétegről rétegre átjárta a pince gombaillatú hidege. Elterjedt benne a fázás, és amikor teljesen összegeződött, olyan volt, mint egy üvöltés.

Belépett újra a lóarcú fiatalember. Egyik kezében géppisztoly, a másikban kenyér és kolbász. Mint egy legújabb kori újtestamentum újnaiv szentje. Mint a testet öltött remény.

Letette az élelmet, s a fegyvert is letette.

- Mára nincs meleg étel.

- Meghibásodott a villanyrezsó - mondta a fogoly. - Köszönöm ezt is; megjött a válasz? - kérdezte, bár tudta, ez az ember erre nem válaszolhat. A többszólamúságban *Némaság* a neve.

Órák múltak el megint, és éjszaka - tetőkön át aszfaltszínű, csillagtalan eget látott - máshová vezették, s most még csak kendőt se kötöttek a szemére.

Az új helyen azonnal bejött a főnök. Fanyar volt, rosszkedvű.

- Nincs jó hírem. Hallgatnak.

- Én ezt előre megmondhattam volna.

- Semmit se mondhatott meg előre! - a főnök arcában élesen megrándult egy izom -, abban a szűzies burokbán, amelyben maga él, mit is érthet az egészből? Most találkozott először azzal a világgal, ami a maga álmvárosa mögött létezik, mégpedig vastagon.

- Rosszul ítélek meg engem. Ennek az az oka, hogy két különböző helyzetből beszélgetünk egymással. Lehet, hogy önök mindent tudnak arról az emberről, akit ide akartak cipelni, de rólam alig tudnak valamit. - Fáradt volt és tehetetlen, és a bőre viszkedett a borotválatlanságtól. - Állok elébe minden vitának, meghallgatok minden véleményt, de gyűlölöm azt az elvi magasztalatot, ahol egy géppisztoly a vitapartner.

A főnököt meglepte az ellenállás, de tudta, csak egyetlen válasza lehet, a teljes visszautasítás.

- Azok a tények, amelyek arra kényszerítenek, hogy önt idehozzuk - önt vagy másvalakit, mindegy! -, nem indokolnak vitát vagy éppen meggyőzést. Nem akarjuk a mi oldalunkra állítani. Vagy ha igen, az kifejezetten annak a dialógusnak lesz a dolga, amit saját magával folytat. A jövőben. Félreértés ne essék. Mi a magunk részéről, most már önre gondolva, újabb háromnapos határidőt adtunk. A határidő, ilyen vagy olyan vonatkozásban, de kötelez minket. Nem tűrhetjük, hogy felhíguljanak a szavaink.

A fogoly nem válaszolt. Értette a fenyegetést. A másik, mintha szeretné elkerülni a párbeszédet, erőszakosan folytatta:

- Az ellátása, belátom, nem valami osztályon felüli, ezt tudjuk adni. A mi embereinknek még ennyi se jut - a mondat háttérébe nézett: *a mi embereink*, ismételte önmagában, s ettől visszanyerte elszántságát, keménységét. - A mi embereink megszokták a szenvedést. - Arcán egy másik ötlet világítása. - Ha lélektanilag ez valami reményt nyújt, megmondhatom, a rendőrség

és katonaság napról napra, óráról órára átfésüli a várost. Egyik kerületet a másik után. Egyik házat a másik után. Nem *magát* keresik, minket.

Arcán kiugrott az izom, s felszisszent a fájdalomtól. - Megint a foga? - kérdezte a fogoly, valami furcsa örömmel. A másik ember kicsinyes kínládása az ő szorongásán könnyített.

- A nyomorult dög! Mind tönkrement, még gyerekkoromban. Ha uralomra jutunk, ha miénk lesz a hatalom - szemében gyerekes nyíltság fénylett -, egyik első kötelességünk lesz, hogy rendbe hozzuk az emberek fogait.

- Nincs fájdalomcsillapítója?

- Nem érti ezt maga. Én most a jövőről beszélek. - A fájdalom újból beletépett az állkapcsába.

- Kettőt-hármat dobok be egyszerre - mondta szomorúan -, és semmi. Megszokta ez a rohadt szervezetem. De a fájdalmat képtelen vagyok megszokni, sajnós.

A fogoly haja világosbarna, puha szálú, erős megvilágításban majdnem szőke. De a kiütköző szakála vörös. Harmadfél nap alatt tömpe vörösréz szőgek verték ki az állát. A rézműves idő.

Amikor ételt hoztak, mindig megkérdezte, mi várható? Van-e válasz? Az emberek keresztülnéztek szavain, mint a felszakadó cigarettafüstön. Az egybemosott idő mérhetetlen és megfeythetetlen. Csak súlya van, nincsenek körvonalai. Ha nem volna felesége, ha nem látná izgatott pupillájában a rémületet, fölényesen nézné az egészet, mint egy moziban. Egy éjszaka megint fölráncigálták, megint bekötötték a szemét, és vitték magukkal. A sietség mindig fokozódott, mindig jobban érezte a menekülés gyors, ziháló lélegzetét. Az átszállítás körülményei is rosszabbodtak.

Az új hely, ahová került, jól berendezett lakás nappali szobája. Kárpitozott bútorok, faragott falikarok, s mint egy bizarr jelkép: hófehér telefonkészülék.

A főnök arcán nemcsak a fogfájás sötét gyűrődései hagytak nyomot. Szavaiban kevesebb meggondolás és több düh.

- Ezek a pribékek fokozzák az üldözést. Bedobtak egy különleges zászlóaljat is, csupa válogatott fiatalembert. Gondolhatja, nem szemrehányásként mondom. Nem magáért csinálják - ellenünk. Maga aláírta a levelet, megtette a magáét, és kész.

- Nem érek én ezeknek egy bűdös vasat sem - a fiatalember nevetett, de teste viszketni kezdett a rossz érzéstől, mint aki a saját sorsáról cseveg humorosan. - Csodálom, hogy ennyi embert, anyagot, munkaórát pazarolnak.

- Ez nem olyan vicces. A *jogos* erőszakra ők úgy válaszolnak, hogy zsarolni akarnak minket. A razziák erre vallanak. Nagyon jól tudják, sohasem fogják önt megtalálni. Mi a teljes sűrűben élünk. Emberek sűrűjében, na! Ez eleven sejtrendszer, összezárul az orruk előtt. A dzsungel nem a városon túl kezdődik, ezt ők is tudják.

A főnök papírsápadt arca, ha foltosan is, de mégis kiszínesedett, még a fogfájása is elmúlt. Napok vagy hetek óta most jól érezte magát. Annyira, hogy magához húzott egy karosszékét, és leült.

- Ez a helyzet.

- És ha én most szájba vágnám magát? Én vagyok az erősebb.

- Az ajtó mögül figyelnek minket. Ízlésem ellen való, de ezt a biztonság megköveteli. Egyébként ön egyáltalán nem akar rám támadni. Önnek a szája jár, mert az önérzete megköveteli. Magának, uram, az önbíráskodás idegen. Egyrészt azért, mert polgári humanista, tehát bízik

bennünk, másrészt, mert *a saját rendszerében* is bízunk, tehát abban, hogy kiváltják. Mi is ebben bízunk! Nem valami humanizmusban, nem kell mondanom, egyszerűen egy praktikus meggondolásban.

- Unatkozik? - a fogoly ezzel a kérdéssel akarta viszonzni a sértegetést.

- Mire gondol?

- Hát, hogy így beszélget velem.

A főnök előre hajolt, arcának bal oldalán kiugrott a már ismert izom.

- Bevallhatom, van bennem szorongás.

- A dzsungel ellenére?

- Ahogy mondja.

- És én? Miben segíthetnék?

- Ha gúnyolódik, ha nem: szeretném, ha megértene.

- Talán csak nem a szimpátiámat kéri?

- Csak a megértését.

- Az előbbi nélkül ez is lehetetlen.

- Szeretném megmagyarázni - hogy is mondjam - az álláspontunkat.

- Nem kötelezhet rá, hogy meghallgassam.

- Szeretném, ha ennek ellenére mégis ide figyelne.

- Nem értem a logikáját. Két erőszak áll egymással szemben: az önöké és a kormányé. Én itt egy harmadik vagyok. Nincs beleszólásom.

- Van.

- Milyen alapon?

- A meggyőződés alapján.

- Az ilyen erőszakot, amely nekem öncélú, embertelen, én nem tudnám elfogadni. Ezzel én nem tudok azonosulni. Még a saját skalpom érdekében sem.

- Most maga akar *engem* meggyőzni.

- Az én véleményem egy privát emberé. Nincs hatalmam. Azt hiszem, két ellentétes, de mégis azonos előjelű erőszak áll itt egymással szemben. És én csak a saját kis vacak életemet képviselem. Ürügy vagyok arra, hogy önök megfogalmazzák saját eszközeik jogosságát.

- Ez a szellemi készenlét meggyőző lehetne, de mégsem az. Undorító a semlegessége. A kívülállása. Az ilyen *látszólag* kívülálló, mint ön, a lehető legrosszabb. Az elvont humánum képviselője. Az a terror, amit nem hajlandó észrevenni, éppen a *saját* csoportját védi.

- Saját csoportomat?

- Vagy a felkészültsége hiányos, vagy az őszintesége. Nem akarja bevallani, elhiszem, hogy ön az elnyomás haszonélvezője. Jól megfizetett értelmiségi, az értelmiséginek alig nevezhető uralkodó osztály szolgálatában. Nincs önnek hébe-korba émelyedése? Korszerű urbanisztikáról beszél. Jó. De nem akarja tudomásul venni, hogy a maga álmaiból a szenvedő többséget

kirekesztik - kabátja belső zsebéből pálinkásüveget vett elő. - Tessék, húzza meg, szüksége van rá.

A fogoly kezében megremegett a laposüveg, gyorsan, mohón ivott.

- Szereti az italt?

- Akárcsak ön.

- Én a fogam miatt.

- Persze, persze, az önök erkölcsé előírja az aszkétizmust. Kegyetlenség és absztinencia. Ostor meg önsanyargatás.

- Téved, kedves uram. Mi szeretjük az életet. Sőt, az élet szépségeit. Mit mondjak! A teljes emberi kultúrát! Mindazt, amit ön, mint kiváltságos, a reflexeivel is megszokott, és amihez - erélyes kört írt le a karja - mi nem tudunk hozzájutni. Az elmúlt két évben félezer emberünk halt meg az önök börtöneiben.

- Nekem mi közöm ehhez?

- Hány szobás lakása van?

- Négy.

- Kérem, ha egy módja van, nyisson be az ötödikbe. Az már börtöncella.

- Elismerem, nagyon szellemes, de én csak nevetni tudok ezen.

- Mert a nevetőizmai gátlástalanok.

- Építész vagyok, tervező. Mi közöm a börtönökhöz? Sosem terveztem börtönöket. Gyűlölöm az elnyomást.

- Lám, lám, ha frázisokban is, de védekezik. Jó. Elfogadom.

- Mit fölényeskedik? Leütöttek, jó, tévedés volt. Idecipeltek. Hurcolnak magukkal. Eszköz vagyok. De arra aztán nem kényszeríthet senki, hogy önökkel vitatkozzam. Amikor velem szemben egyetlen érvük az erőszak.

- Téved. Az erőszak filozófiai alap nélkül közönséges bűncselekmény. Mi pedig *nem* bűnözők vagyunk. - A hangos szóváltásra gyorsan kinyílt az ajtó.

- Menjen vissza, bajtárs - kiáltott rá a főnök hisztérikusan, s a fegyveres azonnal visszahúzódott.

A külső csendet néhány géppisztolysorozat lyukasztotta szét. Ajtócsapkodás, futó lábak, visszhangos lárma.

- Álljon fel! - szólt rá beszélgetőtársa, mintegy a külső zajokból merítve a tennivalót. Még a mozdulataival is sietett.

- Megint hurcolkodunk?

- Ne beszéljen annyit. Készülődjön.

Most már óránként, kétóránként vitték egyik helyről a másikra. Az öt hurcoló emberekkel együtt a fogoly is elhasználódott. Már-már ő is üldözöttnak érezte magát, és azonosult velük abban a reményben is, hogy végül sikerül kicsúszniuk a szorításból. Az ő arcborét is perzselte az üldözők közelsége. Az emberek már nem is az őrei voltak, sokkal inkább egymás őrizői. Szavaik elapadni látszottak, fáradtságtól meggyötörtén lökdösték a szükséges irányba.

Későn esteledett. A gyöngyház ragyogású ég a maga csillámaival beépült a házak kékesfehér vakolatába, az ablakok violázó síküvegébe. A rézkilincsek, mint amikor tiszta oxigén éri a parazsat, váratlan tüzet lövelltek, s a hódfarkú tetőcserepekben is, belülről, megfoghatatlanul, lila tűz mocorgott.

Már rájuk hajnalodott - a szüntelen ragyogásban szinte nem is volt éjszaka -, amikor elszivárgott körülöttük az üldözők lármája. Az a pinceterem, ahová falépcsők spirálján jutottak le, nemrég még éjszakai mulató lehetett, falba süllyesztett piros bársonypáholyokkal, táncparkettel és zsúrkocsikkal, amelyeken az italt gördítették az asztalokhoz.

A teremben, amelyben látszólag elszabadult a gazdátlanság romboló ereje, néhány reflektor még működött. Ezek a szörnyű fények, gondolta a fogoly, mint a hegyes karók!

Végül behúzódhatott az egyik páholyba, és ott elaludt azonnal.

Valaki gyengéden ébresztette, inkább szóval, mint érintéssel. Igen, a főnök. Fájdalomtól meggyötört sovány arca lassan közeledett.

- Eloltottam a reflektorokat, ezeket a vállatófényeket - mondta fáradtan, leült a fogoly mellé, és eléje tett celofánba csomagolt sósmandulákat. - Ebből egy mázsát találtunk.

A fogoly bontogatta a celofánhüvelyt, enni kezdte a mandulát.

- Avas - mondta tiltakozó gyomorral. Elnevette magát. Ezek a nevetések csak úgy kilöködtek belőle, tőle függetlenül, tartalmi jelentés nélkül. - Hogy viselkedik a foga? - kérdezte, hogy jóvátegye a nevetését.

- Már gondolkodni se tudok. De mozog a nyomorult. A nyelvemmel érzem, hogy mozog.

- Nem csinálhatnék én valamit vele? Még a nagyanyám tanított rá. A gyerekkori reflex. Nézze, erős a kezem. Megnézhetném? No, tátsa ki a száját. Melyik az?

A főnök a megkínzott ember engedelmességével kifeszítette a száját, sötéten csillámlott benne a nedvesség.

- Zseblámpa kellene.

Az egyik fegyveres lámpát hozott, és tartotta is. A fogoly belenézett a kifeszített szájba.

- Meg kellene mosni a kezem. A sterilitás - nevetett újra.

Az öltöző mellett volt a fürdőszoba, a falakat tengerkék csempék borították. A csapok nem működtek, de az egyik zuhanyozórózsa gyengéd porzással szórta a vizet. Ha most ledobhatná magáról a ruhát, és aláállhatna egészen, nemcsak a bőre születne újjá, de a reménye is!

Mire visszament a terembe, újra világítottak a reflektorok. A szakállas, fáradt arcok, mint a zátonyok ebben a vízkönnyű lebegésben.

A táncparkett közepén egy karosszék, abban ült a főnök, kitátva a száját. A száj csillámosan sötét, az arc ráncaiban a félelem, a szemgolyó kimerevítve, mint a szülésre készülő asszonyké.

A fogoly körülnézett, ott álltak az emberek, mintegy a mutatvány feszültségében.

Maga elé tartva a kezét, akár egy műszert, gondosan megvizsgálta valamennyi ujját, s a porond törvényének engedelmeskedve, felmutatta őket az embereknek. Mutató- és hüvelykujját óvatosan előredugva, elkezdte keresni a túl érzékeny szájban a fogat. Ha sikerül jól megfognia, nem tart sokáig. Körültapogatta a recézett fogzománcot, s a fájdalmas rándulásból tudta, hogy rátalált. Letolta a fogínyt, megragadta a fogat, és dühvel kiemelte. A főnök arcán

könnyek gördültek végig. - *Ez az?* - kérdezte, inkább derűvel, mint fölényesen. A főnök megszegyenülten bólintott, *ez az*. A műtét meg az azonosítás sikerrel járt. A főnök kezének bágyadt mozdulatával kérte, oltsák el a reflektorokat. A fénytől szenvedett-e vagy a könnyeitől?

Az idő szerepéről már sokat olvasott a fogoly, magában is tapasztalta a többféle idő párhuzamosságát. A belső meg a külső idő diszharmonikus egységét. A mérőeszközök pontos pontatlanságát. A teljes biztonságot és a teljes zavart.

Ezekben a napokban már megadta magát. Feküdt az idő hátán, mint a vízben, és nézte az idő végtelenségét, mint az égboltozatot. Elfogytak úszómozdulatai, lemondott minden kezdeményezésről, csak annyit akart, hogy ne merüljön az idő hullámai alá. Kétoldalt zajos rakpartok, kószáló fények, fölötte hidak sötét pántjai, madarak hófehér ékei, alig különválva a tündöklő égtől. Állandó éhsége megszűnt, de több liter vizet ivott naponta. S mintha a fogvatartói ugyanúgy úsznának az idő hátán, szemük fénytükröző tehetetlenségével.

Egy padlás elkerített zugában, elkülönítve a többtől, már-már boldognak érezte magát, mert szünet nélkül együtt lehetett szép, madárcú feleségével, akit ugyancsak szünet nélkül faggathatott: valóban lesz-e gyerekük. *Ha megszerezzük a hatalmat* - mondta valamikor a főnök, mikor is, tíz napja? tíz éve? -, *elrendeljük a fogak kötelező gyógykezelését. Nincs szörnyűbb megalázás, mint a fogfájás*. Ezt most többször is elmesélte a feleségének, aki rendkívül érzékeny és rendkívül jókedvű, de szavakban mindezt alig tudja kifejezni.

Ez a padlás, úgy látszik, jó, biztonságos hely, itt az idők végéig nyugodtan ellehetnek, gondolta. Az idők végezetéig.

Mindig adtak enni, soha nem feledkeztek meg róla. Akkor az időt mégiscsak ellenőrzi az ember. Belépett a főnök, kávé hozott és édes süteményt.

- Magát erre a nagyanysa tanította? - szolt, a rokonszenvnél erősebb hangsúllyal. - Akkor igaz a halles is.

- Igaz.

- Fáradt? Az idegei?

- Nem. Dehogy.

- Sajnos, nem hoztam jó hírt. *Magát egyáltalán nem akarják kiváltani*. Végleg elutasították.

- Lejárt a határidő?

- Már tizenkét napja - a főnök arcán csodálkozás -, ezt nem tudta?

- Nem számolom a napokat.

- Persze - már többször menni akart, de valami mindig visszaültette. - Persze.

- Mondtam én - a fogoly tudta, hogy most nevet, és azt is tudta, hogy képtelen ezt a nevetést nyilvánosságra hozni. A rekeszizmok sorompói. - Mondtam én, hogy nem érek én ezeknek semmit. Tudják ők, hogy kiért nem kell fizetni.

- Az egyik bajtársunk meglátogatta a feleségét. Jól van. Bejár a tervezőintézetbe. És egészséges.

- Köszönöm, ezt igazán köszönöm. Tudja, amióta megszabadult a fogától, más lett az arca. Egészen új arc. Mintha már találkoztunk volna.

A főnök szeme alatt élesen kiugrott a már ismert izom.

- Remélem, hogy most már elengednek a fenébe. - Ezzel a mondattal visszatalált az idő menetéhez. Az orrában érezte a felesége hajának langyos jó szagát, dolgozószobája tiszta hűvösségét, s hallotta intézetének írógépeit. - Azt hiszem, minden lejárt.

- Újabb embereinket fogták el. Sajnálom. Önt, személy szerint, nagyon.

Felállt. Ezt a pillanatot bekeretezte a véglegesség.

- Nem lehet, hogy a képünkbe röhögjenek. Említettem, a mozgalom hiteléről van szó, szavaink érvényességéről. Sajnos, nem tehetünk mást. Mondom, hogy ami az ön személyét illeti... Kell hogy erőt mutassunk.

Kezet akart nyújtani, de aztán meggondolta magát, és kiment.

Az építészmérnök holttestét egy autóbuszmegálló pavilonjában találták meg. Négy golyó érte, és azonnal beállt a halál.

1972

A GYÖKÉREMBER

1.

Az aggastyán kora reggeltől késő estig ott ült a faragott oszloplábas ebédlőasztal mellett, amelynek pácolt furnérborítója itt-ott már fölunkorodott. Egykori pohárkörök, kiöntött vörösbortócsák, kiloccsant sárga marhahúslevesek beleégették magukat ebbe a hámréteggé száradt felületbe; több mint fél század térképjelei a szegénység asztalán. Hozzá kell képzelni ehhez a háromágú, fáklyalángos csillárt, amely fényeivel a homályos üvegburákon keresztül aranyhályogfoltokat rajzol a sokréteges, szürke plafonra.

Súlyos, hurkásan párnázott kéz, szürkésrózsaszín a kiszakadozó, göcsörtös asztallapon. S az oszloplábak között az aggastyán vaskos lába és minden cipőszámozást felülmúló nagy lábfeje, azaz bakancsának kiterjedése. Egy hatalmas test, egy nyolcvanéves aggastyán hústömegstatikája. Kerek koponyáján kurta, kiirthatatlanul göndör, ónfehér hajbozót. S az arcból hunyorgó, húsgyűrűbe foglalt, ravasz, szem.

Ott ült ez a nyolcvanéves férfi, egykori foglalkozása szerint színesfémkohász; a halál küszöbén lézengő néhány barátja fogalmazásában: az aranykohász, egyenes háttal, a vaskos nyakon megemelt kerek fejével, mint aki a plafonon túl a világűr titkait kutatja. És szerteszét a furnérlapon, legyező alakban kinyílt ujjai mellett könyvek, újságok, valamennyi már az időtől elgyötört állapotban, nemes sárgulásban, szélein kirojtozva, nagyobb zsírfoltok pecsétjeivel. Az olvasnivalók között néhány lejárt dioptriájú szemüveg, fakult papundekli szemüvegtok. Úgy, ahogy az idő szétszórja, majd elrendezi a maga elévült tárgyait a térben, totemek, jelképek erejét tulajdonítva nekik.

Az aggastyán sajátos módon az utóbbi négy-öt esztendőben nem szorult szemüvegre, sőt látása javult, az apróbb betűs szöveget is elég jól morzsolgatta. S amit a szeme nem tudott követni, kipótolta a képzelete, amely burjánzóbb volt, sőt erőszakosabb, mint fiatalabb éveiben, vagy meglelt férfikorában. Igaz, hogy ezt az újratermelt képzeletet a népes család, amely már dédunokáig ágazott, nem becsülte valódi értéke szerint, s inkább a gyengülő agy sajátos termékének mondták, persze az öreg széles háta mögött. De furcsa módon az aggastyán a hátával is hallott, s így *tudott* erről az inkább képzelethiányról valló, mint tiszteletlen véleményről. Meggyőződése egyre csak szilárdult: családja ezeken az utakon már nem tudja őt követni. Így válasza nem volt egyéb, mint egy lassan beidegzett csendes mosoly. És ez a mosoly arcának kör alakban terjedő kemény húsgyűrűit még csak nem is módosította. Mint kihűlt láva felülnézetben, olyan volt ez az arc.

*

Az öregember volt az egyetlen mozdíthatatlan pont az egész Rongy-réten. A süppedékes, gödrös senkiföldjén már hosszú idő óta sorra robbantották, bontották a házakat, az inkább viskókat, menedékhelyeket, mint emberi lakásokat. A szanálás a maga dübörgéseivel, porkrátéréivel elérkezett ehhez a lapos, megroskadt házhoz, amely a múlt század végéig a gyepmester, magyarul a sintér lakása és telephelye volt. Ötven éve már, hogy a jelenlegi aggastyán fiatal feleségével és két kisgyermekével ideköltözött, miután a gyepmester elméje megzavarodott, és kutyafigó hurkaival itt kószáló, csavargó fiúk és lányok nyomába eredt. A gyepmestert, miután hitvese is tanúsította róla, hogy örült, mivel nejét és családját elkezdte kutyafigóknak nevezni, elhelyezték egy angyalföldi zárt intézetben, ahonnan hosszú idő után

szabadult, bár szelíden, de örökre elködösült aggyal. A hivatalt átköltöztették egy központi telepre, ám az elárvult udvaron még sokáig ott maradtak a drótfonatú ketrecek, és azokból, az aranykohász fiatal felesége szerint, éjszakánként árnyékkutyák vonítottak.

A háromemeletes épület valamennyi lakóját - a családot, a leszármazottakat - már elhelyezték az új lakótelepeken, s a néhai aranykohásznak is jutott volna legidősebb lányával, egy özvegyen maradt piperevasalónővel együtt másfél szobás lakás, csak hogy túl a Dunán, a távoli hegyek kék léniája tövében. Az aggastyán azonban érzéketlen maradt az új lehetőségek iránt - a csata már háromnegyed éve folyt -, nem volt hajlandó megválni a káposztaszagú Rongyréttől, a földbe süppedt háztól, ahol két leánygyermek mellé még három fiút nemzett; a szemhatártól, amelybe már nem rajzolódtak bele az öszvérhúzza öntözőkerekek, de ő még mindig látta azokat, sárga ködben, ezüst esőben, platina napsütésben, ha voltak, vagy nem voltak is! Nem tudta megfogalmazni a maga reszelős öregemberszávaival, de a *látomás-világhoz* ragaszkodott, ahhoz a belső mozihoz, amelynek képeit ébredéstől elalvásig áhítattal figyelte. És még valamihez. Egy gyönyörű rögeszméhez. Valamikor egy híres nemesfém-beváltó cégnél ő volt az aranykohász, a híres-neves Scheid G. A. üzemben. Ez az üzem a füstfekete Pest egyik mellékutcajában működött, a Holló utcában, fölruházva a nemesfém-olvasztás, sőt a fémjelzés jogával is. S amikor a harmincas évek végén a hatóság lecsapott valami nagy aranyügyletre, és lepecsételte az acélsodronyos vaskaput, a főnök egy óvatlan pillanatban zacskó aranyport nyomott az aranykohász kezébe, megőrzés vagy éppen soha-vissza-nem-adás végett. Az utóbbi vált valósággá. Az aranypor beépült a falba, de varázsa átsugárzott a morzsolt vakolaton, nappal, éjjel, minden időben. Nem mondhatta el senkinek, még haldokló feleségével sem oszthatta meg a ködös lelkében vibráló titkot.

*

Az egész ügy több mint harmadfél évtized alatt egy *másik* tartományba süllyedt. Az aggastyán, aki szeméhez emelte a szárazon reccsenő régi újságokat, és fáradság nélkül olvasott, már csak összemosva látta a múltat. Napirendje az utolsó tíz évben pontosan kialakult. Reggel hatkor már ott ült a nagy ebédlőasztalnál, míg lassan gyülekezett a soktagú család. Magába szívta a friss kávéillatot, bögréből itta a kávé, mindig, fél század óta, és száraz kenyeret harapott hozzá. A munkába távozókkal kiüresedett a ház, öblös csend maradt utánuk; csupán a legidősebb leány, a megözvegyült piperevasalónő motozott, kopogott a konyhában. A nagyszobába benyomult a párás főzelékszag, húsleveszag, ő pedig vaskos ujjával könyvek, újságok világába botladozott.

*

A paxitgyutacsok szaggatott robbanásai körülugatták a házat, brummogtak, hörögtek az exkavátorok, dömperek; a ráspolyfogú dübörgés a falakba harapott, kaffogtak az idegtépő légkalapácsok. Az aggastyán azonban, lávaráncaival, mélyen befelé mosolygott valami vérpíros félhomályban. Ő innen kimozdíthatatlan, mehet mindenki, aki akar, telepi lakásba, összkomfortosba, *neki maradnia kell*. S mert ő már erős akarattal lecövekelte magát a nagy asztalhoz, félig nyitva felejtett szájjal csak mosolyog, rázza a fejét, amikor a tanács küldöttje kereken megfogalmazza: - *Baptista bácsi, maga a fejlődés útjába áll.*

Családtagjai, a gyermekek, unokák, dédunokák napról napra megrohamozták, hozzácsapkodták dühös szavaikat, mintha kövekkel dobálnák, de ő hajthatatlan maradt. Hallgatta őket, szelíden, lávaráncai csöndes mosolyával. Karcos, elmélyült hangján csak egyetlen szót ismételt, de azt is nagy ritkán: nem, nem. Súlyos volt, mint egy agyagdomb, elhordhatatlan. S a maga dolgában biztos. Hajnalban boldog prüszköléssel mosakodott a konyhában, orrából kifújta, tenyeréből szétpermetezte a vizet, kőre, falra, mennyezetre. Este tízkor fölfeszítette

magát a magas támlájú, feketére érett székből, és ment a kamrájába aludni. A horkolás trombitahangjai egy jókedvű, erős összhangzat jegyében szóltak.

A családtagok egymás után elhurcolkodtak, s mire az első hópelyhek szállingózni kezdtek - korán jött a tél! -, ő magára maradt a házban legidősebb lányával, az özvegy piperevasalónővel. Ám ez utóbbi is összecsomagolta tárgyait, kacatjait, és készült beköltözni a neki kiutalt másfél szobás lakásba. Apja lánya volt, hegymagas, karján rezgett a hús, csöndes beszédre képtelen, az öröm és szomorúság visszhangos kiáltozással szabadult ki belőle. A legutóbbi hónapokban fölforrt benne a gyűlölet. „Bárcsak dögölne már meg!” - vágta az apjához, de az öreg lávaráncai kereken mosolyogtak.

S mivel az ónezüst november végén a bontóhadak már teljesen bekerítették a házat, s az újságok is beszámoltak a kimozdíthatatlan aranykohászáról, a végletekig türelmes építési hatóság elhatározta a konok öreg erőszakos eltávolíttatását. Lobogtak az apró tüzek a ház körül, a tűzvörös bokrok. Az aggastyán pedig már szinte éjjel-nappal ott ült az asztal mellett, mint egy utolsó őrhelyen, forgatva vastag ujjai között a sárga hírlapokat. „Ejnye - mondta magában mélyen befelé a régi újsághír olvastán -, fölavatták volna az újjáépült Lánchidat?” - és elégedetten csettintett a nyelvével.

*

A változás kezdete egy fiatal, lelkesnek mondható rádióriporternő nevéhez fűződik.

A leány piros hajú, áttetszően fehér bőrű - arany szeplőcskékkel vékony, kissé hajlott nyergű orrán -, bekopogtatott a házba, majd lenyomta a kovácsoltvas kilincset, és benyitott a hidegszagú előszobába. Nyakában a kazettás magnetofon. Szürkés-kék műbőr zekéjét elhelyezte a fogason, meghúzkodta magas nyakú, ciklámenpiros pulóverjét, kifújta az orrát egy mentolillatú papír zsebkendőbe, és rábízta magát riporterösztönére - mint később kiderült, ez nagy pillanat volt! -, egyenesen a szobába lépett. Szívében az eredményes munka előérzetével. Már a környezet is sokat ígért, szinte tollba mondta magát. A házon túl a hatalmas, kiüresedett térség, a robbantások fekete gödrei, a gépkocsik és emberek szüntelen mozgása; épületcsonkok, szétszórt bútordarabok, egy vörösmárvány falikút, egy kettévált puttó s a homok mélyebb rétegeiből előkerült középkori harci eszközök, kardok, ekevasak: a béke és a halál jelképei. S ennek hátterében az egyetlen érintetlen ház, maga a tömör szembeszegülés, Baptista János kohász lakhelye.

A leány finom orrával magába szívott egy kis levegőt, majd pergő szavakkal bemutatkozott, és elmondta látogatása célját. Kedves, világos hangja kicsit az orrából hangzott, az elmúlt napokban beszerzett egy alapos náthát. Túl hangosan beszélt, mert az aggastyán korából, de még inkább merev, egyenes tartásából, sőt arcának rezzenetlen derűjéből arra következtetett, hogy nagyothall. Baptista János az asztal fölé emelte gyermekien párnás, csuklóban csecsemőráncos kezét, mint aki arra kéri a látogatót: *csöndesebben*. Szita Piroska, a rádióriporternő azonnal értett ebből, s mielőtt valamit is kérdezett volna, mikrofonpróbát tartott: *három, kettő, egy*, majd a láthatatlan közönségnek szóló mosoly burkolatában elmondta kis bevezetőjét. Amely azt taglalta, hogy íme egy öreg munkásember, egy, ahogy régi ismerősei nevezik - aranykohász, íme egy *pátriárka*, egy népes munkásnemzedék ősatya, eleven tanúja, sőt részese történelmünknek. Aki kora ifjúságában a kapitalizmussá szerveződő feudalizmus, majd a megdöntött kapitalizmust felváltó szocializmus - itt megakadt, mert azt a fordulatot, hogy: eleven tanúja, sőt részese, ezeket a kitűnő jellemzéseket az imént már könnyelműen elfecsérelte. Leállította a készüléket, és látható erőfeszítéssel gondolkodott a folytatáson. Aztán egyenes, sötét szemöldöke alatt megvillant aranyszürke szeme, mert rátalált a megfelelő jelzőkre és állítmányokra. S a konok ellenállás, az ittmaradni-akarás okát is sikerült költőien

megfogalmaznia. Ez az ember, ez a proletár-ősapa ebben a talajban gyökerzik, az egykori terméketlen, rákosi homokban, itt, a senki földjén, nagyváros és kültelki kertvilág között.

Mindezt eléggé folyékonyan mondta, érezte, hogy közben kipirul az arca, meggyorsul a vérkeringése. Forró hullámok öntötték el a szíve táját. Váratlanul fölemelte a szemét a mikrofonról, valami furcsa, éles fény kényszerítette erre, és a szöveg egyszerre abbamaradt. Mintha friss, tavaszi falevelek susognának a nagyszobában. S aztán még valami: hallani vélte a hajópadló száraz pattogását. Szita Piroska nagyot lélegzett, és lángba borult arccal tovább mondta szövegét.

*

Amikor rovatvezetőjének visszajátszotta a hangszalagot, amely mindent magába foglalt, a robbantó hadjárat elemi dübörgéseit csakúgy, mint a nagyszoba csöndjét, s az öreg szófukar szavait, a főnöknek csak egyetlen gondolattal szemben volt fenntartása. *A gyökérhasonlat nem tetszett neki.* Túlságosan is közhelyes, elkoptatott, a sematizmus avarából került elő. Írók, újságírók egyként lejáratták. Javasolta törlését.

S ekkor valami szokatlan történt. Szita Piroska váratlan indulattal fölpattant. Finoman vékony, hajlott nyergű orrát kétszer is belefújta egy mentolillatú papír zsebkendőbe, majd tiszta, üde leányhangon bejelentette, a *gyökérhasonlat nem törölhető.* Annál kevésbé, mert az szó szerint igaz, saját szemével meggyőződött róla. Nem az irodalom lopta ezt a szót a szövegébe, a valóság kényszerítette oda. A rovatvezető furcsa bizonytalanságot érzett, gyanakodva figyelte a lányt, de úgy is, mint aki saját magát éri rajta valami eszelősségen. Piroska sápadt, áttetsző bőrén sötét foltok ütözködtek ki, és kérdés nélkül megismételte az előbbieket. A proletár-ősapa, ha akarná is, nem mozdulhat el a helyéről, mert a lába - szó szerint - a földbe gyökeredett. Sőt már a bal keze is gyökerekkel tapad az asztalához. Ez nem hallucináció, nem lázálom, ez valóság. Egy öreg munkás hazaszeretetének, az anyafölddel való azonosulásának jelképe és bizonyítéka. Ami visszafelé, a munkásmozgalom történetében is hasznosítható. Mindenféle kisajátító provincializmussal szemben.

A rovatvezető óvatosan maga elé húzta a telefont.

2.

A helyszín néhány nap alatt különösen megváltozott. Először is a Rongy-rét, amelynek szétmarta, földúlt szürkés homokja szünet nélkül dobálta magából egy elsüllyedt világ, egy föld alatti ország tárgyait, most már nyugodtan mondhatni: fétistárgyait. A többi között például egy katonai járőr teljes *csontvázgarnitúráját az első világháborúból*, épen maradt rohamsisakokkal, lábtkeercsekkel, borjúnak nevezett hátizsakkokkal. Köztudomás szerint ez a szakasz az utolsó száz emberig a Kárpátokban lelte halálát, de most, hogy a csontvázak a rákosi homokból kerültek elő, azonnal megfogalmazódott a lokálpatrióta vélemény. A járőr katonái pestújhelyi, palotai, zuglói prolik voltak, s így, ki tudja, mikor és hogyan, de valami sajátos módon hazavándoroltak a *szülőtalajba*. A körzeti illetékes plébánia gyászmisét tervezett emlékeztükre. Az ugyancsak illetékes népfrentbizottság mozgalmat indított egy márványtábla érdekében.

A képzelet persze, amelyet a gyökeret eresztő aranykohász esete lelkesített, szabados módon nekilódult. A földből előkerült csorba ekevasak kékes lángolással szántani kezdtek. A valaha volt sintértelep árnyékkutyái az éjszakai közcsendet panaszos csaholásukkal veszélyeztették. Föltűnt váratlanul egy lakodalmas menet, és ugyanolyan váratlanul eltűnt. Mindez azonban, amint azt egy fanyar szociológus kikövetkeztette, egyetlen közhelyre vezethető vissza, egy

osztódással szaporodó közhelyre, amely Szita Piroska magnószalagjáról indult el konok, most már alig követhető útjára.

Csakhoggy itt volt egy szigorú tény: az aranykohász csodálatos átalakulása. A csodát, ha így nevezzük, napról napra döbbenetesebb tapasztalatok bizonyították. A terület szanálói voltak az első, akik akarva, nem akarva ellenőrizték a riporternő fölfedezését. Ezek a robbantó-emberek, csákányosok, gépkocsivezetők úgy, ahogy voltak, gumicsizmában, sárosan, föld-szagúan, hagymaszagúan, bőrükben, hajukban a rétség káposzta- és ibolyaillatával betódultak a házba, szemügyre venni a csodát. Amelynek hírért, természetesen óvatosságból, a rádió még nem sugározta szét hullámain.

A belépőket a padló már említett száraz ropogása fogadta. És utána az ugyancsak említett levélsusogás. És még valami: egy láthatatlan fényforrásból citromsárga fény! (Ez utóbbrára ráeszmélt az aranykohász leánya, az özvegy piperevasalónő, és vele született takarékoságból azonnal kikapcsolta a villanyórát.)

De mindezt hatványra emelte a *látvány*, maga az öregember, aki most már éjjel-nappal, mert elválhatatlanul, ott ült a családi ebédlőasztal mellett, jobb kezének tömör ujjait az asztallapon pihentetve. Arcán a gyűrűkben terjedő vastag lávamosoly. S ha valaki, leküzdve a természetes illemtudást, a lábára, vagyis a bakancsára pillantott, láthatta, hogy abból vastag gyökerek ereszkednek a hajópadló anyagába. Ezek a gyökerek pikkelyesen sárgák, külső héjukban kemények. A riporternő tehát nem hazudott.

Az öregúr derűs pillantással fogadta vendégeit, s az asztalára tornyozott ajándékokat - sonka, fonott kalács, gyümölcsjoghurt, párolgó feketekávé - valami gyengéd dédapai módon, szerény tiszteletadással ugyan, de visszautasította. Mondván, kis szégyenkezéssel talán, őt ezentúl már maga az anyatermészet, a küzdelmes múlt, sőt ha szabad így kifejezni, a hősies múlt látja el a szükségesekkel. Ebből megtudhatták, hogy az aggastyán túlelmedett az emberi gondoskodás esetlegességein, róla most már valóban a természet gondoskodik. Ebből viszont az is megvilágosodott, az aranykohász túlélte emberi önmagát, és őrá immár az ősfák törvényei vonatkoznak. Az azonosítást később egy botanikus a gyökérzet alapján pontosan elvégezte, a juharok családjába sorolva az öregét. Hozzáfűzve, hacsak belé nem csap a villám, még száz évnél tovább is élélhet.

*

A megrendülés lökésszerűen terjedt. Mindenki meglelte a maga kapaszkodóját. Az istenhivők a túlvilági létezés bizonyítékát, a lélek halhatatlanságát látták ebben. A misztikusok a lélek-vándorlás evilági jelét. A vulgármarxisták - az anyag nem vész el, csak átalakul - az anyag-elvűség diadalát. Csupán a szakszervezet illetékesei nyilatkoztak kételkedéssel, mivel nyilvántartásuk szerint az aranykohász századunk első évtizedében, mint a Schlick vasöntőde frissen szabadult segédje, mindenféle gyökér nélkül lépett a szervezett munkások táborába. És gyökerekre, amelyek kizárólag szellemiek, egyrészt az elmélet, másrészt a sok évtizedes gerinces magatartása révén tett szert.

De térjünk vissza a döbbenethez.

Készült az aggastyánról, különös tekintettel a nevezetes gyökerekre, egy *fotósorozat*. S még amíg a csoda tart, tehát szélesebben, egy rövid *dokumentumfilm*. De mindez csupán az esemény szenzációrésze. Olcsó kavargása a felszíni viharoknak. Mert a dolgok mélyén, ahol a gondolkodó fők már nemcsak okokat, de következményeket kutatnak társadalmi felelősséggel, másként vetődött fel a kérdés. Hangsúllyal a *következményeken*. A cáfolat, miszerint nem igaz, hogy az aggastyán napról napra vastagodó gyökerekkel kapaszkodik - először a görcsös hajópadlóba, majd a pincefödémbe, majd azon is áttörve, a puszta anyaföldbe -, az esemény

óvatlan és túl gyors kitergetése után, igen, a cáfolat messzemenően elkésett lett volna. Viszont itt maradt a feladat. A jövőendő építkezések érdekében le kell bontani az utolsó akadályt, az egykori állami sintérhivatalt, hogy átadhassák a térséget a tereprendezőknak, majd az alapozóknak, hogy végül a házgyár elemei a helyükre kerülhessenek. Több magvas, öngyötrő értekezlet után az illetékes műszaki osztály legbensőbb illetékesei megállapították, az utolsónak maradt épület nem robbantható, mert az utolsónak maradt főbérő immár nemcsak személyes konoksággal, agyérelmeszesedéses daccal, de valódi fizikai gyökerekkel (növénytani elemzés végre elvégezve!) utolsó lakásához kötődik. Nem robbantható azért sem, mert a humanisztikus szempontok mellett tekintettel kell lenni a már túlságosan is tájékoztatott közvéleményre. Viszont a határidő szigorúan kötelez, ezeröttszáz lakás pontos átadása múlik ezen. Itt van tehát a természet egy eléggé nem kárhoztatható ostoba baklövése, mármint a csoda, és mellette vagy éppen szemben vele egy - fogalmazzunk igen tömören, félkatonásan - társadalmi parancs. Időben, terv szerint lakáshoz kell juttatni több ezer embert. Furcsa játéka a sorsnak, a véletlennek, vagy nevezzük bármi másnak is, hogy ennek teljesítését éppen olyan ember akadályozza, aki egész dolgos életében alárendelte magát a közösség érdekeinek.

3.

Szita Piroskát üldözni kezdte a népszerűség. Személyes jókívánságok, telefonhívások, fenyegetések, durva névtelen levelek emelték eufóriába, lökték kétségbeesésbe. Jelképes talál-mánya, a *gyökér* elkezdte szívós életét a sajtóban, és képzavarral szólva, mint a friss tavaszi eső, megtermékenyítette a szikkadt agyakat. Életre hívta sorozatban *ikertestvéreit*, a nyelvi és gondolati egyiptetjűeket.

A közhely tökéletes diadala bekerítette az érzékeny, náthára és lelki életre hajlamos leányt. A szédítő körforgásban kezdett rádöbbsenni, itt valami *jóvátehetetlen* történt. Talaját veszítve jött-ment, kissé csontos, egyenes vállán a magnósdoboz szíjával, és nem mert többé az emberek szemébe nézni. Éjszakára a kuszált álmok dzsungelében ez az üldözöttség még csak meggyorsult; ferde szeletekben hullottak eléje a képek. Az öreg, akinek a lába vastag gyökerekkel kötődik a talajhoz, a furcsa ostromgyűrű a süppedt, lapos ház körül, szerte a rétségen a parázsfüst illatú tüzek, a rozsdafekélyes ekevasak, amint fehér csontvázakat forgatnak a felszínre! Az elszabadított közhely társulási, párosulási, öntermékenyítő ereje túlnőtt minden vérmes képzeleten. Ez most már nem egyiptetjűség volt, de *burjánzás*, osztódva szaporodás. S nem kellett sok idő hozzá, néhány nap csupán, hogy Piroskát, kivizsgálás céljából egy illetékes kórházi osztályra beutalják.

*

A gépezet azonban a maga finoman áttételes szerkezetével még csak megnövelte működését. A műszaki illetékesek érzékeny *szétválasztással* megállapították és leszögezték, az aggastyán ügye már nem szanalási kérdés elsősorban, sokkal inkább politikai és társadalmi. Azt is tudomásul kellett venniük, gyökerei erősek és mélyek, mint a sok évtizedes *juharplatánoké*. Eltávolítása, vagy használguk inkább ezt a kifejezést, átköltöztetése csakis a legkorszerűbb és egyben legemberibb eszközökkel lehetséges. Egy fiatal mérnök agyában született a gondolat, daru kell ehhez, mégpedig *toronydaru*. És a kivitelezés csak több szakaszban ejthető meg. (Szó szerint!) Először is, a kímélet szellemében, minden drasztikus *bontási eljárás* mellőzendő. El kell hordani körülötte az épületet, finoman, míves aprómunkával, az emberi kéz érzékenységet latba vetve. Ugyanakkor ideiglenes ponyvatakarókkal kell védeni az aggastyánt a szabad ég alá kerülés esetleges ártalmaitól! Vagyis biztosítani kell az átmenet zavarta-

lanságát, a *meneteles* végrehajtást. (A fiatal mérnök egyik fölöttese ezt a sajátos szót külön is följegyezte kockás füzetébe.)

Elkészült a dokumentáció. Munkalapok, kiírások, a munkálatok teljes anyagi háttérének biztosítása. S az erőgépek közül kijelölték a megfelelőt, amely, mire lebontják az aggastyán körül a meztelen falat (a piperevasalónő már minden elköltöznivalót elköltöztetett), szakemberek irányításával tökéletes munkát végezhet. Bevetésre kerül tehát egy olyan billenőgémes toronydaru, amely mindent tud, tehát ezúttal *félíg* emberi teher kiemelésére és áthelyezésére alkalmas szerkezet. Mert ez utóbbi meghatározást is sokoldalúan írták körül. *Félíg emberi teher*. Különleges beleérzésre volt szükség. Félíg emberi, de már félíg növényi. Az előbbi még az emberi közigazgatás körébe utalja, az utóbbi felelőssége az *állami erdőgazdaságra* hárul. Fölmerül a kérdés: mi legyen további sorsa az aranykohásznak? Beutalják-e egy *kiemelt elfekvőbe*, vagy ültessék-e el hatalmas földlabdával, tehát gyökerestül, egyik nemzeti parkunk mondhatni, őserdei környezetébe? Ezt valójában az érintett féllel kellene megvitatni, a szabad választás lehetőségét biztosítva neki. Erről azonban le kellett mondaniuk az idő sürgetése miatt. S mivel az aggályosan gondos vizsgálatok azt bizonyították, hogy az aranykohász további életéről, sőt bőséges ellátásáról ezután már csak a gyökerei tudnak gondoskodni, sorsát nagyon megnyugtatóan az illetékes erdészeti igazgatóságra bízta. Mely utóbbi teljes szakértelemmel és felelősséggel átvállalta az ügyet. Így hát megvilágosodott az átköltöztetés minden műszaki és jogi-igazgatási részlete. De a *billenőgémes daru*nak a helyszínre vezénylése más természetű - ahogyan a jelentés fogalmazta - *leterhelése* miatt néhány napot késett. Ez pedig azzal a következménnyel járt, hogy az aggastyán *elfásodása* előrehaladt, arcán a kéreg tovább vastagodott. S ezzel együtt türelmes, emberfeletti mosolya a kéreg halmazállapotában állandósult. Közben nagyon finom egyéni *csákánymunkával* és érzékenyen irányított *vasrudakkal* a teljes tapintat jegyében lebontották a falakat, s a hangosabb zajongást kerülve, a hulladékanyagot, magyarul: a *sittet* elszállították. Egy november végi délelőttön már csak az aranykohász és előtte a nagy ebédlőasztal volt még a helyén, bronznál, süttöi márványnál szilárdabb maradandósággal. A kíváncsiskodókat, akik a helyszínre özönlöttek, szigorú kordon tartotta távol, mert, mint az egyik illetékes a televízióban is kijelentette: *a lakosságnak tudnia kell, hogy ez nem ingyencirkusz*. És valóban, a távol tartó kijelentés egyben a helyzet pontos meghatározása is. Ez nem ingyencirkusz. Mert senki se higgye, hogy bárkit is hidegen hagyott volna a dolog kivitelezése. A magyar építőipar történetében, amely utóbbi szakaszában forradalmian megújult (lásd házgyárak, erőgépek), még nem fordult elő, hogy egy embert - bár ez az egyén most már a *juharfák státusába* került - billenőgémes toronydaruval kell áthelyezni legilletékesebb lakhelyére. Pontosabban a neki megfelelő humuszba és vegetáció világába. Ebből aztán bölcséleti (filozófiai) problémák is következtek. Az illetékes kerület illetékes művelődési házának igazgatónöje - rettentően dekoratív valaki, vállára eresztett laza, szőke haj, halványkékre festett szemhéj - látott valami fantáziát abban, hogy színezendő a *beat-pop folkzene* áradatot, e kérdést egy-két szerényen díjazott TIT előadó közreműködésével a következő hónapok műsorára tűzze.

A nap elkövetkezett; a nyesett fényű, kurta ónszögeket hullató november végi nap. S az esemény kora reggelén történt - a műveletet pontosan délre tűzték ki -, hogy Szita Piroska a hideg párától, a lecsapódó ködtől összeázott piros hajával megjelent a rovatvezető lakásán. Ahová, ezt mondani is fölösleges, eddig még sosem merészkedett. Nem elég, hogy ideges szaggatottsággal nyomta a csengőt, kis öklével még verni is kezdte az előszobaajtó katedrálüvegét. „Ne engedje - támadt feljebbvalójára, aki egy agyonmosott pizsamában, fázósan és hunyorgva állt az ajtóban -, ne engedje ezt a kutyakomédiát! Nincs gyökérember, én találtam ki!” A leányt végül gyengéden taxiba ültették, és visszavitték az illetékes kórház illetékes osztá-

lyára. „Volt ösztöne a forradalmi felismeréshez, de nincs elég bátor tudata hozzá” - mondta finoman mosolyogva egy illetékes, amikor tudomást szerzett a válságba került lány sorsáról.

De térjünk vissza ahhoz a bizonyos naphoz, amely minden túlrészletezés ellenére *valóban* elkövetkezett. Vegyük szemügyre a térség mélyebb tartományaiban sötétlő objektumot: az elfásodott öregembert és asztalát. Járassuk meg tekintetünket a parázsmagvas tüzeken. Képzeljük el a moszatzöld félhomályt, a fekete satuba szorított nap sarlóját és - valahol messze - egy villamos áramszedőjének ezüstkék villámain.

Ám a nagy látvány középpontjában ott volt maga a mozdulatlan öreg, zöldesszürke derengésben. Mintha egy szórt sugarú, rejtett lámpa hullatná rá a fényét. Kerek koponyáján, a drótos hajcsigákon egy madár. Nem is egy, de kettő, majd három. Apró, kék madarak voltak ezek, nem ismerte őket senki ezen a tájékon. S a madarak kiterjesztett kék szárnyukkal tetőt vontak az aggastyán fölé. S akik ezt látták, már nem is az öreget látták, már nem is a madarakat látták, hanem valami egészen mást. Amire később, jóval később ki-ki a maga módján gondolt vissza.

A billenőgémes daru kezelője fentről, a fülkájából figyelte a *pillanatot*, amelyet majd később arany magházába zár az emlékezés. Majdnem húsz centi széles bőrheveder került a mozdulatlan aggastyán túl vastag derekára. Akik elvégezték a műveletet, az öt acélkapocs egybeillesztését, maguk is meggyőződtek arról, az aranykohász most már tökéletesen elfásodott, de igazán! Sima, szürke kérgén kékes *idődudorok* keletkeztek. És azt is tapasztalták, hogy határozott faillata van. Az öreg fák tiszta, frissítő csersavillata. Arcán dermedt, évszázados mosoly. Az ámulat és a tisztelet összevegyült az emberek izgatott szívében. Láthatták a távoliak is, amint az emelőszerkezet lassan *magasba emeli az aranykohászt* és a vele összenőtt asztalt. Egyesek, a vérmes képzeletűek, népes társaságot is látni véltek az asztal körül.

Az aranykohász ágas gyökereiből, de a hajszálgyökerekből különösen, finoman hullott az évezredes lősz, az aranycsillámú por, a Duna egykor finomra örölt, púderes hordaléka. S a szél, a délnyugati irányú, szétszórta mindezt a város fölött.

Azon a napon a *sajátos légköri viszonyok miatt* komolyabb sebészeti műveletekre nem került sor.

1975

EGYETLEN MONDAT, LÉLEGZETVÉTELEKKEL

Árvai ott állt a tükör előtt, nagy kockás öltöny, sárga kacsacsőr cipő, *tárgyismeret*, mondta maga elé; hogy honnan ismeri ennyire a mai életet, egy kis újságíró kérdezte ezt (szép hosszú lába van!), a kérdésre csak szemérmetlen dicsekvéssel lehetett volna felelni; a bordó függönyszárny mögött, mondta, már jóval a kis nő távozása után, ott őrzöm a szárnyaimat, ezek teljesen madárszerűek, de a tollredőnyük alumíniumból van, vagyis, tetszik tudni, ha ezt magamra csatolom, a legkevesebb, hogy egy helikopterutas szemszögéből látom a világot, *rövidülésben*, és ha magamra csatolom a lábaimat (ezek már enyhén szólva végiggyalogolták a történelmet), utánajárok én annak a bizonyos témának, elmegyek például egy üzembe, hidegkéken kivilágított gépcsarnok, kenőolaj és a felforrósodott fém szaga; az egyik forgácsoló gépen dolgozó melóstól kérdezek valamit, ne haragudjon, mondja ő, szorít az idő, kettőre temetésre kell mennem, vagyis a mai nap alkalmatlan, húsos almaarca van, a fején, amely ugyancsak megbízhatóan kerek, rengeteg sebarna haj kapaszkodik; talán valami hozzátartozó? kérdezi Árvai, a legcsekélyebb kíváncsiság nélkül, no nem, válaszol a melós, kettőnk közt mondván a nőm volt, és csak a fülébe magának: egy szaktársam neje, így hát már a szaktársam miatt is, meg aztán maga ezt biztosan megérti, *szerelem balkézről*, hamiskásan mosolyog, a nőnek fehérvérűsége volt, mondja, rengeteg plazmát meg konzervvért pumpáltak belé, na nem, én véradó nem lehettem, mert ez akkor, ugye, feltűnt volna a szaktársamnak, vagyis a férjnek, és így a kórházban se látogathattam meg, azt mondják, csontjára fogyott az a gyönyörű telt asszony, olyan lett, már csak a csontváza maradt, olyan, mint mit mondjak, egy colstok, de hát meg tetszik érteni; a kórházi automata a második emeleti folyosón van, és nekem már egy emelet is nehéz, képtelen vagyok, ezt mondta nekem a telefonba, csak a hangodat akarom, Jozsó, mondta, mert így becézett, ha egy percre ideadnád nekem a hangodat! szinte könyörgött a szegény, mondd azt, mondta, légy szíves, *kis kacska fürdik fekete tóban, anyjához készül Lengyelországba*, isten bizony! csak dadogni tudtam, az a szép teli hangja is megvékonyodott, mert ezt csak magának mondom és diszkréten, azelőtt annyi volt benne az élet, vagy hogy is mondjam, az öröm meg a remény, hogy mindig egy fokkal hangosabban beszélt, és az egész olyan volt, mintha énekelne! -

hozzátartozik még ehhez, Árvai lassan eltávolodott a tükörtől, hogy hetek óta képtelen leülni az asztalához, bár az a melós meg a szegény fehérvérű nő! ez neki kimondottan a tollára kívánczik, de mégse! az igazság az, hogy az emberiségnek szánt mondanivalóját talán túlságosan is sietve kiárúsította áron alul, tehát *recipe ferrum*, vagyis szigonyt a kebelébe! és látja a Cézár lefelé fordított tömpe hüvelykujját; lehet, hogy az egész írásának vége, mert ha nem mondhat valami fontosat, akkor minek az egész, és mondjuk meg nyíltan, Cézár nélkül is, az élet tele van ilyenféle pánikkal, micsoda rohadt pálya ez, hogy az ember ennyire kiszolgáltatja magát az agyának és a jobb kezének, s ha mégis sikerül összehoznia valamit, az már a boldogság katapultja, de hát semeddig se tart az ilyesmi, éppen hogy megpillantja művét nyomtatásban, máris *másnapos*, a szája keserű, és a szemére, amely valójában az emberi létezés csillaga lehetne, mint valami szemfedél, irgalmas szemhéj zárul, holott nincsen gyönyörtelibb, mint találkozni az utcán, autóbuszon, színház vagy mozi előcsarnokában a többi emberi szemmel, amelyben már szintetikusán szétoldódott a kék, a barna, a sárga, a fekete, a teljes biológiai festékanyag, és micsoda mámor, kéj, szédület, amikor az egyik *látóbíbor* üzen a másiknak, de az egyikkel most baj van, szétbomlott, mintha erős reflektorfénybe nézett volna; az ember hirtelen megvakul, de mégis, ha találkozik a keze egy másikkal, ez a roló a szeméről fölszalad újra és látni kezd újra és kezdődhet megint előlről az egész -

leszállt a tizenhatalmas villamosról, szép, tágas-teres, áramvonalas szerelvény, jó levegőjű, Árvai minden cél és ok nélkül elindult a Moszkva téren, de hát kell-e több cél és ok, mint egy mozgásképes lélek? (nem is szólva a függönyszárny mögé rejtett alumínium szárnyakról!), az ég halványan középkék, s a napot, ezt az aranykódót mintha izzó abroncsok tartanák össze, így hát elindult a járdaközép felé, amely systerő-kavargó magja a térnek, az ott lévő, gombának nevezett eszpresszóval, és a metró ezüstűveg lejárójával együtt; szemhéja felnyílt, vitték a hangok és a szagok, de hirtelen meg kellett állnia, emberek tömör körében találta magát, odaállt közéjük, már csak azért is, hogy az ő szemükkel is lássa, átélje ennek a most toborzott közösségnek minden kíváncsiságát, indulatát és kérdéseit - háttérben egy fekete kulisszafal, kétoldalt két hosszú létrán egy-egy ember; kezükben ezüst tükrözölapok, hogy így gyűjtsék össze a fényt, nyilván valami felvételhez, Árvai látva a sínen mozgó kamerát, tudta azonnal, itt filmezés folyik, nyilván *dokumentarista*, az élettel egy időben, amely ugyancsak folyik -

éppen egy öregember lépett a fekete fal elé, most szólította le az egyik asszisztens, kérem a BÉBÉ stúdiótól vagyunk, és ha lenne szíves; kiszürkült arc, fénytelenül laza szürke haj, mintha lazán horgolt sapka ülne az illető csúcsos fején, igen, s a keze reszketni kezdett, nyilván az örömtől, a közfigyelem mámorában: hogyan, kérem szépen, hajlandó a mikrofonba is belebeszélni, az az óhajtasom, tagolta lassan, hogy legyen már vége a háborúnak, mondta kifulladásra, de hiszen béke van, atya, szólt közbe az egyik asszisztens, valami közelebbit kérünk, valamit a saját életéből, foglalkozás, család, hobbi, ha lenne szíves kedvenc ételéről, legkedvesebb unokájáról, esetleg az öregség bánalmairól és hogy még mire vágyik, ha egyáltalán vágyik valamire; magyarázták neki, de ő csak megismételte az előbbi mondatot (nem baj, summázta a rendező, ez is érdekes, teljes agyérelmeszesedés, ugye); nyúlt fiatalasszony következett ezután, fakózöld anorákban, karján pirosan kifoltosodott arcú kisgyerek, aki úgy üvöltött, mintha sejtette volna, hogy filmezés folyik; utánuk egy egészen ifjú nő és egy férfi lépett a fekete háttér elé, a nő láthatóan előrehaladott állapotos, mint aki minden pillanatban várhatja a szülési folyamat megindulását -

figurákra vadásznak a filmesek, ez most már világos, mosolygott magában könnyedén Árvai, emberi öslényekre, póklábú nőkre, kövér, medúzaszerű tisztségviselőkre, fény és sötétség kell nekik, ecet és méz; most éppen egy púpos fiatalember mosolygott a kamerába, mutatta büszkeségét, hófehér, hibátlan nagy szemű fogait; az ezüst tükrözölapok továbbra is összegyűjtötték a fényt, a fénycsóvák megcélozták az alanyokat; az asszisztens továbbra sem fogyott ki ötletből, leleményből, most éppen egy lottóárus rögtönzött vallomását produkálta, majd megállított valahol egy fölvirágozott autót, és a gép elé terelte, karjukba akaszkodva, a sudár menyasszonyt meg a törpeszerű vőlegényt; nagyon is kielezett figurákra vadásznak, az exhibicionizmus határán, gondolta Árvai, csak semmi hétköznapi, csak semmi elmosódó, és ismét befelé mosolygott, egészen addig, amíg -

az egyik fürge asszisztens fölfedezte őt is az embergyűrűben; talán lenne szíves a kamera elé állni, kérte a fiatalember, isteni ez a skótkockás burkolat és a sárga topogó, mosolygott a rendezőre és ezzel egy időben lökdösni kezdte erélyesen a fekete háttér elé, figurát a figurák között, hogy lenne szíves ezen a próbafelvételen, esetleg egy születendő filmetűd érdekében; természetesen csak belülről látta magát, de tudta, ugyanúgy áll ott, hülyén hunyorogva, a maga teljes figuraságában, sután engedelmeskedve a rendező rövidre fogott utasításainak, éppúgy, mint az előzőek, és hirtelen az hasított a szívébe, írt egy rakás könyvet, a fényképe itt, ott, mindenütt, de senki sem ismeri föl benne azt, aki valójában, s hirtelen elöntötte a névtelen járókelő fölemelő szomorúsága, de ezzel egy időben az inkognitótudat mámoros szabadságérzete is, és most már kívülről látta magát nagy kockás öltönyében, sárga cipője, mint egy kacsacsőr, s a fejét elhagyni készülő, közepén elválasztott ritkás hajával; íme hát egy sztori, gondolta, valami önironikus mesélnivaló, hogy a kutya se ismerte föl, pedig a kutyák szima-

tában eléggé bízik, nem vártak tőle semmi különöset, mondjon egy mondatot, kérték, és ő mondott is valamit a mikrofonba; elég banális lesz? kérdezte az asszisztens a rendezőtől, és az rábólintott, hogy oké, jöjjön a következő, köszönjük szépen a közreműködést, és Árvai újra az embergyűrű sűrűjében találta magát, majd elővette kis noteszét, és följegyzett valami egyáltalán nem fontosat, néhány típust, öltözetet, mosolyt, ráncot a száj körül s egy kiguvadt szem rettenetét -

ezután kioldódott a tömegből, de háttal az embereknek, úgy érezte, valaki megfordul utána, pillantás követi, majd az a valaki utoléri, és megérinti a vállát, gyengéden, finoman, mint egy könnyű kis madár, egy cinke, még annál is könnyebb, mintha egy falevél szállt volna a vállára vagy még inkább egy gondolat, egy eszme, egy üdvözlés utolsó mondata; madárcsontú lány lépett melléje, mély ragyogású sötétbarna szeme szilvamagszészű, erős arccsontján a bőr sápadtfehér, mintha kifestették volna, vastag szálú vörösbarna haja fiúsan rövid, az egész nő olyan, mint egy bohóc, vagy inkább mint egy mimes, gondolta Árvai; bocsásson meg, állította meg a lány, *bizonyára nem tetszik felismerni*, de én azonnal tudtam, hogy ön kicsoda, amikor a kamera elé tetszett állni, azonnal; valóban, nem tudom, kihez van szerencsém, válaszolt Árvai kicsit türelmetlenül, nem tudni, miért, zavarában -

én vagyok Marietta, magyarázta a lány rábeszélően, az eleven célpont, hiszen tetszik tudni, és a férjem a késdobáló, aki körülfercelte az alakomat azokkal a toledói késekkel, én vagyok az; nem tudom, tetszik-e tudni, mennyi ideig voltam betegállományban, merthogy az egyik kés odaszögezte a vállamat a paravánhoz, hiszen ezt kívülről tetszik tudni, na, és azóta, de ezt is pontosan tetszik tudni, képtelen voltam rá, hogy a férjem partnere legyek, és szóval beállt a nagy válság, és most úgymond *berendező* vagyok a *tévében*, ami egy úri hely, most is elküldtek, taxiköltség, minden, egy volt feleshez, táborszernagy volt az illető anno dacumál, isten tudja, mikor, valami háborúban, és az öregúr bizonyos forintért kölcsönadja a kitüntetéseit meg a díszokleveleit, azonkívül a régi *távmondatok* (hogy mi lenne az, gőzöm sincs), mert lesz egy háborús tévéjáték (már megint), állítólag kilencszáz éves az öreg és Árpádekkal vagy kicsodáékkal jött be az országba anno dacumál, de volt azóta háborús bűnös, éjjeliőr, kiemelt köztisztasági dolgozó, mert rekordszemetet szedett össze; volt ez tanú mindenféle perben, a legjobb haverját, egy másik táborszernagyot kötélre juttatott; szóval ez a szivar nekünk állandó kölcsönadónk, ha éppen aktuális a háború, mármint a *tévében*; a férjem persze összeállt egy másik csajjal, és most azt dobálja körül, neki legyen mondva, vagyis -

leültek egy eszpresszóba, Marietta megivott egy tejeskávét két brióssal, utána heringsalátát evett zsemlyével; több napra visszamenően jóllaktam, üde mandarinszelet-ajka szélesre húzódott, nem vagyok egy nagy zabáló, mondta, mindennap mérem magam az alakom miatt, pedig, hiszen tudja, nekem lőttek, már ha a művészi pályámra gondolok; nem, alkoholt azt soha, tetszik tudni az állandó életveszély miatt, ami már nincs, de én még most is aszerint élek, mintha minden este körbedobálnának, pedig a férjem, ezt megsúgom magának, az a hétpróbás strici közben mindig ivott, méghozzá fehér kubai rumot, ami pedig állítólag -

hazavinném magamhoz, isten bizony, a régi ismeretség kedvéért lefeküdnék magának, már csak azért is! miért is? kérdezte magában Árvai; de tetszik tudni, az apám *apátiás*, leszázalékolták, de hiszen tetszik ismerni a sztorit, mint villamosvezető elütött egy terhes nőt, igaz a nő tehetett róla, *zebrán kívül közlekedett* a szerencsétlen, hasában egy gyerekkel, képzelheti! a fatert jog szerint fölmentették, hirtelen gyorsult a kocsija, képtelen volt idejében megcsinálni a stoppot, de azonkívül is, azután, több tárgyalás is volt, bedilizett szegény öregem, és azóta ül a konyhában egy sámlin, és állandóan fékezni próbál, mert mindig azt a szegény várandós nőt látja a nagy tolató hasával, szóval elég annyi, hogy miatta, tetszik tudni, nem hívhatom

magamhoz, satöbbi, de ha lenne szíves, és elkísérne a táborszernagyhoz, és segítene hozni a cuccot, vagy nem? kérdezte hirtelen riadtsággal, mint aki túl messzire merészkedett -

közben, ahogy elbúcsúzott Mariettától, hűvös fehér kezét a kezében tartva sokáig, lilapiros lett a délután, nem is biztos, hogy *ugyanaz* a délután volt, a vedlett házsorokon zománcos fény csillogott, a szembejövők szeme is megtelt színes fénnel, és ez macskásan delejes volt, vagyis az este előtti átváltozás egy másik síkba helyezte a létezését, s hirtelen, mintha egy kanálisból kikukkantva, csakis lábakat látna, ívelten kiteljesedő női lábakat, poros cipőket, szandálpapucsokat, sietni kell haza, most kell fölcsatolni az alumínium szárnyakat és repülni ebben az óarany és fénytöréses zuhatagban, fölülről, rövidülésben látni az embereket, az ezüstkékes kigyulladó féncsővek lázát, a fák kigyulladt lombjait; szívét átjárta egy ritkán jelentkező véráramlásos boldogság, mert hiszen a hálójába futott Marietta, a zavarodott apjával és a táborszernagy a távmondtaival, csak le kell írni az egészet, apró betűkkel elhelyezni hófehér papíron, amelyen röntgenrajzával átdereng a *vízjel*, igen, igen! sétáló lába futásba lendült, csak haza, minél előbb haza, a szárnyak miatt meg az írás miatt, mert a színek most már vérpirosan ragyognak, de nemsokára jön az újabb változás, szétesnek szürkén, mint az elhamvadt szivar több réteges hamuja -

mennyi ideje már, hogy elindult hazulról és mikor ért végre is haza? ezt már nem lehet megállapítani; *a lift nem működik* fogadta a liftajtónál a felirat, kettesével futott a lépcsőkön fölfelé, de a harmadik emelet pihenőjén meg kellett állnia lihegni, itt ráköszönt egy világtalan leány, a Continental egyik telefonkezelője, aki éjszakai szolgálatba sietett, a köhécseléséről fölismerte Árvait, s azt kérdezte tőle, vajon hány óra lehet, mert a rádiója éppen zenét sugároz, és már fél órája múlt, hogy bemondta a pontos időt; Árvai nagyon szívélyesen válaszolt, és azt is közölte a leánnyal, hogy a lift a változatosság kedvéért bedöglött, ebben a hónapban éppen harmadszor, inkább tréfásan mondta ezt, mint haragosan, mert amióta Mariettától elbúcsúzott, hűvös fehér kezét a kezében tartva sokáig, bizakodás fogta el, hogy most már a fehér papír fölé hajolva -

a biztonsági zár nyelvét, nyilván berágódott, nehezen fordította a kulcs; az előszobában édeskés gázszag terjengett, valami papírlapon átlépve kitépte a konyhaajtót, nem, a tűzhely csapjai az előírással nulla ponton, a reggeli rántotta maradéka a serpenyőben *olyan jellegzetesen maradékszerű*, az ablakban a keresztbe dőlt porseprő még tegnapielőtti állapotában, a hamutálcák keserűen kiürítetlenek, minden, minden a helyén, ahogy az esemény nélküli idő tartósítja a szétdobált tárgyakat, edényeket, poharakat, leheletszerű porrétegével bevonva mindent; ez most nagyon megnyugtató, az ember könnyen visszatál a *változatlanba*, azzal a lelkesítően szerény különbséggel, hogy tartalmilag mégiscsak változott valami, az íróasztalon szétnyitott papírtömb fehér síkja maga a várakozás, a bordó függöny mögött az alumínium szárnyakat mintha vérbe mártották volna, mert a budai hegyek gerince mögött lebukni készült a nap a tőle megszokott színpadiassággal; a világítómester már megkapta az utasítást, rövid időn belül minden a borszeszlángkétségű este hurokjába kerül -

leült hát Árvai az íróasztalához, s a papír fölé hajolt; a kezdőmondaton töprengett, mert az olyan, mint a horog, ha sikerül kikalapálni vagy csak egyszerűen kitalálni, a mélyből fölrántja a többi mondatot, az egész víz alatti látomást! tehát igen, a kezdőmondatot a maga súlyos következményeivel; jobb híján először a címet találta ki, *Marietta, a körüldobált nő*, írta le apró, gyors betűivel, és ezzel, legalábbis ebben a pillanatban nem volt elégedetlen -

el kell fogni az elröppenő szavakat, iderajzolni a szétoldódó mosolyt, az emberi esendőség gyönyörű humorát, mindazt, ami a körüldobált nőben még ma is eleven, az állandó életveszély villanását; igen, igen, de mi legyen az az első mondat, az a tűhegyű szikra, az a horog, az a csali? -

eközben a szobát már telitöltötte önmagával a koraeste, mint valami ibolyakék tinta a tintásüveget, meg kellett gyújtani a *ködlámpát*, így nevezte azt a törtfehér világító burát, amely az íróasztal fölött függött; és gyorsan visszatért még majdnem makulátlan papírlapjához, újra meg újra elolvassa a címnek szánt szöveget -

Marietta, a körüldobált nő, és egyszerre megvilágosodott róla minden, előtérbe kerültek a nő sorsának rejtett részletei; szívéből a gyomrába futott a remegés, rövidebb lett a lélegzete, aprózottabb és szaggatottabb, s mint egy dugattyú járt benne föl-alá a fullasztó izgatottság, s most újra látta a lányt, szilvamagmetszésű sötét szemét, széles arccsontjain feszülő sápadt-fehér bőrét, hallotta egymásba ömlő gyors szavainak nyelvi és logikai muzsikáját, ahogy a valóságnak a fonákját fogalmazza meg, és hallotta barbár, tiszta kacagását, *bizonyára nem tetszik megismerni*; hát hogyan ismerném magát, kiáltana most utána, hát hogyan tudnám, hogy maga tejeskávét iszik, és két brióst eszik hozzá, és aztán jöhet az a bizonyos heringsaláta, hát hogyan tudnék a faterjáról, aki ott ül a konyhában a sámlin, és fékezni próbálja a nekilódult villamost, de már elkésett vele; és a férjéről, arról a hétpróbás striciről is tudok, aki most egy idegen nőt dobál körül, nekik legyen mondva, igen, és ezt mind mind -

és egyszerre világossá lett ennek a Mariettának teljes előtörténete, szívébe nyilallt, hogy ezt a csevegő-fecsegő-csiripelő lányt, akivel délután találkozott, de melyik délután is! hogy Mariettát ő találta ki egy szerencsés pillanatában, hogy ezt a nőt ő szülte, amikor még olyan telített szívvel sétált valóságban és látomásban, mint az esőpermetes tavaszi napsütésben, amikor amihez nyúlt, énekelni kezdett a keze alatt, vagy suttogott és üvöltözött, és amikor olyan boldog burokban érezte magát, mint amilyenben az embrió lehet az anyja hasában -

letette a tollat, fölállt, és újra látta magát a tükörben, nagykockás öltönyében és kacsacsörszerű sárga cipőjében, s most a szemébe villant az a papírlap, amin keresztüllépett az előszobában, és kezdte érezni, már-már a fuldoklás határán, az a papírlap üzenet valahonnan, a szomszéd utcából vagy egy másik bolygóról; kiszaladt, hogy fölvegye és elolvassa - a PRÓBAFELVÉTEL SIKERÜLT, JELENTKEZZÉK A PRODUKCIÓNÁL A STATISZTASOROZÁSON, ennyi volt a szöveg, és tudta, okvetlenül jelentkeznie kell.

1979

FUGIT AMOR

Az irdatlan világ, amit agyamban hordok. De hogy szabaduljak meg tőle, hogy szabadítsam meg magamtól anélkül, hogy beleszakadnék? És ezerszer inkább beleszakadni, mint magamba fojtani vagy eltemetni.

*Franz Kafka: Napló, 1913
(Somlyó György fordítása)*

Ezek a hasábosan metszett január végi fények, ez az üvegek, perem nélküli horizont s ezek a huszonnégy-harminchat-negyvennyolc óras aritmiás szellőkések! Mindez még a nem betegesen emlékező Árvait is, egy különös emlékező kényszer erejével, 1945 januárjába helyezi vissza, ama bizonyos határszéli Rőtvölgybe, a sörgyári táborba, amelyet dohányszín egyenruhás, bőr lábszárvédős, keményített csákójú SA-emberek őriznek és igazgatnak. Meglett, korosodó férfiak, Hitler korai hívei közül. Árvai életének ez a korszaka, amely az örökösen égetett tetves rongyok miatt émelyítően édeskés füstszagú, ma már álmaiban is ritkán tér vissza. A nyitva maradt, halált exponáló homálytükrű szemek is elmosódtak, csakúgy, mint a fagyott árok peremébe kapaszkodó viaszkezek, a mindenféle sálak rongyaiból kilökődő hegyes orrok, szétlazult ajkak. De most az iszonyatos, szünni nem akaró, több mint száz kilométeres szélvihar ebben a drágakő napsütésben; a házaknak, embereknek, járműveknek ez a dermedt együttese, az élet és a halál összképének ez a fénylő ötvösremeke azonnal visszahelyezi Rőtvölgy halálos ragyogásába! És a szél kemény csapásai alatt kirajzolódnak a Sörgyár sisakrostélyos kéményei, a piros téglás épület erődvonalai, amelyeket a szokatlan élességű napfény az álombeli elnagyoltból pontosra metszett.

Árvai, amint nekifeszíti testét az ellenszélnek, már nem is a szemével, a homloka mögül látja a keménypapírból préselt, úgynevezett finn sátrak abszurd hegyesszögeit (ezekben laktak ők, és egyik-másik barátja ezekben lakik már mindörökre), látja a latrina fölé görbedő csontvázfigurákat, a letolt nadrágok fölött az ülógumók sárga gerezdjeit. És valahol a dolgokon túl, egy bizonyos határvonal mögött valami patak zörög, jégdarabokat görgetve laposra mosott köveken, s valahol a meredek hegyháton egy fenyőerdő tömör falrendszere sötétlik. S nagyon messze (vagy nagyon közel) a kisváros, a maga mesebeli-történelmi múltjával (végvári vitézek, városukra büszke polgárok, szorgos szőlőművelők), a mit sem sejtő vagy talán sokat sejtő embereivel, regényesen vaskos bolthajtásokkal, félszeg kőangyalokkal a falmélyedésekben és a szobákon belül, mintegy glóriába foglalva a családi szentség, bizalmas vacsora-fényekkel, kisgyerekekkel, akik arcuk nyugalmas csöndjével, karjuk széttárt védtelenségében az alvásba úsznak. (A párnás kis tenyerek és ujjacskák, mint a büntelenség fölmutatott jelképei.) S ehhez képest a drasztikus sörgyári tábor és abban a végelgyengülés tétova viaszfigurái, amint a halál gyengéd mosolyt mázol szétnyíló ajkuk köré! A külvilágnak ez titok, mélységes titok. Az is megfejtésre szorul, hogy miért a kora hajnal a halál leggyakoribb pillanata. A kezdődő napnak ebben a felhőszagató küzdelmében végleg elcsöndesednek a csöndesek. S mire fél ötkor felüvöltenek a német nyelv oly keményre kalapált parancsszavai, *los, auf, schnell!*, már begördülhet a drótsövény szegte kapun a hosszú és lapos kenyeres-szekér (a gesztenyebarna, jól táplált ló széles háta halványan gőzölög), s lerakva a cipókat, amelyekből majd tizenkét-tizenöt deka jut egy-egy főnek, a kocs *retúr* fölraakodhat az éjszaka termésével, a hullákkal, elkerülendő az üres fuvart ebben a pontosan tervezett gépezetben. A magas ülésen a néma tanú: zsíros peremű kalapja alatt a mozdulatlan arcú kocsihajtó. Sokat segít a munka megszervezésében az északi szél, a mínusz tíz; jól kezelhető, merev ember-

hasábokat dobhatnak a szekér deszkáira. A tömegsír árka már föltárva sötétlik. A tépett föld vörösen erezett, korcs gyökerektől szabdalt, itt-ott mintha vérezne is. Harmincöt éve ennek, harminchat is, és fejlett korunk mindennapi emberpusztításában vajon kit is érdekel, hogy néhány tízezer idegeinek zsiliprendszeré még mindig tárol valamit ebből a rettenetből! A hóhérok és áldozatok nagy része már a sírban. De azért a túlélő világháborús nemzedékek, a Don fehér örvényéből menekültek ismerik a fagyhalál ilyen jellegű halottait, ezeket az üvegkemény figurákat, arcukon a széttöredezett mosollyal. A Rótvölgy halottai ilyenek, sőt ilyenebbek, ahogyan a fagyhalál leegyszerűsíti és összefoglalja az emberi létezés utolsó reflexeit. Óvakodni kell itt a túlmagyarázó szavaktól, ám a gyengébbek, illetőleg az *erősebbek*, a sokkal később született nemzedékek kedvéért mégiscsak szóhoz kell juttatni egy-egy még itt maradt, a maga bizarrságában sem elhanyagolható tanút. Mert az emberi természet elkerülhetetlenül ismétli önmagát. A történelemnek minden tudományos fejlődésmagyarázat ellenére vannak sztereotípiái. Az emberpusztítás prima ötletei, más-más előjelek szolgálatában, halhatatlanok.

*

Egy-egy papundekli finn sátorban huszonhat ember lakott. Nem tudom, tűnődött a maga belső monológos módján Árvai, és éppen 1981-ben, utat törve magának a vad februári szél-nyomásban, hogy nyelvünk szegénysége vagy az akkori időszak abszurditása rögzítette ilyen elemien alkalmazva ezt a szót: *lakni*. Mert megbűdösödött rongydarabokba burkolva, fatalpú német klumpákban, a rothadó szalmán, csak az állati *létezés* peremén jelölhető az élet ezzel az igével. Ám ez fölösleges nyelvészkedés. A leépülő emberi élet *minden rovátkája élet*. És ez a különös tényészet is *az* volt.

A hullámosan esztergált jégcsapok ott ragyogtak a fejük fölött, mint egy néma jégorgona sípjai; a fokozatosan kihűlő testek alommeleget keresve egymáshoz préselődtek, megosztva mohó tetveiket és rémálmaikat. Nem tudtak semmit országról, családról, néhány hét óta a külső világ vékonyka szelepei is eldugultak. Árvai közvetlen fekvőtársa, egy harminc év körüli szobrász, Alkonyi-Alt Tamás, a harmincévesek nemzedékének kiváló tehetsége, aki még ebben az emberalatti állapotban is, talán egy szellemi tudatosság jóvoltából, megőrizte nemes szépségét, arccsontjai mögött ezüstkék szemének tiszta pillantását: egy csontra csupa-szított kerub, egy üldözött öskeresztény a római katakombából! „Nem értelek, Tetüisten - ironizált Árvai, és ez inkább hangzott foházként, mint káromlásként -, miért a mi szétbomló bőrünkre, csontváz mellünkre, csupa szőr ágyékunkra vezényled világraszóló impériumod katonáit; miért a mi csomókban hulló hajunkba küldöd őket, holott ők testigényesek, vérigényesek, hőigényesek, és nekünk hovatovább se testünk, se vérünk, se melegünk! Micsoda ostoba haditerv ez, Tetüisten?” Alkonyi-Alt ilyenkor inkább tréfásan, mint komolyan, de azért mégis komolyan közbeszólt: „Légy szíves, Árvai, ne társítsd Istent ezekkel a szörnyű tetvekkel!” A fohász mégis hallható volt minden este, a történelmi hibernálás folyamatában, belső terében a papundekli finn sáornak, a jégorgona ragyogó sípjai alatt, miközben az összezsúfolt emberek tömegében óránként, másfél óránként bizonyos *folytonossági hiány* keletkezett: egyik-másik sátorlakó, maga is Tetüistenhez foházkodva, kimaradt a pimasz viccelődésből, s átadta magát a viaszdermedésnek. És hajnal előtt megint odatolatott a kenyერesszekér, a váltógazdálkodás e találékony eszköze, a gőzölgő hátú gesztenyebarna lóval, bakján a merev arcú, szótlan kocsissal, s mindez a lerakodás és fölrakodás gyors, tevékeny ütemében. Az egész rituálé, a hajnali kivonulás, a kora esti visszaérkezés (sötétedés előtt kellett elérniök a táborn, *szökésveszély* miatt), a marharépaleves hánytató gőze, az elalvás előtti szavak delíriumos gomolygása, sőt valami önironikus humorérzés is, Árvait és Alkonyi-Altot közel hozta egymáshoz, emlékeik *egy részét* csakúgy megosztották, mint terveiket és testük fogyó melegét.

*

A kegyetlen, szélviharos nap után egy újabb rájuk zuhanó éjszaka a finn sátor szelvényei alatt, Rőtvölgyben immár a *hatvanhetedik*. Fagyott halottak, mozgékony tetvek. A sátorban egyetlen fény lobog, csipkézett bádogsésésében (sírmécses!). Lakszi árulja, reszkető kézzel leszelt kenyerekért; a sátorbeliek egy-egy szeletkével adóznak a lidércbe, álomba, halálba zuhanás előtti rövid világosságért. Lakszi az egyetlen majdnem kövér fogoly ebben a táborban, még a háta is, amely fölnyomul a tarkója alá, hústól gömbölyödik. Szolgálatos ember, területen kívüli személy, akadálytalanul közlekedhet őrzők és őrizettek között, a drótsövénnyel elkerített kiváltságos konyhakörletből, ahol lakik, a sátrak zezugos utcáin keresztül a dermedt emberek közé. A szükséges megbízhatók közül való. Éppen ezért nála sok minden megvásárolható kenyérért, óráért, ékszerért, de *némi reményt*, ha éppen még jut rá ideje (hogy ezt az egészet túl lehet élni), az üzletkötés után ingyen is szolgáltat. Ellentétben egy másik társával - aki volt hivatásos közíró, és ugyancsak a konyhakörlet lakója. Ez csomagolópapírként bejutó nyilas újságokból elemzi ki az aktuális hadi helyzetet, amely mindenképpen biztató; sátorról sátorra jár formás kis összefoglalójával. Ám ezt a konkrét reményt, amely kitűnő hírlapírói teljesítmény eredménye, ugyancsak kenyérrel kell megfizetni. Ez utóbbi férfiú éppen hogy távozik, amikor Lakszi beemeli elnagyolt, lepényszerű arcát a sátor hasítékán, körülhordozza zsemlyesárga, aszimmetrikus szemét, átveszi a kicentizett kenyérdarabkákat, oldalzsákjába süllyeszti, odaadja a mécseseket, a gyufát, és aztán ennek is vége. *Átkozott légy, Lakszi, aki megfosztod az éhezőket utolsó falat kenyérüktől, és áldott légy, Lakszi, mert mégiscsak fényt adsz nekik haláluk előtt!* Ezután rájuk szakad saját közösségük teljes irrealitása. Nézik a mécses kihagyó lobogását a jégsípokon, elernyednek a rothadó szalmán, merev nyakabátban, agyagtól súlyos faklumpával, ahogy a tizenhét órás talponlét után a jeges szél hazalökdöste, s fél kézzel leütötte őket a kimerültség. Egy titokzatos belső mozigépész kezdi a vetítést a hunyt szemek mögött, múltbeli alakok cserélnek helyet, egymásra csúsznak mindenféle jelenetek, s ezeket nyöszörgő párbeszéd, monológok kísérik. Dühödt viták, veszekedések, kérdések válasz nélkül, válaszok, anélkül, hogy valaki kérdezett volna. Holott úgyis mindegy, Krisztus-e vagy Jehova, teljes beolvadás vagy egyenes gerinc a diaszpórában. Mi a tennivaló? Megcsókolni a korbácsot, azzal a titkos gondolattal: hátha az én kezem is lehet még korbácsot markoló kéz? Elnyerni elődeid teljes leköpesével a nagyobb közösség úgynevezett testvéri befogadását? Tűrni az iszonyatot minden ellenkezés nélkül? „Nincs ebben valami sajátos?” - tűnődik fennhangon Árvai, és azokra a kiváló társaira gondol, akik az amúgy is rájuk szakadó omladékok alatt képzelt bűnökről nyöszörögnek, így remélve kegyelmet a szakadék szélén. „Nem lehetek úgy magyar, hogy büntudat nélkül vallom annak magamat?” - kérdezi Alkonyi-Alttól, aki szelíd krisztianus, s még származása gondolatától is szabadulni szeretne. De most kell, hogy válaszoljon. Magasba emeli keskeny, süppedt arcát, homlokának tiszta vonalát, nyergében finoman megtört orrával. „Annyiban vagyok zsidó - mondja megadóan, elveszetten -, amennyiben Jézus is az volt. De annyiban semmiképpen nem vagyok az, amennyiben ő is túllépett rajta. Önvizsgálat nélkül, büntudat nélkül nincs megtisztulás. Én nem akarok a büntudatról lemondani.” „És, ha szabad kérdeznem, te kinek a nevében vezekelsz? A nagytőke nevében? Azok nevében, akik téged is kisemmiztek? Akik sohasem vállaltak közösséget veled? - Árvai minden vitatkozó indulat nélkül kérdezi ezt, mert lefegyverzi haragját a néma tűnődésekben élő ember. - A te Jézusod, akár létezett, akár nem, tipikus balek volt, amikor egy pillanatra is elhitte saját rögeszméit. Amit ő tanít, az nem más, mint *önfeladás*, amely ingerhatásával kihívja a további erőszakot.” Szeretné fékezni magát, visszafogni erősebb szavait. De most külön oka van a félreérthetetlen beszédre. Nem tud szabadulni a *déli jelenettől*. Erőszakos, fölháborító a kép. Toporognak a tankcsapda mélyén, lábuknál a súlyos csákány, kétoldalt, homlokig élesre fagyott, vérpiros rögök: ez az úgynevezett negyedórás ebédidő. De ebéd nincsen, a tegnapi morzsákat is fölhabsolták a kenyérszákból. Az árokból kimászni tilos, a szél keményen kaszál a fejük fölött. Alkonyi-Alt, hogy valahogyan kitöltse az

időt, hogy szinte saját magába kapaszkodják ebben a lyukas negyedórán, egy nagy jégömböt farag. Szokatlanul erős, csontos kezében biztos és határozott szerszám a zsebkés. Két fekvő alak formálódik ki az áttetsző jégdarabból, egy nő és egy férfi aktfigurája. Mindez már most is, elnagyoltságában is csupa fény és árnyék, szépség és tragikum, amint *eloldódva* hátat fordítanak egymásnak. Az árok szélén megjelenik egy fényesre tisztított bakancs, megcövekelve a talajon s alulról fölfelé nézve, kirajzolódik egy bőr lábszárvédő kemény vonala, dohányszínű sonkanadrág s rövidületben egy élesre metszett, keskeny arc. „Hagyd abba!” - sziszegi indulatosan Árvai, és Alkonyi-Alt bicskája azonnal lecsúszik a jégről. „*Sehr schön* - szólal meg a bakancs és lábszárvédő tulajdonosa, csontos arcának helyeslésével, mosollyal szemüvege mögött. - *Sind sie ein Bildhauer? Ein Künstler?*” Alkonyi-Alt, megérintve a kérdező hangsúly emberséges természetétől, akarata ellenére is rábólint. „Mondom, hogy hagyd a pokolba!” Ajka mögül mondja ezt Árvai, de eltorzult szájjal. Ott állnak némán, tehetetlenül. Az úton hazafelé nem esik szó erről, de egyikük sem tud szabadulni a bénult pillanattól. „Azt az embert talán megérintette valami - magyarázkodik a szobrász, érezve a ki nem mondott vádat. És most már önvédelembe szorul. - Az még nem önfeladás, hogy az ember igyekszik még az ellenségei között is megkeresni a másik embert.” Árvai tehetetlenül legyint, megcsöndesedik. „Reménytelen eset. Bégetés a farkas torkában.” Érti az ítélet keménységét, szavai mögött a szakadékos csöndet. S hallja társának gyors lélegzését. Kezét a kézfejére csúsztatja. „Nem akarlak bántani, de a helyzetünk nem alkalmas az irgalomra...” Egy Kaufman nevű bádogos és vízvezeték-szerelő, a rothadó alom másik szeletén, kezdi utálni ezeket a fecsegő *művelteket*; közbe is szólna, de mással van elfoglalva. Félórája sincs, hogy a konyhakörletet elválasztó szögesdrót mellett kikanalizta a hánytatóan édes marharepalevest, és nyelvének döbbszerű örömeivel egy *rántásgumót* talált benne, szeszélyes ajándékát az osztókanálnak. S most késleltető boldogsággal és mással meg nem osztható gyönyörrel ezt szopogatja. Aki volt valaha az éhhalál küszöbén, lágerban, fronton, trópusi tigrisketreben, északi tundrákon, évtizedek múlva is átéli annak a misztériumát, amikor az osztókanál az éhező szemvonalába emelkedik. Az ilyen ember mitológiai gyönyörrel idézi vissza azt a bizonyos rántásgumót, amelyben a csekély margarin és a durva szemcséjű liszt perzselt íze összekeveredik. Ha ezen az estén Árvai is talál a nyelve alatt egy ilyen rántásdarabkát, talán elfelejti a déli jelenetet, s a fölháborodás is kioldódik az idegeiből. De az egész napi szélvihar emléke, az apadt gyomor dörömbölése, a kristályhalál ragyogó világa görcsbe húzza az indulatot. Kiszolgálni a lábszárvédős németet, aki ezúttal kérdező és mosolyog, ha egy fejbólintással is, de válaszolni neki, ez megbocsáthatatlan. És már nyakukra fonódik az éjszaka. Lakszi mécsese saját tócsájába fullad, a megolvadt sztearinba, a kanóc keserűen sistereg. De van még közöttük, aki nem tud, nem akar elaludni; még szeretne mondani valamit, fontosat vagy nem fontosat, üzeni az emberiségnek vagy társainak csupán a sátorban. Kifejezni saját jelenlétét. És kintről, a sátrak utcáiból egyre gyakrabban fölhangzik a szánalmas kiáltás: „Wache! Latrine!” Emberalatti hangok, minden méltóságtól megfosztott vészjelzések! A parancs szerint, nehogy az őrég *szökési kísérletnek* minősítse a latrina felé tántorgást. Kint is, bent is a nyugtalanság jajdulásai. Valaki eszelősen ordítani kezd (még mindig mély rezgésű bariton): „Én nem vagyok zsidó, ez félreértés, elcserélték az okmányokat! Én fölszentelt pap vagyok!” Nincs válasz, senki sem azonos azzal a véglénnyel, aki jelenleg ő maga is. Vajon milyen élethelyzet és mennyi idő kell eljutni ehhez a mélyponthoz, tépelődik Árvai, mennyi megaláztatás, éhezés, fenyegetettség - kérdezi, mintha ő nem ugyanígy volna. Az előbbi üvöltést csönd követi, a közöny rövid szünetjele. S ekkor mégis megszólal valaki, egy emberi hang, nyugodt, indulatmentes, inkább magyarázó, mint vádaskodó. Felső-magyarországi akcentussal szól, az egykori Ung megye hangzásvilágából. Árvai bal oldali fekvőszomszédja az; szavát ritkán hallani, még romjaiban is óriás. Ő az egyetlen, aki hajnalonként a sátor előtt végigsikálja meztelen testét jeges hóval, mert vizük nincs. A hús már róla is lesorvadt, de a

csontozata, amit elődeitől örökölt, egy emberi dóm szerkezete. A csákányt, a lapátot *anyaszerszámként* kezeli. Magába zárkózott; kerüli a rabtartók elismerését, s a külső világgal, saját társaival sincs kapcsolata. Ez a hatalmas test legalább háromszoros adagot igényelne, de ő félelmetesen beosztó, az éhhalál-adagból még másnapra is eltesz valamit. Tudni vélik róla (egy távolabbi sátorlakó beszéli), hogy annak idején, a Kárpátalján fakitermeléssel és kecskeltartással foglalkozott, azonkívül ellátta szülőfalujában a zsinagóga templomszolgái teendőit meg a sírásó munkáját is. A legendák és antilegendák forgási sebessége fölfokozottan gyors itt a lágerban. Árvai az elburjánzó szóbeszédet gunyorosan kezeli, mintegy átszítva őket a maga kételkedésén, holott reménytelen pillanataiban boldognak érezné magát, ha hinni tudna valamiben! De nem képes rá, és ez is szembeállítja Alkonyi-Alttal, aki szelíd megadással kapaszkodik az isteni kegyelem és az emberi szeretet indáiba. Szóval Horovitz, *a ritkán megszólaló*, aki erőszakos csontjaival túlzottan sok helyet szorít magának a szalmaközösségben, most minden indíték nélkül beszélni kezd. Szavai mögött mintha ott állnának a Kárpátok sötétzöld falai, hullámoznának a birka- és kecskenyájak, rimázkodnának az Engesztelés Napján bűnbocsánatért a munkától nehéz parasztzsidók. Horovitzról azt is tudni vélik, hogy Kamenyenszk Podolszkban tömegsírba ásta ki magát, tarkón lőtt asszonyok, férfiak, gyermekek véres teste alól, és szökött vissza az életbe. Az életbe? Mert hamis iratokkal bujkálva, néhány haladék év után, egy razzialánc foglyaként mégiscsak *ide*. Ki törődik most ezzel, tűnődik a jelen szélviharában Árvai; hírmondója sem maradt, hogy *1941 késő nyarán* tízezzrel deportáltak Magyarországról az orosz frontra magyar anyanyelvű zsidókat, akik nem tudták igazolni honosságukat. *A külföldieket ellenőrző hatóság* embervadászai egy hosszú vagonút végén átadták őket a németeknek, és oda kerültek, ahová szánták őket, a kezükkel ásott árokba, hogy fölöttük még egy ideig mozogjon a föld! „*Az a baj, testvérek* - mondja most Horovitz -, *hogy ti nem vagytok se zsidók, se keresztények, se hús, se hal! A fűszál a földbe kapaszkodik, de a fűszálba nem kapaszkodik senki.*” Ennyi az egész. Szeme máris összezárul, visszatér abba a mélységbe, ahonnan ritkán szokott felszínre vergődni. Árvai nem is a tömör ítélet, inkább a legendastílus ingerli. Ebben a gyomorszagató éhezésben még stílusproblémák is, mondhatná gúnyosan önmagáról. „És te, öregem - válaszol -, te minek képzeled magad? És egyáltalán mit akarsz itt a meséiddel meg a nagy öntudattoddal! Ha olyan jó viszonyban vagy az istennel, miért hagy téged itt rohadni velünk? Miért nem növeszt szárnyakat neked, hogy innen elrepülj? Mi? Nagyokos!” S ezen még Árvai is elmosolyodik, a saját bizarr ötletén: repülő csontvázak a tábor fölött, ez gyönyörű! „*Ha ő úgy akarja* -, felel minden hangsúly nélkül Horovitz -, *ha ő igazán úgy akarja, még ez is megtörténhet, testvér.*” S ezzel a mozdíthatatlan reménnyel vajon mit is lehetne kezdeni? Az égvilágon semmit. „Jó, jó, hagyjuk.” Árvai hátrálni kényszerül, és segítségül hívja a humorát. „Azért, öregem - mondja -, azt el kell rólad ismerni, hogy van *két nagyon jó oldalad*, az egyik: nem horkolsz, a másik: álmodban nem csikorgatod a fogaidat. Egyik se bagatell!” De mindenki tudja a sátorban, Horovitz horkol, és csikorgatja a fogait, azonkívül, hogy nagy csontjaival irgalmatlanul helyet csinál magának. A szobrász embrionális, szelíd alakzatba görbül, testével körülkerítve saját magát, egész bizonytalan létezését, és a sátor hegyesszögű nyílásán Aliz lép be a valószínűtlen éjszakából. Gyengéden magas, a dereka lányosan vékony, s ahogy belép, meg kell hajolnia, fejét előretartva, s ekkor tarkójának világos, bolyhos szőrszín átvilágít a szórt fényű hold. Mert nemsokára telihold lesz. „Wache! Latrine!” - üvöltöznek mindenfelől az éjszaka éles zugaiból. Na jó, Aliz, ha már eljöttél, legalább beszéljünk.

*

Szerettem volna elmondani, már hónapok óta tudom, hogy egyetlen barátom és egyetlen vetélytársam, Ágass Laci szeretője vagy, s ez akkor kezdődött, amikor engem kétszer is berángattak munkaszolgálatba. Laci a testvérem, és mindenben az ellentétem, s éppen ezért kiegészít

szítjuk egymást; ő a *teljességem is*, ezt én már a *Főiskolán* fölismertem, és két mesterünk is így vélekedett rólunk. Az én ideges túlérzékenységem és az ő feketeszén-nyugalma a művészetünket is meghatározta, ez természetes. Laci kőbe dolgozott, iszonyú fizikai munkával, én fémekbe: rézbe, alumíniumba, ólomba. Mögötte is, mögöttem is két gyűjteményes kiállítás és némi legenda. Két fiatal ígéret? Két fiatal mester. Az egyik rusztikusan gyönyörű asszonyokat vés ki az anyagából, tömör, nagy mellű parasztnőket, Maillol és Medgyessy bűvöletében, a másik mindig csak egyetlen nőt, fémötvözetekből, egy virágszerű, gótikus lányt, akinek hajszöszök átvilágítják a Duna-parti nap. És sajátos módon a parasztnő és a gótikus lány leül egymással beszélgetni, olyan gyengéd bensőséggel, amilyenre csak leendő anyák képesek. Az egyik egy kicsit *túltermészeti*, a másik egy kicsit *túlintellektualizált*, ám beszélgetésük csobogása és az arcuk kifejezése annyira harmonizál, mintha testvérek volnának. Igen, Aliz, én mondom Neked, ez a kétfelől egyfelé hullámzó gyengédség maga az emberi létezés, Ágass Laci és én! Tudsz rólunk mindent! Két fantasztikus évünk Párizsban, a *Rue du Bacban*, *Léger és Zadkin* műhelyében, *Brâncusi* csodálatos fókájának síkos ívfénye alatt! Bicikliúton végig Normandián, hogy saját szemünkkel lássuk a legendás román és gót katedrálisokat - és képzelj, Aliz, még az is megtörtént, hogy kicseréltük a szerelmeinket, akik bennünk is az egymást kiegészítő teljességet keresték. Lehet, hogy így volt. Szerettem volna még azt is mondani Neked, Aliz, amikor most legutóbb behívtak Jászberénybe, Laci fölajánlotta, elrejt a hűgánál, egy nyilas újságíró vétlen feleségénél (a férj tudtával), de én nem fogadtam el ezt a nagylelkűséget, még a Te könyörgésed ellenére sem, mert egyetlen ponton véget ért testvéri barátságunk: benyitottam, amikor ölelkeztetek. És ez az úgynevezett *in flagranti* olyan kicsinyesen lefegyverző volt, hogy valamilyen szemérmetlen és gyáva megértést is éreznem kellett, szinte az osztozkodás jogosságát, egy olyan korban, amikor egyikünk is, másikunk is pillanatok alatt elpusztulhat. Talán nagyvonalúbbnak kellett volna lennem, és elfogadni azt a menedéket, valamilyen jövő érdekében, a megbocsátás jeleként? De milyen lehet a jövő, ha megélem, ezzel a *kettős csóddal* a szívemben? Tudod, Aliz, szeretném elkerülni még itt is, ezekben a sorokban is, amelyek, gondolom, sohasem jutnak el Hozzád, az ócska kicsinyességet, mert most már szemérmetlenül kimondhatom, iszonyúan szenvedek miattad, hogy is fogalmazzam? a hűtlenségedtől? vagy attól, hogy cserbenhagyott az egész emberiség, a te személyedben leginkább? Végül is boldognak kellene lennem, hogy legalább *Te* megmenekülsz, és hogy ezt az iszonyú telet egy fűtött szobában vészeld át (átvészelni, úristen, ez is milyen emberalatti), és hogy csak *annyiban* szenvedsz vereséget, amennyire büntudatot érzel emiatt. Tudod, drágám, így nevezlek azért; gyakran látom a lakásunkat, meleg polgári fényeivel, a kedves, belakott szögletekkel, a túlterhelt könyvespolccal; meggyipiros heverővel, állólámpával, falikarokkal, metszetekkel és a Rólad készült fémdomborításokkal; a Bibliával, amit hitetlen-hívó keresztapámtól kaptam, s aki így vélt, ahogy ő mondta szelíd iróniával, de meggyőződéssel is, beoltani engem a nemzet törzsébe, és testem védelmében a művészetemet is megvédeni. *Ez itt a pokol kapuja*, Aliz, vagy még inkább *a pokol után következő stáció*, ahol mi, *volt* emberek az elemi önfenntartás állapotában élünk, és mégis, félálomban gyakran látom a Neked olyan kedves *Fugit Amor*-t, holott, tudod, én már régen eltávolodtam Rodintól, de most mégis arra vágyom, hogy kifaragjam! Rengeteg a gyönyörű anyag; jég, magváig fagyott jég áll rendelkezésemre, és olyan szilárd halmazállapotban, olyan áttetsző tisztaságban, hogy tavaszig, az első forró napsütésig el nem olvad. Sőt megőrzi az egymásnak hátat fordító két gyönyörű alakot, egy meztelen férfit és meztelen nőt a szerelem *után*; bár ki tudja, hol leszek én már akkor! (A szomszédom, Árvai biztosan megmarad, mert saját magát is valami elszánt humorral képes figyelni.) Igen, mostanában azt gondolom, a *Fugit Amor* majd túléli azt a kezet, amely Alizt a jégből kifaragja, bár ki tudja, lehet, hogy én bizonyulok túlélőnek a pusztulásban, és akkor, ha tragikomikus feltámadásomban Veled találkozom, hogyan leszek képes megőrizni *a majdnem halott* méltóságát egy

folyamatosan *élővel* szemben? Mindenesetre nagyon kérlek, közös szerelmünket és eszményeinket szinte zsarolásként fölidézve, ne felejtsd el bennem a *jót*, és ne felejtsd el azt a Széna téri pincét, ahová eldugtuk a munkáim javát, és majd a párizsi helyeket is kutasd föl: az alumínium szerelmeseket, a vörösréz lázadókat és a csúcsíves ólommártírokat! Így lesz?

(*Árvai ezt a levéltöredéket március elején találta meg Alkonyi-Alt táborizöld hátizsákjában, egy iskolai vázlatfüzet lapjain, néhány rajzkísérlet mellett. Ezen a napon a hetek óta dühöngő szélvihar, mintha kikapcsolták volna, váratlanul elállt, és az alpesi napsütés fölforrósodott Rőt völgyben.*)

*

De most, február elején, *a múlt idő előtti jelen időben* még uralkodnak a nagy szellőkések, mintha élesre csiszolt acéldugattyúk nyomnák őket a hegyekből a völgybe. A levegő üveg-tiszta, annyira, hogy a távoli részletek körvonalai is kirajzoltan látszanak, mintha nagyítót illesztene az emberi szem elé. Egy időben a kozmikus tágasság és a fegyveres őrizet gyűrűje. A messzi hegyoldalon egy kis fehér kápolna (már osztrák terület), mintha fél térdén állna a törékeny épület, gyermekien megható, s talán még messzebből, arany rezgésben, harangszó úszik egy nem látható faluból, egy fenyőillatú mély völgyből. Az égen kifeszített fémhuzal, bombázórepülő-raj tart délkelet felé, telített gordonkamuzsikával. A foglyok négyes sorokban, mellükre ejtett fejjel araszolnak a begyakorolt úton, de a bombázóraj muzsikája most az égre emeli arcukat: a Jóvátételt, a Bosszúállót remélik odafönt, és ha valamilyen műhiba folytán ők is megsemmisülnének, a megtorlás akkor is eléri célját, így fogalmazódik a remény. Az ég felé csavarodott fejek látványa eszelős haragot vált ki az őrségből, s akad közöttük egy félkarú dühödt, aki fegyverével az eget fenyegeti. De elhangzik a célszerű vezényszó: *feküdj!* Elvetik magukat a keményre fagyott mezőn, szívükben a várakozással, hátha egy szép tüzes pillanat csodájaként egy csapásra véget ér a szenvedésük! Árvai és Alkonyi-Alt egymás mellett hasal, szívükig ér a talaj hidege, túhegyek döfik át a bőrüket. Egy közeli város fölött (talán Szombathely) vörös ernyőként kinyílik a pusztulás. „Te, Alkonyi-Alt - suttog hasalás közben Árvai, mintha egyéb gondja se volna -, a *Fugit Amor* mégiscsak gyönyörű, csináld tovább, köpjél a széplelkű gyilkosra!” Társa feléje fordul, fagyott tenyerének göbein csúsztatva testét. „*Szóval akkor mégsem vagyok áruló?*” - kérdezi. Véget ér a *feküdj*, a faklumpák továbbcsúszkálnak a jeges talajon, a dülöngő menet közeledik munkahelyéhez, a föltépett vörös földhöz. És a déli szünetben Alkonyi-Alt bicskája megint a jég síkos anyagán dolgozik. A német sehol. *Sehol?* Amikor a sürgető vezényszavak csattogása között a bevonuláshoz sorakoztatják őket, ott áll előttük, szemtől szembe, arcmagasban. Keskeny arc, rövidre nyírt vörhenyes haj, s a szemüveg erős dioptriái mögött az alig meghatározható szem. „*Was sie da machen, ist doch Rodin, nicht war? Einst habe ich mich ebenfalls mit der Malerei beschäftigt...*” Elkapkodva mondja ezt, az ajka mögött. S egy váratlan mozdulattal Alkonyi-Alt kezébe csúsztat egy kenyérvéget. A dermedt kéz szétnyílik, a test arányaihoz képest szokatlanul nagy *kézművestenyér* elfogadja a kenyeret. És az aggodalmas szem Árvai arcát figyeli. Vissza kellett volna adnom? Odavágni a pofájába? - kérdezi a szem. A válasz irgalmatlan hallgatásba szorul.

A szélesre tárt kapuban, egy őrlánc közepén ott áll Bauer, a *Lagerführer*, volt bécsi biztosítási főtisztviselő; pufók, alacsony, s noha SA-egyenruhát visel, joviális polgári jelenség. A kezében füttykös, ezzel számolja a belépőket, könnyedén megcsapkodva, akit éppen elér. Ma ő ellenőrzi a létszámot, a beérkezőket. Ez a Bécsből érkezett vendégek kedvéért történik, hogy szórakoztassa őket, nők és férfiak vegyesen, tele perverz kíváncsisággal. „*Da sind die lausigen Juden*” - mondja nevetve társaságának, de a hosszadalmas bevonulás egyik pontján befagy a humora, a bot megáll a levegőben, a húspozsgás arc kivörösödik. „*Da stimmt etwas nicht!*” -

fordul az örökhöz. Visszaterelik az embereket a kapukon kívülre, *újraszámolás* következik, s a torlódásban fegyverrel lökdösik, ütik őket. A bécsi Phönix volt számviteli ellenőre egy vadász izgalmával igyekszik a dolog végére járni: a *létszám* mindenekelőtt. Zuhognak a botütések, föltépik a szederjes bőrt, az egész arcon, az orr körül, a homlokon, a szájon szivárog a vér. Hiányzik egy ember: a számviteli ellenőr tévedhetetlen. Sajátságos, hogy itt, ahol naponta mindig többen és többen szédülnek a végelgyengülésnek nevezett éhhalálba, ahol a létszám apadása olyan természetes, mint egy nagy szervezet öntisztulása, egy ember *illegális* hiánya milyen zavart okoz! Már régóta nincsenek nevek, az arcok alig azonosíthatók, még a munkateljesítmény sem fontos, de az ellenőrizhető létszám *most is a rend kötőanyaga*. Egy ember, ha név nélkül is, de kimaradt a leltárból, *a stimmelni muszáj* egészből. Egyetlen szökevény elhanyagolható mennyiség, és mégis, azzal, hogy nincs, rést üt a rabtartók védelmi rendszerén! Bauer szorongása átvált félelembe, itt most a sok éven át kialakított Rendet érte csapás! S a sok száz ember, elkergetve a gőzölgő kondértól, már ott toporog a keményre taposott gyülekezőtérsegen. Bauer a légvédelmi szabályok ellenére néhány ívlámpa meggyújtását is engedélyezi. Mászor átjárja a jó érzés, hogy (mint minden *jó németet*) őt is szónoki tehetőséggel áldotta meg a sors. Most semmi kedve a szavakhoz, a hangsúlyhoz, a hatást fokozó üvöltéshez. Mondatai kurták, szürkén kopogósak. Ha *negyvennyolc órán belül* nem kerül kézre a szökevény, akár elfogatás, akár önkéntes jelentkezés útján, *tíz személyt* megtorlásul kivégeznek. Liberálisabb, mint a mindennapi éhhalál, gondolja Árvai, az most már nagyobb számokkal dolgozik. Teljes a sötét, amikor hozzájutnak végre a leveshez, kenyérhez, margarinhoz és valami meghökkentő juttatáshoz is: néhány centi véres hurkát kapnak. Ez nem kétséges, a volt számviteli ellenőr bizarr tréfája.

Ezen az éjszakán Árvai kényelmesen fekszik, több a hely, mert az a bizonyos eltűnt ember: Horovitz, a volt Ung megyei kecsketenyésztő és önkéntes templom szolga. Az „Isten lehajolt hozzá, és szárnyakat növesztett neki. Máshogyan ez nem történhetett” - idézi ironikusan a szökevény stílusát Árvai, de Alkonyi-Alt nem veszi észre a gúnyt. „Ahogy mondd, ez valóban így lehetett. *Az Isten lehajolt hozzá, és szárnyakat növesztett neki.*” „És talán veled is megtörténhet ilyesmi, nem gondolod?”

A következő nap nem különbözik az előbbtől. Vakító napsütés, csontig hatoló szél, lécmerev halottak. És az idő térfogata is végtelen. Árvai egy sókristályt szopogat, a hátizsákja mélyén találta. Kimarja az éhségedet, mondja Alkonyi-Altnak, és ad belőle neki. Odabent a táborban kivégzési négyyszögbe állítják őket, elterjed a híre, hogy Horovitz megkerült, ácsolják az akasztófát is. De az elrepült kecskepásztor, akiért lehajolt az Isten, sehol, sehol! Bőrükre fagy a lilásfekete éjszaka, mire a kondér mögé állnak. Csak ezután dőlhetnek vackukra; de a szívükben elégtétellel, Horovitz nincs sehol, és most már tudva tudják, nem is lesz! Szét-szivárog a legenda: ez az ember valójában a *Harminchatok* egyike, az *Igazak Ivadéka*. Ők, a Harminchatok hordják a vállukon a világ minden gondját, erényét és bűnét, a reményt meg a pusztulást, a fölmentést és az ítéletet - nyögnek, sírnak, böjtölnek, szenvednek értünk, gonoszokért, testükön gennyes sebeket fakaszt a nagy próbatétel, nem élnek kenyérrel és vízzel, de ugyanakkor kenyeret és vizet fogyasztanak, ígent mondanak, amikor nemet kellene mondani, és fordítva, tagadják a tagadást, s üvöltés helyett összezárják a szájukat, és kinyitják a szájukat a hallgatás parancsában! S az ő kedvükért marad fenn az emberiség. Rettenetes ez a fanatizmus, ássa magát a szaunában mélyebbre Árvai, nyöszörög, nyüszít: kibírhatatlan ez a rendíthetetlen hit, s valami furcsát érez a szeme alatt az arccsontjain: könnyezik. Ha én is elengedem magam, döbben belé a szégyen, ha én is hagyom, hogy megvesztegessen a képzelgés, a hazug remény! Ha *ő* is, ha *őt* is?

Másnap délben a zsebkés finomító pengéje befejezi a munkát. S az árok szélén ismét megjelenik a kínosan megtisztított fényes bakancs, a merev lábszárvédő, és megszólal a Hang: „Ausgezeichnet! Ein Meisterwerk!”

Állnak az üvegtiszta napsütésben, a szél kemény ütései alatt. Egy nehéz testű, rozsdavörös madár billen át az árok fölött falemez szárnyaival, s egyre közeledik az elnyújtott távoli kiáltás: „*Ende! Weiter! Los!*” A szünetnek vége. Árvai a lapátja után nyúl, Alkonyi-Alt megfogja a csákányt. Fölöttük az őr, mint aki teljes igazságot szolgáltat, szükségesnek véli, hogy íme most rendelkezék: maguk ketten cseréljenek szerszámot, mondja. S még annyit: *a szobrász kezére vigyázni kell*. A rézsútos téli nap átsugárzik az egymástól elforduló szerelme-
seken; a jég plasztikája tündökletes. Alkonyi-Alt arca egy halotté; a szeme ellobban, meg-
semmisül. Magasba emeli a súlyos csákányt, s egy emberi élet minden cselekvése elfér most
ebben a pillanatban. A csákány foka lezúdul a jégszoborra: a hasított szilánkok, áttetsző
lapocskák szétröpülnek. Az őr csodálkozás nélkül figyeli a jelenetet, aztán lassan a piszto-
lyához nyúl, *késleltető nyugalommal*. Ott éri Alkonyi-Altot a golyó, a homloka közepén, ahol
a két szemöldök íve találkozik. A rózsapiros folt föllobog a fehér tündöklésben. A nagy testű
rozsdabarna madár billenve távolodik. Megcsikordul a keményre fagyott talaj a faklumpák
alatt, mozdul a mező, a hófehér kápolna a hegyoldalban letérdepel.

1981

DUPLA SZALTÓ, HÁLÓ NÉLKÜL

Nagyecset, a festő, aki olyan hosszú és mulatságos volt, mint egy vékony, nyurga ecset, sült-krumpli-bálra volt hivatalos. Ez azt jelentette, hogy egyik festő barátjánál, a kályha paraszában krumplit sütöttek, rá libazsírt csurgattak, és falatozva beszélgettek egymás között.

Míg Nagyecset a krumplit majszolta, nem is sejtette, hogy közben a műtermében különös dolgok történnek. Nagyecset fura festő volt, leginkább tárgyakat szeretett festeni, szekrényeket, kalapokat, karosszékeket. A természetbe is ritkán rándult ki. Mégis megtörtént, hogy amikor a nagy, macskaköves téren, amelyre műterme nyílt, fölverte sátrát az állami vándorcirkusz, s ő akaratlanul is megfigyelhette az idomárok, légtornászok, bűvészek, tűzevők és iskolalovarak életét, ecset után nyúlt szinte akarata ellenére, és vászonra dobta a Hélios családot. Olajban festette meg őket, háttérben a sárgán világító emberi arcokkal, a barnába olvadó ponyvával. A Héliosok légtornászok voltak, apa, anya s középütt a fénysugárban bukfencezve a tizenkét éves Banána, egy kislány, aki vándorlásaik miatt hol itt, hol ott járt iskolába. A kép elkészült, s a címe: *Dupla szaltó, háló nélkül*.

Nagyecset a többi néma kép közé helyezte a legújabbat. Egyik oldalt az apa, Hélios, rózsaszínűen világító, izmos karokkal, amint földobja a kislányt, középütt meg Banána, a második szaltó közepén, zuhanás közben, lefelé bukó hajjal, a másik oldalon Héliá, az anya, amint karjai a kislány felé úsznak, hogy röptében elkapja.

A hold rézsút kis ezüst hágsót eresztett a műterembe. Egy keresztespók, ugyancsak színezüsből, kipróbálta a hágsót, függén felszaladt rajta, de nekikoppant az ablaküvegnek. Az egyik festményen egy öreg szekrény nyújtózkodott, hallani lehetett a nyikorgását. S egyszerre csak az ezüstszerű félhomályban világos ezüsthangocska csendült fel:

- Mama, te sose kapsz el engem?

A képek álmélkodva tapasztalták, hogy a dupla szaltós gyermek szólalt meg, Hélios Banána.

- Sose kerül a tenyerem a tenyeredbe? - folytatta a gyermek.

Héliá, az anya és Hélios, a vakmerő légtornász megdöbbentek, hogy gyermekük, akit a festő szinte repülés közben rögzített a vászonra, íme, megszólalt. Végül az anya szomorúsága hangot is talált önmagához.

- De ha így festett meg Nagyecset - körülnézett, s ettől búzaszínű nehéz haja meglendült -, az a bolondos.

Az apa, a rózsaszínű Hélios, akinek sima bőre alatt keményen dudorodtak az izmok, nem tehette ajkára az ujját, hogy: csitt! - mert a keze a dobás lendületében úszott.

- Nem lehet - mondta szomorúan -, mi már örökre így maradunk.

De a kislány csak nem hallgatott, és kérdései betöltötték a műtermet. Kérdezett és lázadozott.

- Miért ne! - szólt vakmerően. - Ide vagyunk mi kötözve?

- Igen, igen, festékekkel meg képzelettel, de ide vagyunk kötözve.

És akkor valami váratlan történt. A kislány még egyszer megpördült maga körül, ez már hármas szaltónak számított, majd kilendült a képből, és könnyen, kecsesen, lábujjhegyen földet ért. Kiterjesztett karral, elragadtatva intett szüleinek, Héliosnak és Héliának.

- Kiesett a gyerek a képből! - kiáltotta el magát Hélios.

Az anya leengedte karját, ha nincs kit elkapni, miért nyújtsa magasba?

- Gyere, mama, gyere - biztatta Banána, és most ő nyújtotta kezét Hélia felé, aki vakmerő elhatározással maga is kilépett a képből.

Hélios, aki pedig daliás férfi volt, rémületében az ajtóra mutatott: mi lesz, ha betoppan a festő?

- Nincs idehaza - nyugtatta meg a kislány. - Krumplibálba ment egy barátjához. Hallottam, amikor megbeszélte telefonon. - S most már az apja után nyújtotta a kezét. - Gyere, papa, ne légy gyáva - kérlelte, s egy vakmerő mozdulattal kirántotta a képből. Csak a közönség maradt benne, az álmélkodó arcok tömege és a ponyva barna háttere. A reflektor tűzéből eltűntek a Héliosok.

Az apa dúlt-fúlt, dühöngött. A kislányt mindez mulattatta, körbefutkározott a műteremben, kipróbálta az ecseteket, telimázolt egy üres vásznat.

- Szép - mondta Hélia -, gyönyörű kép. Modern!

Banána végre előállt szíve vágyával.

- Úgy szeretnék igazi cirkuszban igazi dupla szaltót csinálni.

- Mi az, hogy igazi cirkusz?

- Ahol igazi emberek nézik a produkciót. Ahol nemcsak látni, hogy tapsolnak, de hallani is. Ahol cukorkát dobnak be a porondra.

- Ahol igazi emberek nézik az embert? - ismételte Hélia, és gyenge pír futotta be az arcát. - Mehetünk!

- És a festő, Nagyecset? - vetette ellen a gyönyörű, ám gyáva Hélios.

- Mondtuk, hogy krumplibálba ment! - vágta el a vitát az anya.

Az ajtók zárva voltak. Banána kinyitotta az ablakot.

- Ablakon keresztül? - sápadozott Hélios.

- Az is valami, papa, egy légtornásznak?

Kiderült, hogy a sok álldogálásból a képbeli hintán, a papa izmai berozsdásodtak. Végül átségitették az ablakon, és mindhárman elindultak a holdsütötte utca egy ezüst pásztáján.

Banána nem bírt a boldogságával! Ugrált, cigánykerekeket vetett, előreszaladt, majd bevárta szüleit.

Az esti utcai járókelőknek volt mit bámulniuk! Légtornászok a hűvös őszi estében! Aranycsillámos cirkuszi dressz! A daliás Hélios, a bájos Hélia és Banána, a maga csodálatos hajlékonyságában.

Az egyik széles, emberárt hömpölyögtető útnál megtorpantak. És most - merre? Végre Hélia egy daliás rendőrhöz fordult, aki meglepetésében sípjába fűjt, erre a Hélios család futásnak eredt. Egy sofőr kitátotta a száját, és dudált. Egy tűzoltó megindította a fecskendőt.

Végül valaki, aki semmin se csodálkozott, felültette őket egy autóbuszra. Igen ám, csak hogy nem volt pénzüik jegyre. Megint Banána mentette meg a helyzetet. Cigánykerekeket vetett, hidat csinált, egy kopasz bácsi vállára ugrott, és aztán egy másik bácsi kalapját kölcsönkérve tányérozott. Így aztán jutott jegyre, még maradt is.

A cirkuszban pedig folyt az előadás. A műsor fénypontja lett volna a három Hélios - az igazi Hélios család, amely most tért vissza vidéki vándorútjáról, csak hogy Hélios Miksa, az apa, nem vállalhatta a föllépést, mert éppen reuma kínozza.

Mindjárt az oroszlánok után következtek volna, s a közönség már felajzottan várta őket. Az igazgató dühében háromszor földhöz csapta a parókáját, még a tigrisek is fel-alá futkostak ketrecükben az idegességtől. A tűzevő, lenyelve a lángot, szórakozottságában a gyomrában felejtette.

Az igazi Héliosok a nézőtér egy zugában húzódtak meg, hogy senki fel ne ismerje őket.

Fölharsantak a trombiták, a fények végighömpölyögtek a porondon - és íme: beléptek a Héliosok, púderes karjukat félmagasba tartva, szájuk körül holdsütötte mosollyal. Az orosz-lánidomár annyira elámult ezen, hogy kiengedte ketrecükből az oroszlánokat, és íme, a fenevadak is leguggoltak a manézs szélén, hogy kellő figyelemmel kísérhessék a nagy, csodálatos attrakciót. Ezalatt Duplasemmi, az utolérhetetlen bűvész pingponglabdákat varázsolt elő a manézmester nyitva felejtett szájából. Az igazi Hélios rettegve nézett feleségére és kislányára, hogy hát most ők kicsodák, és kik azok ott, a porondon?

Csudálatos mutatvány következett a levegőben, s mivel Nagyecset háló nélkül festette meg az attrakciót, Héliosék itt is eltávolították a hálót. A végén a közönség tombolt, Héliosék még soha ilyen csodálatosak nem voltak! Az igazgató több éves szerződéssel rohant hozzájuk.

Persze a közönség semmit sem tudott arról, hogy a kis irodában most milyen drámai jelenet zajlik.

- Megismertem a tapsok gyönyörét - könnyezett a halványan világító arcú Hélia.

- Szerződés! Öt évre! - rikácsolta az igazgató.

- Nem lehet - sóhajtott Hélios, és rózsaszínű arca lángba borult.

- Mi az, hogy nem lehet?

Duplasemmi rózsacsokrot varázsolt Hélia kezébe, a rózsák kis lángokkal lobogtak.

- Nem lehet, mert mi keretben élünk. Mi egy festmény vagyunk.

Az igazgató először nem értette. Mi közük a képhez, mi közük a festőhöz - érvelt, könyörgött, fenyegetőzött.

- Reggelre ott kell lennünk a vásznon. Zsúri nézi meg a képeit - magyarázta a légtornász.

- Nem tehetjük tönkre - szipogott a nagy szemű Hélia.

- Pedig úgy utálok mindig csak fejjel lefelé a levegőben - panaszkodott a kislány.

Az igazgató felderült, arca kivilágosodott, mint a holdtányér, ha elúsznak előtte a felhők. Valamit súgott a tollforgós csákót viselő porondhuszár fülébe, s az Héliosékkal, az igazi Hélios családdal tért vissza.

- Reumás vagyok, de lehet, hogy köszvényes vagy isiászos - nyöszörgött az igazi -, én ezt nem tudom produkálni.

- Nem is! - trombitált az igazgató, mert a bűvész egy bombardon fűvókáját varázsolta a szájába -, de így is megszolgálhatjátok a fizetést. Elmentek az adott címre, beálltok a kapott keretbe, és ezentúl ti lesztek a képen a Hélios család. Ezek meg itt maradnak.

Így történt a csere. A reumás Hélios ezután kipihenheti magát.

Viszont másnap reggel, amikor a zsúri Nagyecset alkotásait szemlélte, a festő eltűnődött.

- Érdekes - mondogatta magában -, én nem festettem hálót alájuk... hiszen a kép címe is...

Ugyanis az igazi Héliosék még festményen sem dolgoztak háló nélkül.

1982

A LESELKEDŐ

Szontágh Sára, karcsú, leányos neve ellenére már elnehezült idős nő, vastag csontú, lomha testű, széles arcán elszaporodott sárgásbarna szeplőkkel. Igen, a teste elnehezült, de az állandó jelenlét kényszere, mondhatjuk így is, a *küldetéstudat*, hogy halott férjét kell képviselnie, arra szorította, hogy szüntelenül mozogjon, nyüzsögjön, még a betegágyából is kiráncigálta. Ha szükségét érezte, egy délutánt áttelefonált, ha kellett, az öreg írógép fölött görbedt, hogy megvastagodott reumás ujjaival mindenféle újságnak cikkeket, hozzászólásokat írjon, mindenféle hatáságnak levelet, előtérbe helyezve egy elsüllyedt kort, a néhai személyét, de azért önmagát is finoman a háttérben lebegtetve. Néhai Szontágh Sándor nevét ma már több fontos intézmény viseli - fiatal életében kitűnő elektromérnök volt, a távközlés egyik európai úttörője. Az asszony szellemidéző erélyének volt köszönhető, hogy a mártírhálált halt férfi, akit szökés közben lőttek agyon katonai nyomozók, nem merült el a feledékeny utókor lábjaiban, s hogy emléke, ha nem is az élvonalban, de szívósan fönmaradt. Szontágh Sára valójában egy magatartás szinonimája, példa és ellenpélda.

Most itt ül ezen a csendes estén úgynevezett dolgozószobájában, nemrég érkezett vendégségből, estéit gyakran tölti társaságban; már pongyolára vetkőzött, zsibbadtan eleresztette magát. Körülötte a nagy lakás, a furfanggal, kisebb-nagyobb erőszakkal kiküzdött lakás csöndje. S a lakáson túl a díszeit vesztett kert novemberi csontvázvilága, s még azon túl, ahogy egy ironikus barátja szokta mondani, az egész *rezervátum*, a csendes villanegyed, zörejekkel és sziszegő neszekkel. Az öreg nő némi diadallal ül most a forgatható karosszékekben, a *Kolonich*, egy karcsú cseresznyefa iratszekrény előtt, amely rótesarany fényével, megannyi intarziás fiókjával, egész kecses, sokemeletes rokokó eleganciájával most már több mint három évtizede leveleinek, cikkeinek gépiratos másolatait őrzi. Mert mindig másolattal dolgozik! Az iratszekrényke nevét egykori tulajdonosa után kapta; az illető egykor, a múlt század elején divatlapszerkesztő volt Pest városában. Az asszony birtokába, egyéb bútorokkal, 1945 végén került, az *Elhagyott javak* kiutalása révén.

Lassan a szekrényhez lép, sorra kihúzogatja fiókjait, beléjük szagol, magába szívja a hervadt papírilletot, a megsárgult másolatok földöntúli erdőszagát; elindul, keskeny metszésű táskás szemét összehunyorítva, a mondatok útvesztőiben: íme, ezeken a papírokon az ő életműve, de életrajza is. Ezeket az iratokat, beleértve a titkosakat, a másoknak soha el nem mondottakat, a *bejelentéseket*, halála után majd megőrzi a legméltóbb archívum, betekintést nyújtva az arra méltó, gondosan kiválasztott kutatóknak.

Áll a rótaranyban sugárzó szekrény előtt, most már izgatottan, újra és újra magába lélegzi a papírok részegítő avarillatát, de széles hátának borzongása jelzi, hogy az ablakon keresztül, a kert sötétjéből valaki mereven figyeli őt, valaki leselkedik.

*

A fiatal férfi, akire ezekben a csendes, lejtős utcákban a Pasarétre ereszkedő villanegyedben fölfigyeltek, különös jelenség volt, mintha egy szálkásan esőző régi filmből vágták volna ki. Vékony, de csontrendszerében jól szerkesztett, karcsú és könnyű léptű; hátra-hátrapillant, mint aki attól tart, hogy követik, s neki már az idegrendszerébe csomósodott a vigyázó félelem, az önvédelmi túlérzékenység. Az idegen különösségét még csak aláhúzza, hogy ebben a nyálkás novemberi időben, ebben az állandóan szitáló nedves barnaságban nem visel felsőkabátot. S föltűnik az is, hogy sötétszürke, most már huzalosan kifakult öltönye - erősen kitömött váll, úgynevezett *pagodaváll*, túlzottan karcsúsított derék, úgynevezett *darázsderék* -

groteszkül régimódi. Az arca, amelyen homlokának erős hídszerkezete uralkodott, az áll irányában csontosan keskenyedett, ám a kifejezés szigorát a belülről humanusan világító szürkés-kék szem enyhítette. Szemébe pillantva, mintha a végtelenbe nézne az ember. Hogy többen is fölfigyeltek rá, az mégsem régimódisága, nem is az a szokatlanság okozta, hogy világítóan fehér ingét zakójára kihajtva viselte, hanem az előbb már említett menekülő ideges-ség. Megjelenésében volt valami anyag- és téridegen, s ez még csak nagyobb hangsúlyt kapott az intim, burokba foglalt villakörnyezetben. Mert a századforduló idején s a húszas évek derekán épült házak (többségükben úgynevezett Kocsis-villák), ápolt kis kertekkel övezve, minden történelmi változáson keresztül megőrizték előkelő zártságukat. Még a keskeny, a déli nap felé kapaszkodó utcáknak is kiemelt magántulajdon-természete volt. Itt mindenki ismeri a másikat, beavatottságuk szinte bőrközele. S így az idegen megjelenése, még inkább jelenség-szerű cikázása az ereszkedő-emelkedő utcákban joggal keltett bizonyos föltűnést. Az egész ember olyan, mint egy leselkedő, egy besurranó, mint aki engedély nélkül átlép egy küszöböt. Az is igaz, alighogy megjegyezték, már napirendre is tértek fölötte, mert ötletszerűen bukkant föl, és olykor hosszú időre eltűnt. Olyan volt, mintha egy vízionárius elme találta volna ki.

*

Az asszony leeresztette a zuhanva működő eszlingeni redőnyöket, s bár ez a robaj mindig a szívébe hasított, most szükségét érezte, hogy kirekessze a kertet, a külvilágot, hátában a leselkedőt. Mint aki már annyi mindent megélt és mindennek az ellenkezőjét is, igyekezett okos önuralommal ellenőrizni magát. Emberi érintkezésében gyakran használt érzélgős kifejezéseket, mondatfordulatokat, Heinét, Goethét idézett eredetiben, de belülről igyekezett megőrizni szigorát, tárgyiasságát, idegrendszerének egyensúlyát. S mostanában mégis az volt az *érzése* vagy talán nem is *érzése*, inkább *megérzése*, hogy valaki lépten-nyomon előtte jár vagy mögötte, s akár a megboldogult az illegalitásban (őt ez akkor állandóan nyugtalanította) már maga is gyanakodva néz körül, hátra-hátrapillant, és ami a legrosszabb, fél szemmel figyeli a sötétedő kerti ablakokat. Az utóbbi hetekben valaki, de csak foltalakban, ott van a bokrok mögött, egy arc, mindig csak egy arc, elválasztva a földtől, lebegve. Megveti az ostobaságot, nem hisz semmiben, ami transzcendentális, s bár bízik az idegeiben, most mégis azok játszanak vele. Tudta, ezt senkinek nem szabad említenie, mert túlságosan is gondoskodó a baráti köre, s mint valami elháríthatatlan mechanizmus, azonnal működni kezd; orvoshoz küldik, pszichiáterhez, „a szakmában a legkiválóbbhoz”, eljönnek hozzá ápolni, nem hagyják magára se nappal, se éjjel. Holott neki semmi baja nincs, az egész csak annyi, hogy harmincöt év óta egy halottat képvisel, mégpedig egy olyan halottat, aki nagyon igényes, kiköveteli az állandó készenlétet, az ernyedetlen odaadást, az elvi szigort és erkölcsi nagylelkűséget. Nem csoda, ha egyetlen ember ennyi idő alatt belefárad. Ha megengedhetné magának - ó, hányszor volt már a száján -, hogy kimondja végre, ez nagyon *munkaigényes misszió*. De hát egyfajta stílus is kötelező, s ez már vérré vált benne, fegyelmezett agysejtműködéssé, önkéntelen reflexmozdulattá, s végül is teljesen azonosult feladatával. Így van ez jól, sóhajtott magában, inkább elégedetten, mint keserűen; gyakran zárt le sóhajjal egy-egy mondatot, mintegy fölrepítve a levegőbe.

Erős sugarú reflektorlámpa világította meg az iratszekrényt; olyan volt, mint egy izzó magból kisugárzó kultikus tárgy. Ebbe senkinek nem volt betekintése, belső világának folytatása volt, valamennyi fiókját gondosan kulcsra zárta, és a kulcsfüzért egy ugyancsak cseresznyefa szublótban, az illatosra vasalt lepedők alatt rejtegette. Ha egyszer a *Kolonich* tartalma a történelemkutatás kincse lesz (ó, mennyi minden válik világossá korunkról!), az ő alakja is elnyeri igazi arányait, cselekvő élete valódi értékrendjét. Holmi özvegyből önálló alakká lesz. A külvilág számára én egy halott utóvédje voltam, de hogy ez mit jelent küzdelemben, lemondásban, önfegyelemben! (eszébe jutottak kérői, eltitkolt szerelmei, szeretői) - mit tudnak arról

az emberek, a bólogatók, az irigyek, igen, az irigyek és a gyűlölködők! Vannak, nem kevesen, akik *ma már* nyíltan hangoztatják, a szigorú években túl szigorú volt, merev, gyakran kérlelhetetlen; volt, aki a fejére idézte, még a házmesternének is azt mondta az ötvenes években egyik-másik lakótársáról, aki valamilyen okból nem tetszett neki: „El kell intézni!” *Sándor szellemében!* - dobta vissza a vádat emelt fejjel, de az idő múlásával úgy érezte, Sándor összezárja elszürkült ajkát, nem helyesel, sőt szembefordul vele. Ilyenkor összeszedte minden erejét, hogy megküzdjön a halottal. Ne haragudj, mondta neki, benned megmaradt valami a polgári humanizmusból, a Thomas Mann-, Bálint György-koncepcióból, és nem veszed észre, hogy mi *azóta* továbbmentünk. A leeresztett redőny szelvényei szorosan zártak, hirtelen rabnak érezte magát, félni kezdett. Idegességében kiborított egy fiókot, s a szőnyegre hullott egy csomó másolat. A nagy kandalló tűzteréből (ez az egyetlen luxusom, ez a kandalló) rózsaszín fény vetült a papírlapokra. Nehéz testével a langyos szőnyegre ereszkedett, hátában a rózsaszínű fénnel; nem tudott ellenállni, hogy bele ne olvasson a zörgő másolatokba. „Külön fölhívom a rektor elvtárs figyelmét, hogy nevezett, főiskolai tanári, tehát államunk által jól dotált és felelős beosztása ellenére, csoportfoglalkozásokon, rajzgyakorlatokon gúny tárgyává teszi a szocialista realizmust, vicceivel röhögést vált ki...” Ezt 1952-ben írta. Akkor még eléggé bürokratikus volt a stílusom, gondolta most nagyvonalú öngúnnyal; ahhoz képest, hogy húszéves koromban Proustért rajongtam, és a mozgalomban lipótvárosi csitrinek neveztek.

A halott nyomasztó jelenléte lassan megszűnt. Az asszony hátradőlt, és vaskos tenyerével dúcolva alá súlyos testét, gyönyörködve nézte a mennyezeten vibráló pirosságot. Kioldódott belőle a soknapos feszültség. Hát igen. Harcolt, nyüzsgött, *jelen volt* mindig és mindenütt, de kiért és miért? A te halálad, a te áldozatod *valamiért* történt. Kezébe akadt egy másik papírlap. „Az illető, kedves szerkesztő elvtárs, szemben áll a mi rendszerünkkel. Erre bizonyítékaim vannak... foglalkoztatása, szerepeltetése, ha mégoly jelentéktelen módon is - elnézést a kemény szóért -, politikai balfogás.” Ez 1958-ban kelteződött. Az asszony háttal a szőnyegre ereszkedett, feje alá feszítette mindkét öklét: a mennyezeten lobogó fények, körülötte illatos puhaság. *Azóta már régen ott van a menők között!* - tűnődött, kudarcérzéssel a szívében.

Igen, igen - folytatta tovább a hangtalan vitát -, *majdnem mindent elértem, de semmit sem adtak ingyen.* Kemény szálú, kurtára nyírt hajában több lett a fémesen csillanó, mint az egykori barna, nagy pórusú arcbőrében a ráncok megkeményedtek, amíg magának és ügyefogyott fiának (két válását is neki kellett intéznie) megfelelő állást, lakást harcolt ki. Ő maga, majdnem másfél évtizede, kiemelt nyugdíj, számos társadalmi megbecsülés birtokában. Művészeti intézményből vonult nyugalomba, itt hosszú ideig az avantgarde (akkor még formalistának, modernistának nevezett) képzőművészeti irányzatok ellen vívott - egy másik gunyoros barátja szavaival - eredményes irtóhadjáratot. Néhány éves működése több szürrealista festményt pusztított el, mint egy komoly múzeumtűz. A képzőművészetben nem volt ugyan szakember, ismeretei csupán a jómódú polgári házból, „*von Haus aus*” származtak, de mozgékony agyával, gyors belehelyezkedő képességével kialakított magának egy hatásos frazeológiát. Ugyanilyen helyzetfölismeréssel, változván az idők, röviddel nyugdíjaztatása előtt gyökeresen megváltoztatta nézeteit is, s most már nosztalgiával emlegette leánykora kísérletező művészeit, köztük személyes barátait.

Ült, ült az illatos, bolyhos szőnyegen: a leltár végül is jónak mutatkozik. S most végre utcát neveznek el a néhairól is. És éppen azt az utcát, amely negyvennégy novemberében tragikus halálának véres színhelye volt. Egy külvárosi ház manzárdján bujkált, egy nő rejtegette, Hédi, igen, a szeretője! Ezt mindig el kellett ismételnie magában, ilyen nyersen, keményen, összeczárt szája mögött. Ott lőtték agyon, menekülés közben a katonai nyomozók. Ez a mozzanat Szontágh Sára belső titkos világának legfájdalmasabb pontja. Ha nem *annál* a nőnél akar

elrejtőzni *mindenképpen*, ha nem egy megrészegült szerelem hajtja abba a lakásba, talán ma is élne. De erről hallgatni kell, Sándor emléke miatt.

*

A lakásban puha fények, kis fényforrások inkább, a nyikorogva gördülő, eresztékeiben megla-
zult öreg zsúrkocsin szendvicsekkel tetézt tálca. Ezen a csatakos, sárbarna szerda délutánon
(mint szerdánként mindig) vendégei voltak, néhány korosabb nő és férfi, valamennyi jól tájé-
kozott, az állandó társasági anyagcsere forgásában. Elmerültek az evésben, szinte a falánk-
ságig, majdnem feketére lúgozott teát ittak, egy-egy korty hubertuszt - s közben az emlékek és
a friss érdekességek! Eltűnt és itt-ott még létező emberek rajza ebben az élvezet szellem-
idézésben. A háziasszony már ismert lemezei újra és újra fölkerültek a beszélgetés forgó-
korongjára, hiszen az ő délutánja ez, és mindig és mindig az ő délutánja! A vendégek bólogat-
nak; de magukban unalommal vegyes dühvel ásitóznak, annyira, hogy belefájdul a rekesziz-
muk, és még egy szendvicset és még egy szendvicset, most egy halasat, most egy darált
sonkásat, hogy valahogy legyűrjék belső tiltakozásukat. Mert fogcsikorgatva figyelik egymást,
cáfolatra készen, s főképpen a háziasszony történeteit. Nem mintha utóbbi nem lett volna
tisztában mindezzel. De csak szenvedjenek, egye őket a penész, az irigység. Igen, az irigység.
A régi barátok, az igaziak, az egyivásúak majdnem mind elmaradtak, vagy elmentek a föld
alá. Elnyűtte őket az idő, egymás mélyebb megismerése, az önlelepleződés. Viszont környezet
nélkül nem lehet élni. Enélkül, elmondatlanul, visszhangtalanul a kisebb-nagyobb sikerek
egymásutánja, nem érne semmit az egész. Holdudvar nélkül!

Ma délben, a hidegen szitáló esőben elhelyezték a zománcozott utcanévtáblát, s a Kosár utcá-
ból Szontágh Sándor utca lett. *Arra* a házra is kőbe vésett, aranyozott megemlékezés került: itt
élte utolsó napjait. Kevesen voltak, ernyők alatt dideregtek, egy általános iskola énekkara
énekelt, a tanácselnök képviselőjében a helyettese olvasta föl az avatóbeszédet. A vendégek
közül valaki hozott egy délutáni újságot, abban már benne van! Az esemény továbbgyűrűzik a
társaságban; beszélnek, hadarnak, de a szájukban, gondolta az özvegy, a torkukban gombóc
van az irigységtől, csupa közhely, csupa üresjárat. S már nem is a néhairól elnevezett utcát
tárgyalják, már nem is Sára asszony bámulatos energiája az elismerés tárgya, már csak
beszélnek, ahogy a folyó kotyogva mossza a partot. S neki ezt a bandát kell saját készítésű
szendvicsekkel és köménymaggal hintett apró süteménnyel jóltartani, ezt a mohó, kielégít-
hetetlen emésztőszervezetet. Hiába, a régiek! Mit a régiek! Ugyanilyenek voltak. Ugyanilyen
fontoskodók, felületesek és irigyek!

Megszólal egy aprócska kis öregasszony; lángoló püspöklila kardigánt visel, és világítóan
sárga, nagy borostyán fülbevalót. Egész délután csak tömte magát szendvicsekkel, apró
süteményekkel, ez most az első mondata:

- Sárám - sipít, nyikorog -, mintha máma talán, úgy gondolom legalábbis... - csupa fenntartás!
- valamennyire jobban néznél ki, Sárám. - Vékony, száraz nyakán ellentétes irányba billeg pici
feje, kékesszürke, pitypangszerű laza hajával. - Mintha, talán, azt hiszem, legalábbis...

Senki nem figyel a másikra, mindenki mondja a magáét, sőt a magáét *sem*, és a távozásra cél-
zó félmondatok ellenére mozdíthatatlanok, megkötöttek, mint a jól kevert beton. Most éppen a
legutóbbi Ferencsik-hangversenyt tárgyalják (mindenki a hódolója), Bach egyik fűgájáról
hangzik el megjegyzés (csupa felsőfokú elragadtatás), és azt is részletesen sorra veszik,
milyen mappakabátok érkeztek a Luxus Áruházba. Szontágh Sára még néhányszor megkísérli,
bár sikertelenül, hogy a néhairól elnevezett utcára terelje a figyelmet. Az előbbi kis öreg-
asszony laza hajcsokra, bár a mondata állító, megint tagadóan billen.

A háziasszony a nagy tükrű ablakhoz megy, egy-egy esőcsepp megcsillan a kékesbarna kert összemosódó tömegében. Súlyos homlokát a hideg üvegnek támasztja, és saját testével mintegy válaszfalat épít önmaga és a vendégei közé. És akkor, mint ahogy szorongva tartott tőle, megpillant valakit, újra és megint, mint mostanában minden este, egy feléje úszó sápadt arcot, amely váratlanul előtűnik az egyik elvadult tujabokor mögül; egy arcot, amely az évtizedek során, rajzok, festmények, sőt a lazuló emlékezet összefoglalásában is már közhellyé vált, de most, ebben a kora esti pillanatban, előtűnve a kertből, visszanyerte régi, szomorúan gunyoros magánember kifejezését.

Az asszony arcon ütve kiegyenesedik, hátrább lép, nem akarja, hogy a vendégek valamit is észrevegyenek rajta. Ügyetlen merevséggel áll a helyén, keresztüllát az ablakon, de a szobabelső is, fényeivel és embereivel az üvegen tükröződik, s így látja, mert elkerülhetetlen, hogy a szobában az egyik vendége, egy szerda délutáni törzstag, ott áll a *Kolonich* előtt; magas, csúcsosan kopasz fejű, horgas orrú férfi, Parádi-Pilch, ismert külpolitikai újságíró, társaságokban saját hírmagyarázatainak legvitriolosabb parodistája. Most már teljesen a fiókos szekrényke felé hajol, és szórakozottan, mintegy szándékosság nélkül próbálgatja a fiókokat, amelyek természetesen (kulcsfüzér a lepedők alatt) nem nyílnak. Szontágh Sára, mint egy lassú forgású tengelyen, a szoba felé irányítja magát. Parádi-Pilch minden zavar nélkül ellép a szekrénykétől, elegánsan cigarettára gyújt, s a füst szakadozott száalai mögül belekezd egy viccbe.

*

A kerületi tanács kapujában először elutasították a belülről sápadt fiatal férfit, aki sehogy sem illett a hétköznapi ügyfélforgatagába. Az egész olyan, gondolta a portásnő, akinek ritkán voltak képzettársításai, mintha egy megsárgult fényképen volna. Sajnálta is a szerencsétlent, hogy el kellett küldenie, de aznap nem volt félfogadás. Következő napon, a hivatalos idő kezdetén megint csak ott állt az a fényképfigura a portásfülke nyitott ablaka előtt, kabátjára kihajtott fehér ingben, metszett szemében világos izzással. Gyorsan, szinte suttogva beszélt, s közben-közben hátrapillantott, mint akinek állandóan óvakodnia kell, ő tudja, hogy kitől és mitől. A harmadik íróasztalnál egy hosszadalmas kérdés-felelet végén kiderült, szeretné visszavonni a névhasználati jogot feleségétől. Az igazgatási osztályon az illetékes anyakönyvvezető elé került, s a tisztségviselő döbbenettel hallgatta a kérést. Ilyesmi ma már ritkán fordul elő a gyakorlatban. De ő maga is valami különös sugárzást érezve ügyfeléből, szokatlan zavarban hellyel kínálta.

- A hölgytől, akinek névviselési jogát megvonni óhajtja, nyilván el tetszett válni törvényesen - mondta inkább megállapítva, mint kérdezve, de szelíd hangsúllyal, nehogy furcsa ügyfelét fölingerelje. A megszólított szürkés-vérszegény ajkát összevonva intett, hogy nem, nem erről van szó. - Hát akkor - kérdezte idegesen az anyakönyvvezető, egy pillanatra föladvá óvatosságát -, hát akkor? Ezek szerint a hölgy?...

- Jó, akkor a hölgy - adta meg magát a fiatal férfi, élesen, gúnyosan -, a *hölgy*. A hölgy az özvegyem.

Az ügyintéző agyában föltisztult a zavar. Nincs itt semmi rendhagyó, ez a furcsa fiatalember az olykor-olykor jelentkező elmebajosok egyike, na igen! Kis halogató hümmögést iktatott a következő mondat elé:

- Özvegye, igen. De hát akkor - szó sincs arról, hogy most kötekedni kezdjen vele, netán közveszélyessel -, értem én, értem, de hát akkor ön, kedves uram, hogyha az *özvegye*, akkor ön, saját bevallása szerint, nincs már az élők sorában, igaz? Jól gondolom? És ha ön nincsen

az élők sorában, vagyis *néhai*, akkor törvényeink, de minden civilizált törvény szerint is, nem tiltakozhat nevének viselése ellen.

- Nevemnek *fölhasználása* ellen - igazította ki gondosan az ügyfél a tisztségviselőt, aki egyre nyugtalanabb lélekkel azon tűnődött, hogyan tudna emberétől megszabadulni. - Tudomásom szerint létezik védjegy-törvény, mégpedig nemzetközi érvénnyel. Én csak azt szeretném megakadályozni, hogy mindenféle - gondolkodott a kifejezésen - *önérdekű* ügyben fölhasználják a nevemet.

A tisztségviselő nagy tükrű szemüvege mögött sárgán áthúzott az ötlet öröme.

- Áhá! Értem! Ezek szerint az ön ügye részint a szabadalmi bíróság, részint, ami a névmegvonást illeti, a kerületi bíróság elé tartozik. Rengeteg intézmény áll majd a rendelkezésére. Nagyon örülök, hogy megismerhettem, s hogy éppen egy ilyen finom jogérzéssel megáldott embert! Tessék elhinni nekem, az ilyenfajta intelligencia - nem fejezte be, de már nyújtotta is húsos, hűvös kezét -, minden jókat, minden jókat! És teljes sikert!

A bíróságon egy idősebb bíró hosszabb időt óhajtott szánni neki, mint aki valóban komolyan veszi a hallottakat. Talán gyöngeségből, talán emberi szomorúságból.

- Vagyis személyi okmányai egyáltalán nincsenek - nézett párásan eltűnődve szavai után -, sem személyazonossági, sem munkaigazolás, sem - félve mondta ki - halotti levél, ilyesféle? Sem?

- Sem. Még az sem biztos, hogy én fekszem a saját síromban. Könnyen megeshet, hogy a nagy kavarodásban összekevertek mindenféle más, erőszakosan elhalálozott egyénnel. Tetszik tudni, a háború vége felé jártunk.

- Értem. És ön - az idősebb bíró, csupán idegességből, egy konok szörszalat akart eltávolítani az álláról - ebben a jelenlegi állapotában tulajdonképpen hány éves? - Amikor ezt kimondta, megilletődött.

- Megírták, kinyomtatták. Tizenkét nap múlva leszek *harminc* - sápadt, elrajzolt mosoly a száj körül és erősebb fény a világos izzású szemben -, vagyis most már harmincnégy év óta csak *lennék*. E miatt a nyomorult tizenkét nap miatt mindig elmarad a kerek születésnapom.

Az idős bíró kizavarta a takarítónőt, vizet ivott, és lenyelt egy vérnyomáscsökkentő tablettát; már végképp nem tudott mit kezdeni a *jelenséggel*, aki itt ült előtte, kihajtott, világító inggallérjával, sovány, fiús nyakával és fehéren izzó tekintetével. Kezdte gyanakodva figyelni önmagát. Az idő nem múlt közben, az elektromos óra mutatója először csak vánszorogni kezdett, aztán végképpen megállt.

- És miért éppen *most* óhajtja a nevét visszavonni, hogyhogy csak *most* jutott eszébe?

- Nem mondok keveset, több mint negyedszázada próbálkozom vele. De túlságosan ügyetlenül.

- Már úgy tetszik érteni, mint *nem létező*?

- Meg szoktam jelenni neki. Mostanában gyakrabban. Eleinte csak az álmaiban kerestem fel, de most már világos nappal is, a legszokatlanabb helyzetekben. Ott sétálgatok hetekig a lakása körül. Beleülök a foteljeibe. Elmozdítom a tárgyait. Nemrég megtalálta a leveleimet, amelyeket egy nőnek írtam, akit szerettem. Azóta gyűlöl. Ezek a levelek ma már, ezt ne tekintse szerénységnek, dokumentumértékűek, de természetesen eltitkolja őket.

- Talán éppen az ön érdekében. Végül is nem a legjobb fényt vetné önre, ha ezek most előkerülnének. A legjobb az ilyesmit süllyesztőbe rakni.

- Ehhez már senkinek sincsen joga. Megváltoztatni az én igazi emberi arcomat. Dogmává merevíteni a gondolkodást, a helyváltoztató szellemet.

- De ön nincs tisztában azzal, hogy az utókorban senki sem rendelkezhet szabadon az emlékével. Önről kialakult egy kép, és az már közösségi tulajdon, ezt legyen szíves tudomásul venni. És az ön özvegye nagyon tiszteletreméltóan gondolja ezt a közösségi tulajdont.

Az ügyfél erős arccsontján kipirult a bőr.

- Az én emlékem nem park, rezervátum, hogy gondozni kellene. És fölhasználni mindenféle önző kis ügyecskében.

Az idős bíró belefáradt a vitába. Ez az ember konok, és méghozzá a valóságban nem is létezik. Némi erély szükségesnek mutatkozott a lezárás érdekében.

- Szerintem az ön özvegye tiszta és jó ügyet képvisel. Végül is. A napokban például úttörőcsapatot neveztek el önről az unokám iskolájában. S a neje, látni való volt, hogy gyöngéledik, mégis megjelent, formás kis beszédet mondott a gyerekeknek. Példaképre szükség van minden időben, minden társadalomban. És az ön példája nemcsak megrendítő, de felemelő is. - S látva az ügyfél izgatott, hirtelen mozdulatát, kénytelen volt szavait kiegészíteni. - Az ön özvegye *saját személyében* is hasznos tagja a mi társadalmunknak. Reggeltől estig közérdekben fáradozik, az arra rászorulóknak az ügyeit intézi. Önzetlenül és derekasan. És kérem, nemcsak azt látom, hogy ön szokatlanul makacs, de ne haragudjék, olyasvalaki, aki egy kicsit igazságtalan a túlélőkkel szemben. Tessék tudomásul venni végre, önnek nincs bejelentett lakása, nincsen munkahelye, nyugdíja sincsen. Önnek csak erkölcsi helyzete van, jogi helyzete nincs.

A sovány fiatal férfi ott ült az asztal előtt a zakójára kihajtott fehér ingben, és keserűen érezte, hogy azzal az irreális igazságigénnyel, amivel az utókorban jelentkezik, még ezt a jóakarátú idős embert is sikerült kibillentenie nyugalmaiból. Békíteni akarta.

- Kérem, nem volt szándékom önt túlterhelni ezzel az én ügyemmel. Tudom, hogy ez meghaladja a szokványosat. S talán igaza van abban is, hogy több türelemre lenne szükségem a túlélők iránt. Hogy ne legyek maximalista.

A bírónak, mint idős embernek, aki élete során már annyiszor került ellentétbe lelkiismeretével, s annyi keserű hajnalon keresztül viaskodott alternatívákkal, jólesett ez a föloldozás. Az arányok most már emberszabásúak. Szelíden ügyfelére nézett.

- Azt tanácsolom önnek, mint személyes ismerőse, nyugodjék bele a helyzetébe. Talán nem veszi tiszteletlenségnek, ha azt mondom, az özvegye a talapzaton nemcsak mellékalak, *kiegészítője* önnek. Egy nő, aki egész életét önért áldozza; egy nő, aki közben megöregedett a kötelező magatartásban, s közben szünet nélkül fölnéz önre. Nagyszerű emberek tűntek el az időben, mert senkijük sem maradt, aki képviselné őket. Ön most már *ilyen*, ilyen változatlan: tizenkét nap múlva lesz harmincéves. És száz év múlva lesz harmincéves. De én - a bíró gondosan letisztított kabátjáról egy kis cigarettahamut -, én nemsokára elmegyek nyugdíjba, és elkeveredem a többiekkel. Az én életem nem történelem. A sorsom is mindennapi. Föl a fejjel, fiatalember.

*

Este tíz óra múlt valamivel, mikor Szontágh Sára hazaért, kocsin hozták a kapuig. Csodálatosan tiszta, keményen kimetszett az ég, csillagok ragyogó, zűrzavaros rendje, fémből domborítva. A decemberközépi kezdődő éjszaka fölemelő szigora és kozmikus végtelenje. Az ilyen nagy, tiszta kupola alatt az ember is megnő. A bizonytalan szavakból elhatározás fogalmazódik. Törvényhozó éjszaka!

A lépcsőzetesen kapaszkodó villák és kertek üveges fényben ragyogtak. A férfi, aki Szontágh Sárát hazahozta, magas, vékony csontú, finoman hajlott ember, ott állt fázós mosollyal a kapuban, és elbizonytalanodott pillantással nézett a két talpán járó asszony után, aki valamikor olyan kedves volt neki, s amikor második felesége meghalt, feleségül is kérte, de elutasítva: az asszony, mint mondta, meg akarta őrizni *szuverenitását*. A férfi még ott állt egy kicsit a kert bejáratánál, a tétova álldogálás végképp a múltnak szólt; mohazöld télikabátja teli kemény csillogással, kissé hullámos ezüst haja olyan dús, mint egy kamaszé. Még azt is hallani vélte, ahogy fordul a kulcs a zárban, megvárta, míg a lakásban kigyúlnak a villanyok, és nyugodtan ment a kocsijához. A volánnál ülve hallotta a lezúduló redőnyök kemény dübörgését; indított. Nem, ez az asszony már semmiben sem emlékeztet Sárira, akit valaha olyan regényes aura fogott körül. Talpára lép, nem a lábujjaira.

*

Még mindig milyen szép, mint egy hirtelen megöszült fiú - ezt az asszony gondolta, a kerti út lapos kövein óvatosan lépegetve, és nem mert visszanézni. De tudta, a férfi még ott áll a kapuban, legalábbis ebben reménykedett. Így is lépett a lakásába, egy nagy sóhajjal a szívében, örült ennek az estének. Azonnal meggyújtott minden villanyt, egyik szobából a másikba folyt a fény, csillárok, állólámpák, asztali égők, falikarok. *Te most kívül maradsz!* - mondta a kertben leselkedőnek, félig komolyan, félig tréfásan, és azonnal lezuhantotta a redőnyöket. Csöngött a telefon, szaladt, hogy fölvegye. Talán ő lesz, akitől az imént búcsúzkodott, akinek a keze melegét még a tenyerében érzi. *Búcsúzkodott*, kattant bele az önellenőrzés visszahallgató műszere. Micsoda hülye szó! Búcsúzott, elköszönt - talán így... Fölvette a kagylót, üres csönd, nem szól bele senki. Nem volt türelme kivárni, amíg fölveszem, hízelgett magának. Kiment a fürdőszobába, zuhanyozott, hálóingbe bújt, eloltotta a nagyobb villanyokat, s a szelíden csobogó fényekben ide-oda járkált, papucsától is megszabadulva, mezítláb. De a vitapartner hiába rekedt kint a kertben, a magas decemberi éjszakában, hiába sikerült őt kizárnia magányából, a jelenléte, amely *nem jelenlét*, mégis ingerelte, izgatta. „Ha te mindenféle helyen kilincselsz, hogy elvedd a nevedet tőlem - mondta az eszlingeni redőnyöknek, amelyek olyan pontosan zárnak -, hát lehet, hogy eleget teszek ennek az óhajodnak, és lemondok róla önként. - Cigaretára gyújtott, az utóbbi időben újra rászokott, de csak illatosított filteresre. - Mert nézd, én nem beszélhetek, nekem bevarrták a számat. Ki tudja, hogy mennyire szenvedtem melletted, hogy hányszor aláztál meg. Te voltál az érdekes, a szuggesztív, a bátor, én csak teherbe estem neked, és hát elvettél, konvencióból. És amikor egyszer kiborultál, a miatt a nő miatt, azt mondtad nekem, *trampli*. És ki tud erről, mondd!”

Persze, Sándor nem válaszol, csontos keze összezárva marad az ölében.

Leült a szőnyegre, újabb cigaretára gyújtott. Ha most elmondaná az embereknek a teljes igazságot, nem állna őmellé senki. S ha eljutna a megalázó önleplezésig, hogy mennyire igyekezett visszatartani Sándort a veszélyes vállalkozásoktól, nem maradiságból, nem polgári rövidlátásból, csak egyszerűen mert ő is érezte a bőrén az állandó életveszélyt! Ha elmondaná, hogy abban a nyomorúságos kis lakásukban, közös szegénységükben is volt egy láthatatlan fal, amely elválasztotta őket, ha mindezt most megvallaná a világnak, mi lenne a válasz? Hát eddig miért játszottad meg a mindenben osztozót, a harmóniában élt hitvest?

Megint rágyújtott, isten tudja, hanyadikra ezen a napon. Ezen az éjszakán! Mert éjfélre járt, s ahelyett, hogy arra a gyönyörű, megöszült kamaszra gondolt volna, még mindig a kertben leselkedőt akarta meggyőzni, a siker minden reménye nélkül. Meg fogok bolondulni, gondolta váratlanul, bedilizek, ha nem szólhatok. Róla, a látogatásairól, a múltból, az elpazarolt életemről. *Föltekered az idegeimet*. - kiáltott a lakás csöndjébe. Itt is, ott is, minden hamutálkában, dísztányéron, vázaaljakon, sőt asztalperemen füstölgő cigarettacsikkek. *Hagyd abba, hallod?* -

ordította a lakás puha félhomályába. Végül is egy-két korty nem árt! - jutott eszébe. Ivott a dugasz pálinkából, ráivott az eunoctinra, s végül összekuporodott kedvenc dagesztáni szőnyegen. Ez olyan, mint egy jó, szelíd, meleg állat. Eleven és illata van. A színes félhomály kellemesen összezárt a világot, akár az anyaméh, hallani vélte, hogy az egyik körtében surrog az áram. Fénypásztta hullott a *Kolonichra*. Te vagy a művem, az életem. Alkotás ez is. Újabb cigaretta, és megint egy pohárával. Szép, zuhanó elalvás.

A füstlobos tüzet egy hajnalban kelő szomszéd fedezte föl, azonnal rátörték az asszonyra az ajtót, ott feküdt a dagesztáni szőnyegen, még élt. S a későbbi hetekben lábra állt. A lakásban nagyobb kár nem keletkezett, de a *Kolonich* megsemmisült. Belőle csak madárszürke, könnyű hamu maradt.

1982

ADRENALIN

Túl nagy fejjel jött a világra, az anyja majdnem belepusztult; kinövi majd a túl nagy fejét, és nem nőtte ki; helyreállnak a szükséges arányok, és nem álltak helyre; a vigasztaló szavak sorra szétpukkantak az időben, de ehhez hosszú évekre volt szükség, és ki törődik ma már az arányokkal. Homolya H. ma holnap, pontosabban augusztus huszadikán (Szent István napja, Alkotmányunk ünnepe, Új kenyér ünnepe) betölti ötvenharmadik esztendejét, kortársai megszokták olyannak, amilyen. Ami a *túl nagy fejre* vonatkozik, arról már bebizonyosodott, hogy nem nevezhető vízfejnek, sőt fizikai tény, hogy a zömök, dugószerű törzs, a vállak szélesen legömbölyített íve, s a kissé pirosra színeződött vaskos, csőszerű nyak jól aládúcolja, mint valami sikerült alépítmény, statikai megbízhatóságot ad neki. Az arc lepénytömegében, a dudoros homlok félkaréja alatt jól rejtí a sokdioptriás szemüveg vizeskék szemét, összegyűjtve az oldott kékséget egy szelídnek ható pillantásban. Holott szelídségről itt szó sincs, s a következőkben még kevésbé lehet.

Ez három évvel ezelőtt történt. Júniusi forró massa olvadt a városra, az egész Duna-part, amelyre Homolya H. magas hivatali ablakai nyíltak, fémpántként izzott; szemközt a Gellért-hegy, ismert körvonalai elgömbölyödtek az aranyló ködben, de idebent, a nagy szoba boltívei alatt, ahová értekezletre gyülekeztek a gazdasági főnök beosztottjai, meglepően hűvös volt a levegő. Valóban, a vaskos, háromemeletes, múlt századi ház nehezen adta meg magát a hőségnek, fagynak; faragott köveivel, tömör tégláival, testté szervült, lélegző falaival ellenállt az évszakok szélsőségeinek. Fél éve már, hogy Homolya H. a botrányos körülmények között leváltott előd helyére került ehhez a nagy építőipari vállalatához gazdasági vezetőnek, egy valamivel kisebb építőipari vállalatától, ahol csak a pénzügyi osztály helyettes vezetője volt. Onnan ide már bizonyos ranggal érkezett: pontos, szigorú, megközelíthetetlen és ugyanakkor nem részrehajló. Egy meggörbült irattáros, egy koránál vénebbet mutató sárga emberke, bizonyos Siroki nevű, aki valaha az ötvenes években egyetemi társa volt, emlékezni vélt nagy sikerű szakdolgozatának címére is: „Az állami ellenőrzés szerepe a szocialista erkölcs szemszögéből.” De amikor most, annyi év után szembetalálkoztak a folyosón, úgy tett, mintha nem ismerné. Homolya H. új beosztásában már rövid idő alatt kicserélt néhány pótolhatatlannak hitt oszlopos munkatársat, megszüntetett néhány örökkévalónak gondolt státust, vagyis ahogy ő fogalmazta meg saját magának: mozgásban tartotta a vállalatot. A bizonytalanság, az *átmenetiség* állandósítása, a várakozás finom vibráltatása az idegekben, mindezt hajtóerőnek és fenyegetésnek szánta, mondhatni így is: ritmusszabályozónak. Ez a vezetési elv, ez a bonyolult lélektani rendszer hosszú éveken át fogalmazódott meg benne. Beosztottjainak permanens félelme a holnapi naptól, a következő órától a hivatali fegyelmetartás nélkülözhetetlen eszköze lett. Gyakran végiggondolta ezt a módszert, csiszolta, tökéletesítette, és így vitte át a gyakorlatba, ügyelve arra is, hogy döntéseiben semmi érzelmösség ne korlátozhassa. Nincsenek özvegyi könnyek, csak özvegyi mulasztások vannak. Mélyről jött, kegyetlen akadályokon kellett átvennie magát, tele volt titkos sérülésekkel, vele sem volt senki kíméletes. *Az első menetben minden ellenem fordult; úgy csináltak meg a drága szüleim, hogy semmi se sikerüljön elsőre, nekem minden eredményem egy komplett idegbaj, és a gratulációk, az előléptetések mögött ott van egy szétvert emberi pófa.*

Sorra érkeztek a munkatársak, zárt szájukat kissé meglazította egy udvariasnak szánt, valójában szálkásan ideges mosoly, de az is csak a szájzug környékén; dossziékat hoztak, összefűzött belégeket, jegyzetblokkokat, úgy jöttek, mint a hangyák, életük morzsáit cipelve, egész itteni sorsukat. *Jó, jó, be vagytok gazolva, most azt várjátok remegő szívvel, mivel pakolok ki*

megint, micsoda új trükkökkel jövök, ahogy ti mondjátok, megint milyen átszervezési rögeszméim vannak az úgynevezett munkamorál javítására, ahogy szintén ti mondjátok. Látom a képeteken. Egy pillanatig sem szánta őket, de győztesnek sem érezte magát; Pestújhely jutott eszébe, a Neptun utca, ahol kisgyerek volt, a szürkére szennyezett, homokos udvar, és a túl termékeny eperfa, amely lucskosra érett gyümölcsseivel vastag, lilásbarna réteget hullatott maga alá, erjedő lilásbarna iszapot, és látta apját, a posta-vezérigazgatóság kitűnően minősített altisztjét, pedáns egyenruhájában, kitömött vállakkal, élesre vasalt nadrágban, stuccolt szőke bajuszkájával; *milyen krokodilpofád van most, fater, amikor ebben a dög kánikulában visszajössz büntetni, és nem a rossz tanulásomért veszel elő, mert számtanban mindig a legjobb voltam, és már fejből tudtam a választ, amit a legtöbb osztálytársam csak papíron, te meg így becézgettél: te marharépa, te lótetű, te szarvasbogár; leganéztlál a barátaim előtt, de anyát is megszégyenítetted, hogy ilyennek szült, ilyen nagyfejűnek, ilyen...* Nem, egyáltalán nem szánta a munkatársakat, sőt igyekezett átélni szorongásukat, nem gyönyörűséggel, de elvszerűen. *Ki sajnált engem?* Az Oprics gyerekek a szomszédból leengedtek a bűdös, fekete szárazkútba, vasvödörben a békahalálba, otthagytak fél óráig, és *te, fater, amikor este elsírtam neked a dolgot, mutattad a nagy sárga fogaidat, s a kis bajuszkád majdnem elrepült az orrod alól, olyan jól röhögtél! Hogy ezek az Oprics fiúk milyen jópofák, és hogy én micsoda tetű vagyok! Hát így, fater, hát így, apukám!* Belenézett tompaszögben elmozduló arcokba, s élvezte képességét, hogy rövid idő alatt egyeztetni tudja emberek arcát és nevét, ráhelyezi a névre az arcot, vagy megfordítva. Hat hónap alatt több mint száz embert tudott így azonosítani és jellemezni önmagában, felülbírálván a személyzeti dossziék megfülledt anyagát, egy-egy embert tartalmilag újraminősítve. Ezt is előítélet és részrehajlás nélkül. Olyan ridegnek bizonyult, mint a néhai, az első osztályú postatiszt, aki tárgyilagos megvetéssel kezelte fiát, saját vérét, mert nem jól sikerült, mert csalódott benne. Egykor, vérmesebb álmaiban tisztí pályára szánta. *De egészen belülről mégiscsak várt tőlem valamit ez a pedáns előszobakukac,* mosolygott magában a mozdulatlan lepényarc mögött Homolya H. A beosztottak feszülten figyelték, sőt a kettős torokköszörülés után, amely a főnök szavait megelőzte, mintha várnák az ítéletet. Híre terjedt az épületben, hogy nagyobb szabású személyi változások lesznek. Hogy Homolya H. megint készül valamire. Igen, Homolya H. huszonöt éve, még több is, hogy így írja alá: *homolyahá,* keresztnév nélkül. A teljes neve, Homolya Hunor, a papa örögi találmanya. Végzetes ajándék, életre szóló, a leendő katonatisztnek. Hunor? - mosolygott a tanító bácsi az elemiben - elődeinkre utal! - Hunor, szép magyar név, dicséretes, ez évekkel később a levéte- oktató véleménye volt, a pestújhelyi gróf Andrássy Gyula úti iskola linóleumszagú tornater- mében. Hunor? - vonta össze szemöldökét az egyetemi felvételi bizottság egyik tagja 1950- ben. - Jócskán reakciós név ez - és közben beleolvasott a fiatalember személyi anyagába -, nem volt az édesapjának egy kis nacionalista beütése? Ajánlom, elvtárs, változtassa meg az utónevét.

Elkezdte mondani a magáét az összegyűlteknél, a vastag testben megszólalt egy magas orgonasíp. A közeli napokban vizsgálat várható a népi ellenőrzéstől, s ezt ő maga nagyon is helyesli, mert hozzásegíti ahhoz, hogy tiszta lapot teremtsen; *az ugye nem kétséges előttetek, szivarkáim, hogy amit a tisztelt elődöm meg a bandája művelt, a gyalázat netovábbja!* Az emberek mintha ezt is meghallották volna, már-már cinkosnak érezték magukat. A pupillák kitágultak vagy összeszűkültek, kinek-kinek az idegállapota, önfegyelme, tűrőképessége szerint. Homolya H. körülnézett, mint aki fölbecsüli a helyzetet, és folytatta volna, de ekkor valami gyöngye és mégis erőszakosan terjengő, édeskés szag csavarta meg az orrát, egy élet- tanilag émelyítő kipárolgás, s hiába fogta vissza lélegzetét, mégis beléje hatolt, leszívargott a gyomrába, amely aprózva remegni kezdett, és hányingert nyomott a torkába. Ugyanakkor mellkasát betöltötte egy különös morgás, száját feszítette egy eddig soha nem tapasztalt kaffogó hang, amelyet vissza kellett fognia, nehogy nevetségessé váljék. Kigyöngyözött a

homloka, *büdösek ezek a disznók, ilyen kánikulában nem tisztálkodnak!* Bizonytalan léptekkel az ablakhoz ment, az egyik kilincsbe kapaszkodott, *nincs levegő*, ez úgy szakadt ki belőle, mint egy vád, *meg kell fulladni*, haragja átcsapott acsarkodásba. *Persze ti most röhögtök, kipirul a pofátok az örömtől, hogy én kínlódom, vergődöm!* Siroki, a meggörbült irattáros, az egykori egyetemi társ, akit a főnöke sem akart soha fölismereni, sietett kitárni az ablakokat. Az aranyban izzó látvány a szobába tódult. Homolya H., mintha rajtaérték volna valamin, visszaült a helyére, hallotta izgatott szuszogását. Újra beleszagolt a levegőbe, de még mindig érezte a hánytató szagot, amely nem izzadságszag, nem is a mosdatlanság szaga, valami egészen más. *Mára elég!* - vakkantott a dermedt csöndbe, a munkatársak azonnal távoztak, menekülés-szerűen. Ott maradt egyedül a leülepedő csöndben, és végre átgázolt a megkönnyebbülés, már nem érezte a szagot. Az ablakon túl, mint egy óriási, elpilledt őszállat, pirosas fényben párolgott a város, a nap már a budai hegyek fölött úszott. Vágyott az utcára, emberi sűrűbe; meg kellene innod egy pohár sört, biztatta magát. Angélának úgyis fogadóórája lesz a munkaközösségben. És így, szokása ellenére, betért egy közeli italboltba, a pultnál Sirokiba ütközött: „Már jobban tetszik lenni?”, kérdezte a meggörbült irattáros aggodalmasan. *Az ilyen alázatoskodás, mint az övé, már előre megtervezett gonoszság.* „Jobban.” De az irattáros kis habozás után újra kérdezett: „Ha szabad megtudnom, mi volt a baj, igazgató elvtárs?” Ez a második kérdés földíszte Homolya H.-ban az előbbi tehetetlenségét. „Hát az a rettenetes szag! Ember! Nem érezte?” - A másik, mintha attól tartana, hogy belekeveredik valamibe, már szeretett volna mindent visszaszívni. „Nem, kérem szépen, nem éreztem én semmi szagot, igazgató elvtárs. Semmit, egyáltalán. Annak a szobának kimondottan kellemes a levegője.”

*

Tudod, Angéla, szólította meg az éjszaka közepén túl a feleségét, holott az könnyű lélegzettel aludt, embrionálisan belegömbölyödve álmába, a ritkás holdfény vetélőszálai alatt. Este, vacsora közben már majdnem elkezdte mondani; fél szemmel a tévét figyelték, igen, már majdnem sikerült annyi hónap után szóba hozni a szagot, amit nem érez senki, csak ő, de látva felesége kifakult arcát, ezt a valaha mozgékony, vidám arcot - sötét szemének vicces röppenéseivel! -, igen rádöbbenve a mellette élő kedves ember elkülönített világára, nem tudta mégsem elkezdeni. Már mióta készül beszélni az új munkahelyéről! Helyeslést vár, vagy ellenkezést, de szeretne *véleményt* hallani. Az utóbbi években ritkán találkoztak a szavaik, nem fejlődtek igazi párbeszéddé, a finom kis szellemi kacsok már nem kapcsolódtak úgy egymásba, mint azelőtt. *Kell hogy tudjál erről a dologról*, mondta az éjszaka közepén túl, de az asszony, ez a vékony kis madártest, ott feküdt önmaga titkába zárva, mint egy burokan, és meg sem mozdult. *Gondold el, Angéla, összehívok egy fontos megbeszélést, és kezdem érezni a szagot, és már nem tudok többé odafigyelni.* Siroki, ez a dög, ez az alantas szolga, aki gyávaságból úgy tesz, mintha sosem találkoztunk volna, de én tudom, hogy az egyetemről eltávolították, hogy félbemaradt ember; igen, ez most rohan az ablakhoz, rángatja a kilincseket, de a szag nem múlik el. *A pofájukon már valami sajnálkozásféle, ezt pár hónap alatt jól begyakorolhatták a rohadtak!* Gyűlölöm őket, viszketni kezd a testem tőlük, és képzeld! Nem, ezt még az alvónak sem meri megvallani: csaholni szeretne, belemarni a lábikrájukba. *Mit gondolsz, szívem, nem kellene mégis kivizsgáltatni magam?* Tulajdonképpen nem ezt kellene megbeszélniük, de az egész kapcsolatukat. A kapcsolatnélküliségüket. *Pedig milyen gyönyörűen kezdtük, emlékszel, Angéla?* Sosem voltam szerelmes beléd, válaszolt a nő, vagy csak álmodta ezt a választ, és kihallatszott az álmából, a gyengéden összegömbölyödött test sóhajaként? *Én még ma is szeretlek téged*, vallotta meg az elhízott, elnehezült férfi, és hosszú hálóingében az ablakhoz botladozott, talpával érzékelve a szőnyeg érdes csomóit; nézte a felhők muszlinja mögött a holdvilágot. Szerelemről köztük több mint huszonöt éves házasságuk alatt alig esett szó. Nehezen tudott ilyenről beszélni, talán éppen érzelemszegény

gyermekkorra miatt. Az anyádnak fehérvérűsége van, mondta neki a háború végén az apja, a kivasalt altiszt; meg fog halni. A fiú tizenöt éves volt. De ha kettőjük múltjába visszanézett, regényes fényben látta a találkozásukat, a közös egyetemi éveket, s azt a pillanatot, amikor diplomájával a kezében a vidám szemű, rövid hajú lány elé állt, majd két tanút szerevezve, két alkalmi tanút, futásban vitte az anyakönyvvezetőhöz. Homolya H. sikeres szakérettségi után került a közgazdasági egyetemre (a Posta erősen támogatta ebben), Angéla egy évfolyammal lejjebb jogot hallgatott, s valami közös műsoros esten futottak össze. A lány a jogászok híres énekkarában szerepelt, titokban énekesi pályára készült; *én meg a botlábaimat emelgettem a tánccsoportban*, idézte vissza a hőstörténetet Homolya H. derűsebb perceiben. De hol voltak már azok a derűs percek, a családi vacsorák az illatosan tiszta, tágas lakásban, amikor két lányuk is ott ült velük az asztalnál, két vad étvágyú kislány, viharos növekedésben; egy év választotta el őket - és milyen gyorsan menekültek el, *férjhez menekültek*, hogy aztán elválnak és soha ne jöjjenek vissza. Ez a szó, férjhez menekültek, tisztára éjszakai találmány, egyike azoknak, amelyek az alvásnélküliség örületében jutnak az ember eszébe. Reggelre aztán minden visszarázódik, a dolgokra ráhurkolódnak a társadalmi kényszerzubbony pántjai, *a valóságos és a látszólagos* úgy tesz, mintha azonos volna. De azért a nappali rögeszmék a veszélyesebbek, az éjszakák sorsát végül is ezek döntik el.

*

Augusztus elején jártak már, kevés hiányzott ahhoz a bizonyos, már érintett *huszadikához* (Szent István napja, Alkotmányunk ünnepe, Új kenyér ünnepe), amikor is napirendre került az ötvenharmadik életév. A mai napig mindenesetre elmondható, hogy több mint három éve munkálkodik új vállalatnál, amelyet most már csak idézőjelben lehet újnak mondani; s hogy ez az idő valóságos korszakot foglal magába. Sőt nyugodtan állítható, hogy közreműködésével elsőrendű változás is történt, példának okáért (Homolya H. stílusa): korszerű székházba költöztek, igaz, hogy a Ferihegyi repülőtér közelébe, s így a fölszálló és leszálló gépek állandó dübörgésében kellett élniük; ugyanakkor a legutóbbi három évben ő maga gazdasági vezetőből igazgatóvá lépett elő. Elődjét, ahogy a pletykákat öblítő folyosókon megfogalmazták, Homolya H. buktatta le, ez azonban inkább rosszindulatú leegyszerűsítése egy olyan eseménynek, amely a dolgok természetéből következett; kikerülhetetlen törvényszerűség volt, emberi elfogultságtól függetlenül. Volt benne része a személyes indulatnak is, ez magától értetődő, mert enélkül semmilyen alkotás, legyen az bármilyen emberbaráti, nem jöhet létre. Szóval az igazgató! Ezt a kínos ügyet mégiscsak meg kell beszélni valakivel, nem mintha mentegetné magát: a kötelességét teljesítette. De az ember a saját igazságát sem fojthatja magába, vannak emóciók, amelyek megkövetelik a nyilvánosságot. A vállalatnál nincsen egyetlen ember sem, aki káröröm nélkül hallgatná az ilyen kitárulkozást. Végül is hosszabb kerülgetés után Angélának kezdte el mondani, bár az is feltűnt neki, hogy az asszony szeretne kívül maradni a beszélgetésből. De Homolya H. most makacsnak, sőt erőszakosnak bizonyult. *Képzeld, drágám, a vállalat leselejtezett anyagaiból, leértékeltnek minősített prima cementből, földmagerendákból, gyönyörű mozaikokból, kerámiatéglákból fölépített magának a Velencei-tó mellett egy villát; ez még hagyján, de utána vérszemet kapott, és a nőjének is építtetett ugyanilyet a Testvér-hegyen. Ez már pofátlanság!* Egyre jobban belegabalyodott a magyarázkodásba, érvekbe és ellenérvekbe; ő aztán nem szaglászott az igazgató után, *a dolgok a víz színére kerültek, saját maguktól, mint a döglött halak*. Ő a maga részéről még rokonszenvezett is azzal az emberrel, becsülte gyors felfogását, hogy azonnal a lényegre tapint, és hogy a döntései szabatosak, nagyvonalúak. *Szóval hiába akarják ezt is a nyakamba varrni!* Homolya H. nem szűkölködött bizonyos bölcsességekben. Vannak strukturális dolgok, amiket fölösleges kikezdeni. *Az ő villáját még csak lenyeltem volna, de hogy a nőjének is! Hát kérlek!* Az emberek csak bólogatnak, érdemben nem mondanak semmit, sőt most már Angéla tartózkodó

csöndjéből is kiérezni valamiféle rosszallást. Odabent nem alakult ki bizalmas köre; a három év alatt szinte az egész vezetőség kicserélődött, és nemcsak úgy, hogy ő küldött el embereket és hozott újakat, maguktól is mentek, tömegesen. De az édeskés, hánytató szag időről időre jelentkezett, és az acsarkodó morgás egész bensejében már alig volt visszaszorítható.

*

Most is úgy lépett ki a vállalat fotocellás üvegajtáján, hátában a márványlapos előcsarnokkal, mint az utóbbi hónapokban mindig, éppen hogy legyűrve émelyedését, a menekülés vágyát érezte. Már nem is kellett értekezletet összehívnia, elég, hogy benyisson valamelyik szobába, és máris a torkába lökődik a gyomra. Beszállt a kocsijába, küszködött a gyújtással, majd belebőgötte a Skodát az augusztusi késő délutánba. Persze Angéla hattól nyolcig ügyfeleket fogad, az üres lakás kísértetiesen ragyog, mint egy vitrin. Keresett valami innivalót, s talált a szekrényben egy még tavaly megkezdett szilvapálinkát. Nem kedvelte az alkoholt, de most megivott egy fél vizespohárral. *Miért ne nyelhetnél erre egy korsó sört, jó habosat, semleges emberek között, akik nem gyűlölnék téged*, fordult saját magához gyengéden; mire Angéla hazavergődik, lesz majd fél kilenc: az ajtókeretben a régi szép, ovális arca helyett egy meggyötört arc. Öntött magának még egy fél pohárral, csöngött a telefon, nem szólt bele senki, a csöndnek olyan elektromos zúgása volt, mint egy magasfeszültségű transzformátornak. A forgalmas utcán boldognak érezte magát, gyomrából kiengedett a remegés. Valóban, egy korsó sör! „És milyen betétet hozza, uram?” - kérdezte a pincér. Homolya H. elnevette magát, és tréfásan visszakérdezett, hogy mit értsen azon, hogy *betét?* A frissen csapolt sörhöz rumot ajánlott a pincér. Középkékbe váltott a világoskék este, jól érezte magát, úgyszólván olyan mindegy, hogy Angéla mitől olyan meggyötört, ő aztán igazán nem tehet róla. Most már azon is mosolygott, ami ma délelőtt *jutott el hozzá*, miszerint ez a *homolyahá* nem is ember, ennek van egy befogadónyílása és egy ürítőnyílása, mindössze ennyi. Élvezte a kellemes söröző csúcsforgalmi idejét, dagályszakaszát, ezt a részleteiben már alig elkülöníthető áradást, amelyben a kép és a hang egyetlen élménnyé olvad össze. Azt sem tudja, hogy ez a szálszakállas öregfiú hogy került melléje a boksza, bizonyára engedélyt kért rá, de most már tegeződnek, nyakig egymás családi viszonyaiban, a magánélet bugyraiban. „Értem én, értem a problémádat - valamelyik soron levő sörüket itták betéttel -, ha nem haragszol a következtetésemért, de amit te arról a szagról mondasz, éppen arról jut nekem eszembe valami; mert ha nem veszed rossz néven, egyetemi éveimben biokémikusnak indultam, és csak úgy kanyarodtam el a régi szőnyegek felé, anyagi okokból; szerény, de annál jelentéktelenebb véleményem szerint ez a szag, igazad van, a munkatársaidból jön, ez, kedves öregem, a félelem szaga. Rettegnek tőled a munkatársaid. Te, ha nem sértelek meg vele, elsőrendű *vamzer* lehetsz, öregem.” Nyerítve nevetett, megszívta cigarettáját. „Hány embert nyírtál ki hosszú pályafutásod alatt, édes egy komám?” Homolya H. fél kézzel lesöpörte mindkettőjük sörét. A pincér gondosan fölitta a pocsolyát, és kilátásba helyezte, az urak több kiszolgálásban nem részesülnek, sőt kéretnek távozásra. A kurta szakállú öregfiú könnyezve hunyorgott. „Bocsáss meg a szóért, hogy *vamzer*, anyámra esküszöm, hogy nem akartalak megsérteni.” Homolya H. fizetett, és elmentek egy másik sörözőbe, ahol a kiszolgálási tilalom természetesen nem vonatkozott rájuk. Néhány újabb korsó sör, természetesen a megfelelő betéttel. Az egykori biokémikus, jóváteendő durvaságát, sűrke nittszögekkel telítüzdelte arcával közelebb hajolt. „Visszatérve az előbbihez, öregem, és újfent bocsánatot kérve: marhaságot mondtam, mert annak a hormonnak nincs is szaga, illetőleg, újfent helyesbíték, ember nem érezheti ezt a szagot, csak a kutyaorri érzi!” Záróra után, miután még egy darabig kart karba öltve sétáltak a holdfénytől sikamlós utcákon, megbékélve elbúcsúztak. Homolya H. kimerülten kaptatott a villasoron fölfelé, az ezüstcsíkozású kerítések mellett. Az egyik szomszédos házból a lándzsás kapuhoz futott az olyan jól ismert, Botond névre hallgató barátságos kuvasz, akivel néha társalogni

szokott. De az eb a derűs megszólítás ellenére visszahőkölt, mély morgás tört fel a horpaszából, majd vonító ugatásba fogott. Az italtól elnehezült, veritékes férfi egy kicsit elcsodálkozott, majd az ő bensejében is kezdte érezni a félelem feszítését, az összegyűlő önvédelmi dühöt, és ekkor - tisztán hallotta önmagát - visszaugatott.

1983

ÓLMOSI-BLEIER UTOLSÓ MŰVE

A szobrász drapériákkal elsötétített, barlangszerű műtermében, amely az előregedett lakásnak több mint a felét foglalta el, váratlanul megszólalt a telefon. Az ilyesmire az utóbbi időben ritkán volt példa. Ólmosi-Bleier, közeledve a hetvenöthöz, egy finoman ráncolt selyemernyős lámpa fényében ült, megosztva foteljét Ipszilonnal, fekete huzalokkal mintázott vörös macskájával. S noha még mindig erőteljes férfi volt, magas, gyors mozgású, szívét sűrűn beszötte a gyanakvás, mint egy finom gyökérháló a cserépből kiemelt földlabdát. Több mint negyedszázada nem jelentkezett új munkával; pontosabban 1958-ban följárlotta korai kubista, majd folklorisztikus-szürrealista korszakának - mint ő mondta, fénykorának - anyagát egy nagy kiállítás reményében, de ezt az akkor éppen időszerű modernizmus elleni harc jegyében, ha sajnálkozva is, de visszautasították. Amint nyugdíjba mehetett a főiskoláról - ennek is lassan másfél évtizede -, szabályosan távozott. Nem volt a szívében sértődöttség, egykori kedves tanítványai, életművének ismerői néha még fölkeresték, talán nem is azért, hogy munkára biztassák, inkább hálából, mert a nehéz években megmentette őket a kizárástól. Nem harcolt fantomizált ellenfelekkel, látszólag nyugalomban élt, s bár egy-egy pályázatra is meghívták, ezek olyan feladatok voltak, amelyeket nem fogadott el. De nem apadt ki belőle sem az ironia, sem a humorérzék, mindkettő, vallotta, az emberséget működteti. Most is kajánul próbára tette a telefont, csak csöngesse jól ki magát, meglátjuk, ki bírja tovább, de végül is ő adta föl. A vénülés nem a türelem tartománya. Lehuppantva maga mellől Ipszilont, magasba tartva ezüstbe mártott fejét, kiszálasodott frottírköpenyében, amely egy száműzött fejedelem vagy egy betiltott szekta főpapjának palástja is lehetett volna, a telefonhoz ment. Elvékonyodott öregemberhang szólalt meg a kagylóban, a fáradt hangszálak olykor magasan rezonáltak, de a beszélő szavaiból valami euforikus lendület is érződött. „Hozzád is eljutott a drót, Tibor? Azt mondják, állítólag tárlat lesz belőlünk, a D.-i múzeumban. Az ötvenes évek. Megint a nyomorult ötvenes évek!” Ólmosi-Bleierben, azonosítva a telefonáló hangját, meggyorsult a lélegzet, s mert kissé nagyothallott, és ezt tüntetően nem titkolta, megismételtette az előbbi mondatot. „Kérlek, Tibor, ez sokunkat érint. Tiltakozni kell ellene, s mert te vagy közöttünk a legtekintélyesebb, te kell hogy fölemeljed a szavad.” Hogy ő legyen a szószóló? Erre kéri őt ez a kókler, az egykori *római iskolának* ez a kötélháncosa, aki az álhazafias emlékmű-rettenetek megszentelt köréből, egyik-másik művén alig változtatva, átsétált a szocializmusba? Nem is akarta türtőztetni magát, üvöltve válaszolt: „Kikérem magamnak a többes számot! És nem tiltakozom, sem a nevekben, sem a magaméban. Ami a számlámra írható, nem tagadom le, de *megtagadom*. És ezért fizetek is, a magam módján.” A másik, a vonal túlsó felén, vinnyogva, siránkozva igyekezett útját állni a zúduló szavaknak. „Miért beszélsz te így velem? Azért, mert hittem is meg féltem is? És mert azt a rohadt mátraházi nyaralót annak idején nemzeti ajándékként a nyakamba akasztották? Már akkor is omladék volt. Belerokkanok a tatározásába! Nem, nem vagy igazságos, Tibor! Gyűlölködő lettél. És ha nem figyelted volna meg, én ötvenhat óta nonfiguratív vagyok. És nemzetközileg is jegyeznek.” „Akkor szépen megkérlek, eredj a nonfiguratív francba! És légy szíves, lépj ki a vonalból meg az életemből.” A gyors kattanás után, kezét a kagylón pihentetve, fölszívódott benne a harag, már-már szégyellte magát, hogy túlságosan is kegyetlen volt a szerencsétlenhez. Aki nem is tartozik a leghitványabbak közé. Félrevonta a súlyos elsötétítő függöny egyik szárnyát; a félhomályhoz szokott macska nyugtalan, ékszerfényű szemével azonnal fölfigyelt a szőnyegre hulló napfoltra, gyönyörű teste megfeszült az izgalomtól, és ragadozógyorsasággal rávetette magát.

*

A vékony, diákosan pápaszemes művészettörténész, hosszú kopogtatás után, amelyet már-már hiábavaló kísérletnek velt, mégiscsak ott állt a nyitott ajtóban. Odakint, az udvar terében laza, nagy pelyhű, tavaszias hó kavargott, s ennek szétolvadt fényes csöppjeit behozta rozsdabarna, vastag, műszőrme galléros kosztümjén, sötétszöke, fiúsrá nyírt haján. „Kihez van szerencsém, és milyen ügyben?” - tudakolta a szobrász, szinte támadóan, de mint említettük, kissé nagyothalló lévén, a halk, elfogódott bemutatkozásból alig értett valamit. Legyintett, és beljebb hívta a lányt. „Csak nem viszem be a mesterhez ezt a lucskot!” - tiltakozott a kis nő. „Ha meg tetszik engedni” - és ezzel kilépett hótaposó csizmájából; ott állt kötött fehér zokniban, mint egy gyerek. Végül, zavarában, egy forgatható zongoraszékre ült, egyenes derékkal, mint egy friss növény. Azonnal tapasztalta, a legkényelmetlenebb helyet választotta, és ez biztosan zavarja majd az amúgy sem könnyűnek ígérkező munkájában. Holott határozottságban nem szűkölködött, egyik-másik barátja nagypofájúnak is mondta, de ettől a beszélgetéstől, vagy ahogyan ő nevezte, *szeánsztól*, már jó előre fázott. A mélynyomású képes hetilap rovatvezetője megbízta, készítsen interjút az évtizedek óta hallgató öreg szobrásszal. A feladatban két *blickfangos* időszerűséget is látott. Az egyik, hogy a nyár elején valóban kiállítást rendeznek a *szocreál* termékekből („na jó, mondjuk alkotásokból”), s ebben akarva, nem akarva, *valahol* ott lesz majd a mester is. A másik maga Ólmosi-Bleier, a megkövült legenda. És a háttérben a ragyogás: a párizsi korszak. De hát ő *arról* is hallgat. VAGYIS NEM HAJLANDÓ. De hol a titok? Ha valaki ennyire tudatosan magára omlasztja a feledést, az ilyen ember érdekes, izgalmas, ezt a furcsa pókot sokkolni kell, hogy elhagyja hálóját. „Maga egy finom kis tolvajkulcs, Karola, és szerintem csakis maga képes megfordítani ezt a be-rozsdásodott zárat.” És Karolának van is elképzelése, mondhatni, időzített robbanószerkezete. Doktori disszertációját, a művész tudta nélkül, Ólmosi-Bleier párizsi éveiről szeretné megírni. Ülve a kényelmetlen zongoraszéken, lábfejét egymáshoz dörgölve, akaratlanul is jelezte, a műterem nincsen túlfűtve. „Megkínálhatom egy csésze teával?” - a szobrászban megmozdult a gáláns vendéglátó, bár alig várta, hogy a lány kívül legyen. - És hogyan szereti? Sötéten, hígán? Rumom, citromom nincs.” Forró vízzel fölígította a tömény esszenciát, s az aranybarna italt kéken áttetsző porceláncsészékbe öntötte. Mindezt szobrászi kezének határozottságával csinálta, de közben, mint egy visszajátszott szöveg, fölhangzottak benne a kis nő bemutatkozó szavai az előszobában. Mégsem kellett volna beengedni, ez egy kis szaglász, egy kis riportiéna, egy kis - nem fejezte be. Ki kellett volna dobni, azonnal! Bár egy ilyen vézna, didergő kis nőt kirakni a folyosóra! Rászán egy negyedórát, s azután valahogy megszabadul tőle, és ha mégis erőszakoskodna, fenéken billenti. S mert a kezében volt már a kékre zománcozott, londoni városképpel díszített, elegáns angol kekszesdoboz, SWEET ASSORTED BISCUITS, ELKES BISCUITS LTD, CARDIFF-ORMSKIRK - oda kellett nyújtania a nyilván örökké éhes, nyilván örökké szomjas, nyilván örökké didergő leánynak, holott a dobozban az angol keksz helyén már csak néhány szem hazai ZAMAT és néhány szem GYŐRI ÉDES LINZER volt. Karola tekintete álmódzva elidőzött a bádogdoboz gyönyörűen színezett ábráin, a *Trafalgar Square* zománccfényes zöld, szürke, meggypiros foltjain, amelyek egy talán nem is létezően kék háttérből emelkedtek ki. Választott magának egy linzert, holott utálta, és egérszorgalommal rágcsálni kezdte. A szobrászban rohamosan apadt az előzékenység szintje. „Szóval miben lehetek végül is a szolgálatára?” Karola átmelegedve a forró teától, belélegezve az illatos párákat, már korántsem volt olyan célratörő, s amitől eleve félt, hogy ez a beszélgetés nem lesz könnyű, most lelkiismereti szövődményekkel súlyosbodott. Sokkal többet tud erről az öregemberről, semhogy megengedhetné magának, hogy könnyed riporterként betörjön a negyedszázada körülfalazott világba. Mondatai viharosan összekuszálódtak, magyarázkodott mindenféléről, jó szándékról, tiszteletről; *de mester, ön akkor is viszonylag a legjobbat csinálta; a készülő kiállítás is szóba került, önt ez lényegbevágóan nem érinti, mert hiszen ön akkor is... és tudomásom szerint öntől csak a Stromfeld-portrét, ami ma is...* halvány

tiszta arcát kamasz lányos pír futotta be. *Tudomásom szerint*, ez a bennfenteskedő szóhasználat megszégyenítette, annál is inkább, mert kénytelen volt fölfigyelni a szobrász növekvő izgatottságára, a gyors lélegzésre. „Nézze, kisasszony, én nem ismerem önt, fogalmam sincs a tevékenységéről, az úgynevezett eszmevilágáról, a bálványairól és az antibálványairól - előlegezve fölnevetett, talán túl hangosan is, de ez csak nagyothallásának volt tulajdonítható -, az esztétikai rémtetteit sem ismerem.” (Holott olvasott egyet-mást a kis nő írásaiból, s ezek szemléletükben rokonszenvesek voltak.) Tagadta ugyan, de sok mindent figyelemmel kísért. A lány még merevebben ült a zongoraszéken, görcsösen inkább, mint riadtan, és elszánva magát, hogy amint lehet, kimenekül innen. „Bocsásson meg a gorombáskodásért, én ilyen emberidegen vénség lettem, mondhatnám úgy is, ilyen kövület. Nem akartam, kedves kisasszony, megbántani magát.” A válasz inkább dacos volt, mint áthidaló. „Kérem, én nem is bántódtam meg. Amit pedig az interjúról mondtam, már a szándékot is visszaszívom. Belátom, amit föl vállaltam, ahhoz kevésnek érzem magam. Már elmúltam huszonhat, de a terveimben néha olyan eszméletlenül hülye vagyok, mint egy tizenéves.” Fészkelődött, tápáskodott, de a szobrász nagy, bőrkeményedéses tenyere gyengéden visszanyomta. „Az a bizonyos kiállítás nekem nulla” - erre tért vissza váratlanul, és elkezdett föl-alá járni. A macska, amely addig merev ülő helyzetében, föltartott fejének rezzenetlenségével maga volt az állandóság, hirtelen átvette gazdája zaklatottságát, felszökkent, és puhán nyomon követve a szobrászt, egy pillanatra a lábához dörgölődött. „Mert tudom, magát az a bizonyos kiállítás érdekli az én szemszögemből, maguknak most ez az aktuális. Pontosabban: *azok* az évek.” Ólmosi-Bleier föl-alá járt a műteremben (hány ezer kilométer lehetett már mögötte). *Úristen, túléltem többször is a saját halálomat, és ez a kis nő most az Utókor. Jobb lesz, ha én értelmezem saját magamat.* „Konkrétan, gondolom, arról a portrészorozatomról akar hallani, ami az egyik pincében porosodik, más kollégáim műveinek társaságában. Én azt is tudom, szeretné megkérdezni, miért nem álltam ellen, hiszen csak pár évről volt szó; igen, visszatekintve pár évről, kedves kisasszony.” A macska egy fotelba lendült, búvólve nézte a lányt, gyűlölettel és érdeklődéssel. „Egy fanatizált és ugyanakkor megfélemlített társadalom jelene a többség tudatában, kedves hölgyem, maga az örökkévalóság. Ami pedig *azokat* a portrékat illeti, nem álltak mögöttem géppisztollyal a megrendelők, még azzal sem mentegethetem magam, nemcsak művész vagyok, de mesterember, profi. Ha ambivalens módon is, de érdekelnék azok az emberek, beléjük szerettem volna látni.” Legyintett. „Ez megint csak esztétizálás, lélektani sebkenőcs. Szóval a legfőbb modelljeim! Egy gömbölyűen megkomponált fej, sima koponya, tömören húsos arc, az abba foglalt szűk részű, hússal körülfolytott szem, elkerekített *mosolyvon* a száj körül, s az egész kompozíciót kereken lezáró áll. Ez az arc lenne a hatalom? Igen, ez az arc, mert mégis mondott nekem valamit; a mosolyvonallal lehetett a baj, a zsúri ezt nem merte nekem így megfogalmazni, de valaki, fülbe súgva, barátian megkockáztatta; a száj körüli részlet inkább baljóslatú, mint derűsen atyai, nem gondold? A második személy hipnotizáló jelenség volt, ki tagadhatná. Aki visszamenőleg mást mond, hazudik. Kitűnő csontozat, élesre metszett értelmiségi arc, egyszerre mai és középkori; sűrű félhullámos, egészséges haj, amely a fejforma tökéletes kiegészítése, rézsút villanó szemüveg, illetőleg egy lézerszerű értelmező tekintet ívfénye, amely megállapít, vádol, kérdez, érdeklődik, s az átbocsátó, finoman csiszolt üveget vallatóműszerré változtatja. Mint szakember mondom, sajnálnám, ha ezt a fejet beolvasztották volna; azt hiszem, neki is tetszett benne a saját demónizmusa, ami emberileg olyan összetett, mert a kérlelhetetlenség értelemmel társul, s amit szobrászilag sikerült elemzően összefoglalnom. A harmadik: szürke, szürke, szürke, gyűrött, fáradt, értelmes; az arc ráncaiban, a keselyűszemben inkább monoton figyelem, mint gyűlölet. Őt volt a legnehezebb megcsinálni, igazi jellemének rejtettsége, *hétköznapi inkognitója* miatt. Ha már akkor tudom, hogy mint egykori politikai biztos, hány elvtársát süllyesztette el, biztos, hogy fölfedezem benne legfontosabb vonását, tehetségének lényegét, a *racionálisan szervező*

halált.” Karola némán hallgatta a szobrász szavait, és szőke fiúfrizurája alatt ovális arcát, amely úgy világított, mintha fehérre púderezte volna, elrajzolta az átélés gyerekes bűvölete. „De azt a simára lenyalt, ráncnélküliségben is kegyetlen figurát, akit negyediknek volt kötelező megmintáznom, egy kegyes és magas lázzal járó influenzám iktatta ki modelljeim sorából. Ma azt mondanák, hát ennek mégiscsak ellenálltam, és bizonyára politikai tudatosságból. De én ezt nem állítom. Talán arról van szó, az esztétikai undorom a gyomromra ment, és ettől az orvosilag is igazolható lázas állapot.” Karola elmosolyodott, de még ez a leszállított értékű mosoly is külön erőfeszítéssel járt. Nézte ezt a csontos, nagy öreget, ezt a múltjában kaszázó, *magával kibékíthetetlen* férfit, és szívét átjárta valami fájdalomféle. „Kérem, kisasszony, lehet, hogy mindez humorosan hangzik, de hadd szögezzem le, a történet szépséghibája, hogy napjainkban elmondva teljesen *utólagos*, és én, ha meg tetszik engedni, egy pillanatig sem akarok *antedatált hősként* szerepelni abban a szellemidézésben, amelynek pohártáncoltatói között vannak még egykori lelkes résztvevők is.” Karola kicsit fölemelkedett a zongoraszéken, púderesen világító arcán buzgalom és igyekezet. „Önről senki sem állít ilyesmit. Aki ismeri önt, tiszteli, becsüli.” Csontos, kemény legyintés. „Inkább így: *aki még emlékszik rám.*” „De hiszen az ön *igazi* művei még ma is érvényesek. Önnek igenis dolgoznia kellene!” Megint a vigasztaló kedvesnővér-ügyetlenség; ezen most olyan világosan és körülhatároltan tetten érte magát, hogy a haja tövéig elpirult. A szobrász váratlanul megtorpant a menetelésben, megszólalt, de szokatlanul halkan: „Tessék engem a jóságától megkímélni.” Karola arca pirosból fehérre váltott. Ipszilon azonnal fölfogta a nő izgatottságát, s erre teljes idegrendszerével ráhangolódva, egyetlen célzott ugrással az ölében termett. A lány a lendületben érkező test súlyától lebillent a zongoraszékről, s a szőnyegre huppant. Nagy tükrű pápaszeme mögül könnyek szivárogtak elő. Ólmosi-Bleier - és ez csakis zaklatott idegállapotával magyarázható - csontos öklével a macska fejére csapott. Ipszilon, kilőve saját indulatától, az ajtóig repült, majd eltűnt az előszobában. A nő ott ült a szőnyegen, szétterpesztett fehér zoknis lábbal, bepárasodott szemüveggel. Az annyszor megtépázott szobrász vad keserősége, a kiállításra vonatkozó kínos magyarázkodások, az ölébe simuló macska ragyogó szőrének érintése, majd a brutális ütés - mindez túlnőtt azon, amit tűréshatárnak szoktak nevezni. Ólmosi-Bleier egy ripszhuatú kecses fotelbe segítette, és megrendült igyekezetében eligazította a lány orrán a pápaszemet. Most már nem térhettek vissza semmire, a szavak kiüresedtek. A látogató könnyű kezét ott feledte a szobrász nagy tenyerében, aztán szó nélkül, csizmáját magára rángatva távozott. Ólmosi-Bleier, talán azért, hogy kikapcsolja magát abból a - igen, abból a megrendülésből, amit ez a látogatás okozott, azonnal Ipszilont szólította, sürgetve, sőt szokása ellenére jóvátevő hangsúllyal is, de a macska nem mutatkozott. Fájó derekát rákényszerítve, elkezdte négykézláb a keresést a lakás labirintusában, a pamlag, a heverő, a puff, a hintaszék, az állványok s a súlyos függönyszárnyak mögött. Végül a konyha rézsútosan nyitott szellőzőablaka jelezte, a macska azon távozott, akrobatikus testének és túl érzékeny szívének lendületében.

*

Kedves Karola, ha szabad így szólítanom, az a kényszerképzetem, hogy írásban is bocsánatot kell kérnem Magától, de így sem érzem fölöldhatónak, hogy kitettem egy ilyen (*milyen?*) inzultusnak, hogy a kedves, törékeny lényére ráomlasztottam minden keserűségemet. Erre ugyan van okom, de jogom semmiképp. Meg kell mondanom, már lassan negyedszázada, hogy együtt élek ezzel a bizonyos keserűséggel, de eddig mindig sikerült ketrecben tartanom. (*Irodalmias, átfogalmazni!*) Magának, de csakis magának, magyarázattal tartozom. Visszavonulásomnak, mondjuk így, önkéntes száműzetésemnek nem volt célja a magam kivonása az emberi világból, az úgynevezett társadalomból: rá kellett döbennem valamire, amit csak magával közlök, csakis magával. (*Minek ez az ismételtetés?*) Sok évvel ezelőtt, amikor elrendeztem magamban a dolgokat, munkához láttam, úgyszólván teljes illegalitásban. Ez

romantikus számárságként hangzik, de mint utóbb kiderült, szükségszerű elővigyázatossági rendszabály volt. Vissza akartam térni ifjúságom forrásaihoz, erős férfikorom világához. Oda, ahol Léger, Zadkin, Brâncusi műhelyében (Légernél előadásokat is hallgattam) megismertem a művészet értelmét, a kifejeződés célját, az anyag és a művész *együttes jelenlétének* fontosságát. Vissza akartam térni a leggazdagabb szegénységhez, a kisplasztikához; a leggazdagabb szegénység könnyen elérhető anyagaihoz, az ólomhoz, az alumíniumhoz, a fához, a cinkhez, egy-egy nemesebb márványhulladékhoz a sírkövesektől. Kipróbáltam a kezemet vésővel, kalapáccsal, gyaluval, hegesztőpisztollyal - biztosan működött, erőm és eszközeim birtokában éreztem magam. A hosszú és magányos hónapok termése! - egymás mellé rakva a zuhanó madarat, egy bányász fölnyúló kezét a szénomlásból, Madame Bisse gyönyörű lábfejét, Irén tiszta homlok- és asszír orr-részletét - szóval ez a sorozat meggyőzött arról, hogy sikerült *visszatérnem*. Ennek tíz-tizenegy éve talán. Nem tudom leírni az eufóriát, amely teljesen betöltött, egy titkos merénylet boldogságát! *(Ezt az utóbbi két mondatot, mint túlságosan exhibicionistát, újraolvasás után kihúztam.)* Fölhívtam Sz.-t, egykori zseniális tanítványomat, nagy festő lett belőle, de most már néhány éve halott. Tudtam, hogy belsőleg még mindig *van közünk* egymáshoz, számíthatok a szeretetére és a kíméletlenségére; az ízlése vakmerő, a szókimondása félelmetes, és drukkol értem, kívánja - hogy is mondjam? - maradjunk a fellengzős szónál: a föltámadásomat. „Jöhetsz!” - mondtam neki a telefonba, ez volt a rejtjelünk: van mit mutatni. „Azonnal!” - üvöltött vissza a kagylóba; ez déltájt volt, éjfél előtt rám zörgetett. Nem az ágyból rángatott ki, déltől fogva állandóan vártam. Erősen italos volt, mint évek óta a nap minden szakában, de *éleslátása* ettől még pontosabb, agyműködése még célzottabb. Inni kért azonnal, ez természetes, megivott két pohár pálinkát, s ettől teljesen lehiggadt, mint aki bemo-sakszik, s a műtőbe készül. Negyvenkét kisplasztikám várta, és ő ezeket ázsiai zárt szemével lassan végigvizsgálta, komolyan és megcsöndesedve, darabról darabra haladva, visszatérve egyikhez-másikhoz. Aztán leült arra a bizonyos zongoraszékre, amit maga is ismer. Szokása szerint megpördült rajta. „Rosszat fogok mondani, Tibor - szokása volt, hogy mindig a summázattal indított -, ezek a dolgok nagyon jók, tetszetősek, kiállíthatók, a sznobok lázba hozhatók, pénzt lehet csinálni belőlük, de ott vagy, *ahol voltál*. Évtizedekkel ezelőtt. Nem léptél előre egy centivel sem. A művészet ezt már asszimilálta, konzerválta, történelmet csinált belőle, hozzá kell tenni, magasztos történelmet, de az új, az más. Ne haragudj, öreg, egy kicsit olyan vagy, mint a divatos maiak, akik újra fölfedezik a spanyolviaszt. Goromba voltam?” Még megivott két pohárral, és elment. Én pedig néhány hét tűnődés után beolvasztottam a cinket, az ólmot, az alumíniumot, fölaprítottam a fát, és porrá törtem a márványt: Madame Bisse gyönyörű lábfejét.

A levelet, amelyet régi, elsárgult papírlapra írt, Ólmosi-Bleier újra és újra elolvasta; a zárójelbe tett megjegyzéseket később még szaporította, de a végén mégis úgy érezte magát, mint aki öreg, csupasz testével ott áll kiszolgáltatva egy forgalmas téren. Újrafogalmazáshoz sem ereje, sem kedve nem volt, mert közben megérkezett a meghívó arra a bizonyos kiállításra. Az elsárgult papírra írt levelet apró darabokra tépte, és bedobta a vécé ürítőcsészéjébe.

*

Hogy végül is a levelet megírta, de meg is semmisítette, valaminek a lezárása s egyszersmind a kezdete volt. Ami ezután következett, biblikusan úgy nevezhető: a Felkészülés Hete. Elment egy szaküzletbe, vásárolt egy porlasztó festékszóró palackot (ALBATROSZ KG. 127.), megkeverte, mégpedig alapos gondossággal a *nitrátos bronzfestéket*, s teletöltötte a készüléket. Egy előlegezett jó érzés jegyében tevékenykedett. Közben még jó néhányan telefonáltak az érdekeltek közül, festők, szobrászok, *korosztálybeliek*, valamennyien egykori résztvevők; elsüllyedt emberek és olyanok, akik megújítva magukat, átcsúsztak a jelenbe, sőt a jövőt is előlegezték maguknak. Svihákok, tisztességesek, hívők és becsapottak vegyesen. Még egy

pitypanghajú, reszketős fejű, botvékony öreg hölgy is fölkereste, egy mondhatni tisztességes, azzal a kérelemmel, védje meg öt évvel ezelőtt elhalálozott férje művészi becsületét, mert igenis, *abban* a korban, *azok* a művek, a *Rizsföldek a napsütésben*, az *R. elvtárs alma-szüireten* satöbbi satöbbi, fontos és tisztességes teljesítmények voltak, s hogy a néhai későbbi műveit (csendéletek, folklorisztikus szerelmes jelenetek) még ma is keresik Amerikából, Japánból, ahol már kiábrándultak a sok lehetetlen izéből, modernségből. Ólmosi-Bleier mindezt - igen, ezt így szokás mondani - derűs mosollyal nyugtázta, szinte egy lelassított életmód nyugalmában. Az özvegyet például kétszer is megkínálta az angol bádogdobozból, sőt bonbonokat is keresett neki. „AZ ÖTVENES ÉVEK” - „THE FIFTIES” - olvasta újra és újra a ravaszul előre megszerzett katalógusból. Igen, természetesen, THE FIFTIES. És a megnyitó beszédet dr. H. Kovács Gyula egy. tan. mondja, természetes, hogy mondja, és ő mondja, mert ki más mondhatná, ha nem ő mondaná, ki volna erre hivatottabb, mint ő, aki a tudományok doktora is, hiszen már alapművet írt az elmúlt harminc esztendő képzőművészetéről, és itt A SZEMÉLYI KULTUSZ ÉS A NATURALIZMUS című, aprólékosan elemző fejezetben megfelelő helyére tette azt a bizonyos korszakot, amit az 1949-1957 határai között szoktak elhelyezni, és joggal. Mindezt Ólmosi-Bleier egy gyaníthatóan *lelassított*, a tömegközlekedés legsilányabb mutatóit is *alulmúló* vonatszerelvény első osztályú fülkéjében ízlelgette, olyan kéjjel, mint aki sós mandulát ropogtat a fogai között. Természetesen a D.-i megnyitóra igyekezvén. Tartott tőle, hogy a gyakori állásidő miatt az érzézés némi késést szenved, de így is remélte, már ami az ő feladatát illeti, hogy időben érkezik. Rakétaágyúval nyúlra löni - (THE FIFTIES) - dialogizált magában - jó, ám legyen. Ő maga is gyűlöli azt a bizonyos nyulat, amely a maga idejében legalábbis hiéna volt. De hogy éppen a befogók egyike (jelenleg egy. tan., tudományok doktora), az egykori főhatóság kérlelhetetlen tisztviselője, főkritikus mindenkori folyóiratokban és napilapokban, hogy éppen ez az ember lője ripityára, amit a történelem már amúgy is elvégzett, hát van ebben valami kiemelt humor! S ezt elősegíti a napjainkban is nélkülözhetetlen történelmi amnézia. Jó, válaszolta saját magának, ha egyszer humor, hát legyen röhögés is! Szeretettel végigsimította nagy öblű, tömött aktatáskáját, rokoni személyességgel, átjárta a titkos merénylő elégedettsége, mint annak idején, amikor körülhalazott csendjében új korszakára készült. (Lásd: levél Karolának.) Végül is - és egy céllal jelölt országos közlekedési eszköznél ez majdnem elkerülhetetlen - háromnegyed órás késéssel megérkeztek D. állomásra. Már erősen sötétedett, és zuhogott az ezüstoffekete eső. Vastag kabátja súlyosra ázott, mire az elektromos élekkel szabdalta túl világos terembe ért. A belépőt a tévé stábjá, az érdeklődő közönség, a kritikusok és újságírók *tömkelege* (ezt általában így szokás írni) és a puritánul díszített emelvényen egy testes, dús hajú, bár hatvan év körüli, de nem öszülő férfi (egy. tan. tud. dokt.) fogadta. Az előadó, érezhetően fékezve iróniáját, fölvezetve amúgy is maróan lúgos humorát (tapintat!), azt a bizonyos korszakot, valamint az attól elválaszthatatlan és most kiállított műveket jellemezte. Mondataiban többször visszatért arra, hogy mindez ma már *hihetetlen*, hogy ez a tárlat egy torzult művészetpolitika tükrözése („elvtársak, önök még mindig Párizsra vetik szemüket”), és szembesítve a mai világgal, mindez iszonyatosan *groteszk*. („Igen, művészeink legjobbjai megtalálták az utat a néphez, az egyszerű emberekhez, saját hajukat megragadva, kiemelték önmagukat a polgári szemléletből.”) Persze most, és ez így volt helyes, a dialektikán nevelt ember is megszólalt benne: születtek a kor ellenére - mondta - jó művek is, sőt maradandó művek - és felsorolt közülük néhányat. Ezek a kitűnő mesterek saját személyiségüket adták, minden támadás ellenére. („Eltársak, sokuk még a privatizálás jelentéktelen belvilágában élnek.”) Ekkor lépett elő a háttérből Ólmosi-Bleier, sötétre ázott súlyos kabátjában, s a szónoki emelvényhez közeledett. Elővette nagy öblű aktatáskájából a festékszórót (ALBATROSZ KG. 127.), és gondosan betartva az előírt harminc centiméteres távolságot, megnyomta a gáznyomásos készülék gombját. Takarékos, gondos mozdulatokkal dolgozott, minden részletében ragyogó

bronzal vont be az előtte álló személyiséget: először dús haját, aztán jóakarátú arcát, majd széles mellkasát, végül a papírt tartó kezét és magát a papírt. Mindezt, ismételjük, nem elkapkodva, nem elsietve cselekedte. Végezve a munkával, mérlegelő, kismesteri pillantással ellenőrizte a teljesítményt, majd elégedetten bólintott, és súlyosra ázott kabátjában kiment a teremből.

1984

AZ EZÜST KEHELY

1.

„Koporsóhiány? Az elváráshoz képest? És gyenge kapacitás?” Árvai *saját* felháborodott szavaira ébredt, s egy pillanatig, lebegve az agyvérsegyénység kábulatában, még a tegnapi repülőgépen érezte magát, a majdnem rézsútos ereszkedésben, ahogy, ugyancsak rézsútos, de fölfelé, feléjük csúszott térképszerűen a város. Ez az éjszaka egy álmoktól meggyötört Árvait lökött ki magából, mint annak idején halzsírszagú, emésztőnyákos bensejéből a Cet azt a bizonyos Jónást, akinek tragikus-komikus személyével, az egyháziakról nem is szólva, már annyi író, festő, szobrász visszaélt, önös céljai érdekében, ki így, ki amúgy értelmezve szerepét. Most, hogy imbolyogva lelépett a rekamiéről, a kora reggel bizonytalan fényeibe kapaszkodva, lassan azonosítani kezdte helyzetét; a körvonalak mindjobban kirajzolódtak, rajzolatukban megkeményedtek, plasztikussá váltak a felületek, s az alvásból kihallatszó mondattöredékekből összeállt jelentésük. Most már nem tapad a Ferihegyhez közeledő München-Budapest járat menetrend szerinti MALÉV-gépének kajütblakához, mint egész éjszaka álmaiban, itt áll a négyszelvényes erkélyajtó vetülő fényeiben, háta mögött *írnok-szobájával*, a rendezetlen, egymásra dőlő könyvekkel a polcokon, egy soha-elrendezés állapotában; a gombóccá gyúrt papírokkal íróasztalán és a már említett rekamiével, amelyről az éjszakai forgolódásban lecsúszott agyongyötört lepedő, emberien gyúrt, vastag ráncjaival, elterülve a parkettán. A franciaerkélyen túl, a tavaszba áradó Angelika-park, az egykori kivégzőpiac, majd lovassági gyakorlóterep; a jelenlegi növénydíszes felszín alatt a második világháború roncsstemetőjével, különös tekintettel páncélos csaták már annyszor részletezett rozsdaszörnyeire, sisakos csontlidérceire, föld alatti mélybe fúródó zuhanóbombázóira. Ott állt a nagyváros zümmögésből morájja, morajból dübörgésbe, dübörgésből nagy reggeli nyitányba olvadó hangáradatban, maga is valami följajzott hangszerként, a mindennapi kezdet premierlázában. Kezdődik egy új nap, ígéreteivel és borzalmaival; remények, beteljesülések, csalódások, megrendülések futamaival, a realitás és az irrealitás, az emberi és az embertelen pillanatonként változó esélyeivel. Vagyis ott állt egy olyan kiszámíthatatlan történés-sorozat küszöbén, amely majd betölti egy képzelettel megáldott, vagy képzelettel megvert *egyetlen napját*. Megöszült haja, amely valaha az ifjúság sörénye volt, gyermekien szétzilálva; sötéten lobogó szeme, amely magántörténelme során nem egy nő bőrébe beleégett, mint egy anyajegy, mint egy izzó tetoválás - ez a történelmi szem, most megtisztult a félálom ködeitől, és hirtelen szétpillantott a világban, olyan kíváncsisággal, mint aki megszabadulva az embrióvakságtól, egyszerre látni kezd. *Szóval itthon vagy megint* - mondta meglehetősen fanyarul, mert belső monológjainak az öngúny volt az éltető eleme -, *sikerült egy hazádat képviselő delegáció Nyugaton nem túl nagy hírnévre vergődött tagjaként, támaszpontodra visszaereszkedni*. Ironizált volna még saját magával, de megint beugrott a tegnap délutáni látvány. A LÁTVÁNY, írنا csupa verzál betűvel, ha nem harapódzott volna el irodalmunkban a tipografikus bűvészkedés divatja, beleértve a zárójeles kommentárokat is, noha mindezeket ő már sok-sok év óta a maga mulatóságára és kifejezésére gyakorolja. Igenis, a látvány! A MALÉV-gép, amely már a határ után finom fokozatokkal elkezdte a magasságcsökkentést, sok-sok kilométeres ereszkedés után, a hegyek barnás-zöld gyűrődései fölött elérte Budapest nagyvárosi tömegét, a Duna tündöklő választóvonalával (kinek a hazája, kinek idegen kőalakulat), majd már-már földközelsben átrepült a Nagy Temető (Rákos-keresztúr) felekezeti vámhatárok szerint elválasztott, geometrikusan beosztott utcái, fekete, szürke és hófehér mauzóleumok márványpalotái, s a

keresztek, fejfák, mór ívelésű sírkövek néma, tíz- és tízezrei fölött. A széthullámzó, évtizedek óta majdnem erdőt alkotó növényzet ezekben a napokban kezdhetette el világoszöld kibontakozását, sötét és gondosan formázott, télen-nyáron kikezddhetetlen ciprusok környezetében. Frissen megásott sírok barna gödrei körül papok és rabbik és világi szónokok, ornátusban vagy ünnepi sötétben; közéleti férfiak, főnökök és beosztottak, hívők és ateisták (*felülről* minderre csak következtetni lehet), s természetesen a gyászoló közönség tömött vagy gyér csoportjai. Az egyik kajütblakhoz tapadva egy fiatal, sisakfrizurás nő váratlanul fölsikoltott: „Úristen! - és még egyszer úristen!” Mert a temető egyik néptelenebb szeletén ott volt a látvány. Igenis: A LÁTVÁNY. Egy napsütötte térség betonplatóján *testek* feküdtek egymás mellé kiterítve, fölfelé hegyesedő lábfejjel, szemükre simított szemhéjjal, nemrég még magyar állampolgárok, akiknek személyi okmányait már visszaszolgáltatták az igazgatási illetékesnek, így hát közjogilag e pillanatban föld és ég között hontalanok, és heverve az elbocsátatás és a befogadtatás határvonalán, a végső búcsút megelőző senkiföldjén, még csak nem is hiteles megboldogultak. Feküdtek, tárgyiasan fősorakoztatva (fölslíhtolva), s mintha a szemükre igazított, vagyis lezárt szemhéjuk alól, a föntiek borzongó kíváncsiságát viszonzva, ők meg éppen a repülőgépet figyelnék, sőt mintha üzennének is valamit az otthonmaradottaknak. „Mondjátok meg Jolánnak, hogy ne felejtse el...”, avagy, „Dezső, nézze meg a sublód második fiókjában, az ágyhuzatok alatt...” Egy már hízásnak induló, kék klubzakós, aranygombos férfi, első pillantásra is gyakorlott utazó (nyilván külkereskedelmi), utastársaihoz fordult, hangjában a megnyugtató szándékával, sőt, valamelyest tájékoztató derűvel: „Koporsóhiány, mint köztudott. Az elváráshoz képest ugyanis gyenge a kapacitás... azazhogy - látva a figyelmet, ezért még kiegészítette - képtelenek vagyunk lépést tartani a...” Mondta volna tovább, de Árvai dühödött visszakérdezése beléje fojtotta a szót. „Koporsóhiány? Az elváráshoz képest? És gyenge a kapacitás?” A gép élesen megbillent, és szinte súrolta az ódon zsidótemető csücskét, amely a Rákos menti rétekkal érintkezik, s ahol egy mór stílusú, héber betűkkel televéselt síremléket anakronisztikus alakok, szakállas, kaftános, komor férfiak álltak körül, meg-megrázkódva, szinte kettétörve a sűrű hajlongásban. „Valami küldöttség lehet - tűnődött hangosan a klubzakós, de most már bátoratlanul - mert, ugye, nálunk, ezek a típusok...” A pilóta elegáns könnyedséggel tette a földre a gépet, a terasról izgatott várakozók integettek, gyakorló állampolgárok, leendő néhaiak.

2.

Most már teljesen kireggeledett. A tiszta napsütés úgy lebegett a tetők fölött, mint egy kibontott, szőke hajkorona, minden szálában fölragyogtatva a fényt a kora tavasz vetélőberendezésén. *Vagyis hát, öreg, hazaérkeztél, hát mondhatom, nem szereztél túl sok dicsőséget az országnak és magadnak avval a fenenagy szerénységeddel, holott elcsodálkoztak némettudásodon.* Von Gleisen úr, a vendéglátók egyike, egy karcsú, pedánsan elegáns férfi, neves útikönyvek és tamtamra írott afrikai versek szerzője, természetesen most hallotta a nevét először, divatosabb honfitársai között nem találkozott vele. *Láttad rajta a humánus igyekezetet, szeretné elhinni, hogy azért író vagy, és te, ha ehhez ragaszkodik, becsületszavaddal is bizonyítottad volna, én, uram, igenis író vagyok és humanista, és nem vagyok konformista, és minden egyéb vagyok, amit óhajtsz.* De hát az urak rendelkeztek annyi vendéglátói kultúrával, hogy mindennek becsületszó nélkül is hitelt adjanak, bár némi szomorúsággal, hogy igen, a magyar nyelv elszigeteltsége satöbbi. Árvai, visszaidézve a jótékony tapintatot, hangosan fölnevetett, mint aki a reggel nevetését viszonzza. Ott állt a franciaerkély ajtajában, az ötödik emeleten, amely egy polgárvá szelídült parancsnoki fülke kilátóhelye lehetne, avagy egy közepes röptű balkáni gerle látószöge. Maradandó kilátás nyílt Angelikaváros fölé, házakra,

tornyokra, kupolákra. De ő most mégis a temetői placra látott, a kirakott halottakra, és ettől egy másik placc idéződött föl benne - rögeszme, betegség, gyógyíthatatlan asszociációs kényszer -, mintegy montázsszerűen, egy észak-ausztriai tábor térsége, ugyancsak rendben kirakott halottaival, akik ugyancsak szembenéztek a napsütéssel. *Azonnal intézkedni fogok*, fogalmazta magában teljes nagyzólással, *intézkedni fogok, mégpedig* - itt elakadt, de rátalálva az érvre, folytatta azonnal: *mégpedig a Nyugatról érkező turisták szempontjából*. Máris megkereste a temetkezési intézet központi számát, és isten csodája, a hívás azonnal sikerült. Felpanaszolta az illetékesnek az idegenforgalom érdekeit sértő látványt (devizatermelés!), de a telefon túlsó oldalán a klubzakós válaszolt, most már szakmai nyomatékkal. „Koporsóhiány, elvtársam, köztudott, hogy az elváráshoz képest gyöngye a kapacitás.” Árvai agyát fölösleges vérmennyiség öntötte el, és szokása ellenére durva szavakra ragadtatta magát. „A ledér anyád, aki a világra szült, kedves aranygombos admirálisom!” Hogy ezt még a kagylóba mondta volna, vagy annak izgatott visszahelyezése után a világmindenségnek, történelmileg nem tisztázható.

3.

Több száz, esetleg több ezer kilométeres út repülön, néhány óra alatt, természetes időzavart okoz az emberben, megtévesztően tájékoztatja az úgynevezett biológiai órát, amely egyébként életritmusunk pontos műszere szokott lenni. Árvai, leszállva a délutáni gépről, a hazaérkezés szédületében az *elvámolni való nincs* zölddel jelzett kijárat helyett a *kötelező vámvizsgálat* kordonvonalát választotta, így aztán el is koboztak tőle három ajándékba kapott angol nyelvű könyvet, amelyeket csak szórakozottságból csomagolt be, ugyanis nem tudott angolul. (Egyébként a köteteket, mint ártalmatlanokat, néhány hét múlva címére visszaszolgáltatták.) Természetes, hogy az utolsó taxit az orra előtt csípték el, amit végül is megkönnyebbülve vett tudomásul, mert bár gyermeten költekező, valami rejtélyes oknál fogva taxira sajnálta a pénzt. Tavasz világosságban érkezett a házhoz, ahol (mint már erről említés történt) negyedszázada lakott, s most járta csak át szívét igazán a hazaérkezés izgatottsága. Tudta, hogy üres lakás fogadja, felesége, családi gyász miatt, egy vidéki városban tartózkodik, így hát ajándékait majd később adja át, holott az ilyen pillanatnak ünnepélyes fontosságot tulajdonított. „Milyen remek színben tetszik lenni - fogadta a kapubelépőben a kedvesen almaarcú, idős házfelügyelőnő, aki nem nélkülözött bizonyos stílusérzékét -, látszik a tengerpart, doktor úr!” Nem volt doktorátusa, de az idős asszony nem mondott le erről az epitheton ornansról, amelyet Árvai szelíden, de úgy látszik nem elég határozottan, időnként elhárított magától. Most is azt mondta volna legszívesebben: semmi doktor úr, és legkevésbé tengerpart, legfeljebb a Goethe-ház Frankfurtban (őszintén szólva többet várt tőle) és Münchenben egy pornómozitól, amelytől néhány tolokocsis néző (nyilván a második világháború veteránjai) látványa üzte el, az első tíz perc után. „Önt, doktor úr, már nem is tudom, melyik nap, egy gyönyörű hölgy kereste *személyesen* - közölte a házmesterné, bájos, öregasszonyos pírral az arcán -, egy nagyon előkelő úrinő.” A postadobozban, de az előszoba padlóján is néhány levél várta, ezeket összeszedte a jó előjelű várakozás reményével, mert a permanens várakozás átvilágította napjait, legtöbbször, mint kiderült, minden ok nélkül. Az idő rendje, ahogy hosszasan állt a franciaerkély négyszelvényes ajtaja mögött, az egyre valószínűtlenebb tágasságot nyitó reggelben, kezdett helyrezökkenni. Visszaidéződtek a tegnap olyan lázasan olvasott semmitmondó levelek, s az almaarcú házmertemé szavait is hallotta. „Önt, doktor úr, már nem is tudom, melyik nap...” És hogy egy *nagyon előkelő úrinő*! Bement a fürdőszobába, végigverette magát a zuhannyal, készülődött a mai napra. Folytatni a félbehagyott írást, elmenni a kiadóhoz, csak úgy csellengésből egy folyóirat szerkesztőségébe, ahol barátai vannak, a Patyolathoz (légy szíves, hozd haza az ingeidet), telefonálni a doktornőnek altatóért, fölhívni -

kicsodát is? és miért? És amikor végre befejezte a mindennap ismétlődő borotválkozást, öltözködést, noha a bőröndje még kicsomagolatlan, vagyis fölkészült minden fölkészülnivalóra, riadt borzongással kezdte kerülgetni az íróasztalát, ősidegen ellenérzéssel, eldobta céduláját a tennivalókról; most tégy úgy, mintha Münchenben volnál, persze üresjáratú eszmecserék, hiábavaló fölszólalások és görcsös mosolyok nélkül, vagy legalábbis viselkedj úgy, mintha *útközben* volnál, amely, a vicc Kohn bácsija szerint, a boldogság szférája. De a gyönyörű nő, aki kereste! És nem is lehet tudni, hogy melyik napon! Vége a nyugalomnak. „Mégis, mit mondott az a hölgy?” - faggatta a házmesternét, mert azonnal leszaladt hozzá, hogy *fényt derítsen* - igenis -, fényt derítsen. Az almaarc újra finoman elpirult. „Csak annyit mondhatok, doktor úr, a hölgy *nyugati* lehet.” „Miből gondolja?” „Az ilyesmit megérzi az ember.” A lift a második és a harmadik emelet között elakadt vele, a csöngő nem működött, és ő szégyellt dörömbölni. Háromnegyed óráig tartott, amíg egy lakótárs kiszabadította. Mikor végre újra bejutott a lakásába és belélegezte az *írnokszoba* hervadt könyv- és finom porillatát, megkönnyebbült, most már az a gyönyörű nő, aki Nyugatról érkezett (mert az *ilyesmit* megérzi az ember) - még az sem érdekelte, kidobált minden nehezéket a szívéből, és szállt fölfelé, mint egy léggömb - jaj, uramisten, csak nehogy valami kóbor széláramlat megint a *placc* fölé sodorja, a testek fölé! Gondolatai közben megszólalt a telefon; az egyik nagy szálloda portása, a hívott fél személyének diszkrét azonosítása után bejelentette, hogy kapcsol egy bizonyos Madame de Bel-Bechet nevű hölgyet, egy vendéget Franciaországból. A gyönyörű nő! És egy gyönyörű név! Árvai minden franciatudása összegöröcsölődött és fönnakadt a torkában. De a Madame, noha gall hangszerelésben, magyarul szólt a telefonba. „Olnap medzs nekem repülő, dolog rettentő dringend, keresem Ön több nap. Muszáj azzonal magát velem találkozni. Fél *heure* múlva itten az otel előzsarnokában. Miről fogsz megismerni maga?” „Arról, hogy... *un vieil homme*, akarta mondani, de a hiúsága visszatartotta ettől. - Lesz nálam egy... egy szál *fleure!*” Megnézte magát a felesége tükreben - egy női tükör mégiscsak irgalmasabb -, szürke nadrág, kék kordbársony zekeszerű kabát - a piros cipő, amit Münchenben vettem, egy szédült és önfeledt pillanatban! - szaladt a bőröndhöz. Igen, a lazacpiros Salamander-cipő, egy pehelykönnyű műredek, amely elszáll a tenyeredről. Na nem, nem, ezt mégsem! Maradt a régi mokaszinjában.

4.

A szálloda füstösre fényezett tükörajtaja megmutatta teljes személyiségét - virág nélkül, meglefedkezett az ismertetőjéről. Visszafordult volna, de a kitűzött idő, *fél heure múlva itten*, már rég lejárt; virág nélkül és még alaposan elkészni is, ez dupla otrombaság lenne. Belépett a bronzos fényben derengő előcsarnokba, és azonnal megpillantott egy öblös kristályvázát, benne világos minirózsákkal, s bár nem volt gyakorló besurranó, egy szálat ügyesen kiemelt, abban a tévhitben, hogy a személyzet nem vette észre. A hölgy, aki egy bőrgarnitúra asztalkájánál várta, arca magasságába emelte keskeny, hosszú kezét. Mint jelenség, még a házmesterné felsőfokú jellemzését is felülmúlja, gondolta Árvai. „Á, a virág, Monsieur, elragadó.” Te vagy elragadó, drágám, viszonzta Árvai szavak nélkül. Ahogy a nő fölállt - puha, világos özbőr kosztümöt viselt -, meglepő volt magassága, egészséges, tompa fényű barna haja, amelyet homlokából hátrafésült, a válláig ért. *Én téged, szépségem, valamelyik előző életemből, de ismerlek. Ezt a délszakias arcodat, a fényes, telt szádát, s ahogy a szürkésbarna szemed kíváncsian vizsgálja az embert! Ezekkel a kellékekkel én már találkoztam.* „Nem jól beszélem a magyar, ez szégyen, tulajdonképpen.” Mit akar tőlem ez az éppen virágzó leander? „Éppen ellenkezőleg, hölgyem, nagyon jól beszél magyarul, kitűnően.” „Ez csak az ön komplimentje, Monsieur. Szegény boldogult Maman mondta, maga mond szépet. Nőknek.” Elmosolyodott, s

a csuklóján két vékony arany karperec összecsörrent. „Maman megboldogult. Zsuzsa - a *zséket* erősen hangsúlyozta - Zsuzsa, aki volt a maga szerelem. Előtt háború.” Zsuzsa! Előtt háború! És volt neki szerelem! Igen, az szerelem volt, az ifjúság minden ígézetével. Az érzéki bűvölet és a jövőtervezése, együtt. A németek elhurcolták, de túlélte, és soha nem jött haza. Igen, a levelezés, a levélváltás, vagy annak kihagyásai - Árvai szeszélyes levélírónak bizonyult. A kapcsolat végül elernyedtt és föloldódott a semmiben. „Én neki lánya. Lehettem volna öné is, könnyen. Susanne. És már franszia. Egészen - barnásszürke szemét átvilágította egy mosoly - sajnos.” „Ez is csak kompliment, hogy sajnos, kedves Madame.” A nő újra elmosolyodott, de visszafogottan; észrevette Árvai arcán a várakozást. „Hogy elmondjak. Maman utolsó kívánsága miatt. Azért vagyok itt. Lenne szíves szobámba jönni?” Máris fölállt és indult. Utolsó kívánság; Árvai követte, de minden megrendülés nélkül. Szóval Zsuzsa meghalt. Gyakorolta magában a mondatot, de nem vert visszhangot benne. Az utóbbi tíz évben már eszébe se jutott. Ezt csak nem mondhatja meg ennek a tüneménynek? Fénykép, levél, a haldoklás érzelmi függőnye mögött, egy utolsó üzenet. A szállodai szoba mintha a Duna fölött úszott volna. „Kérem ülni csak” - Susanne egy kényelmetlen karosszékkal kínálta, és kinyitott egy kézításkát. Nem, nem, ha valami értékes tárgyról lenne szó, azt nem fogadhatja el. Szó sem lehet róla, édes Susanne, erre én, ilyen nagy ajándékhoz, méltatlan vagyok - fogalmazta belülről az egyre gyöngülő tiltakozást. „Ez itt - mondta gyöngéden a nő - ez” - ismételte, és az asztalra helyezett egy fedeles ezüst kelyhet. Árvai tiltakozva emelkedett volna a karosszékből, de Susanne könnyű és mégis határozott keze visszanyomta a helyére. „Muszáj. Utolsó akarat. És van rá engedély, permission, *ivatalos*... Ez itt - kereste a szót, s ahogy előrehajolva magyarázott, súlyos haja félig eltakarta az arcát - *les cendres*” - mondta ki végső kínjában, s szemében az aggodalmas kérdés, hogy a vendég érti-e. „A hamvak” - fordította Árvai nyöszörögve, engedelmesen. „Amvak!” - Susanne szürkésbarna szeme megvilágosodott az érzéstől, hogy sikerült megértetnie magát. „Volt kívánság, utolsó, tessék egy percre vele maradni. Magukra hagylak.” Sudáran, mint egy fiatal fa, kivonult a szobából. Árvai megszabadult a kemény karosszék fogságából, és az ablakhoz hátrált. Az ezüst kelyhen megcsillan egy szilánkos fény. Hátát az egyik függönyszárnynak vetve kiüresedve állt, minden megrendülés nélkül, s csak illemből fogta el a szégyen, hogy milyen elvont, idegen neki az egész; a valaha volt gyönyörű lány, akit szeretett, akivel együtt tervezte az életét, egy marék hamu ebben a barokkos ezüst ötvösremekben. Háttérben a Duna, az opalizáló fények, a túlzsúfolt Lánchíd kétsávós ingaforgalma; a hétköznapijai. Képtelen visszaidézni, bárhogyan is szeretné most, Zsuzsa arcát, szemét, kezére fonódó kezének rajzát, a búcsú pillanatában. S képtelen átérezni, hogy ez is egy búcsú pillanata. Búgott a telefon, halkan, tapintattal. Mint aki visszatalál a létezőhöz, a megfogalmazhatóhoz, a cselekvés lehetőségéhez, kapkodva nyúlt a kagyló után. „A pedikűrös kéri, hogy a Madame szíveskedjék lefáradni” - mondta egy kellemes, színes női hang, de mintha magnószalagról mondaná. „Nos? - nyitott a szobába, arcán fényekkel, árnyékokkal a gyönyörű Susanne -, történt meg?” Nem várt választ, elvégezte feladatát, tündöklő pillantással nézett a távozó férfi után, akit a kijárat ajtó előtt udvariasan megelőzött egy szállodai ember. „A rózsája, uram” - mondta, és átnyújtotta a virágot. Vélhetően háziasnak induló férfi volt, és aranygombos kék klubzakót viselt.

1984

LE AZ ÖREGEKKEL!

1.

Át kellett vergődniük a Skodával egy hóval borított fagyöbös pusztaságon, megfeketedett csontváznövények között. A hóködön átvérzett a nap, mint egy laza gyapotkötésen; baloldalt egy kitermelt homokbánya gödrei kísérték őket, az egyikben egy roncsautó feküdt, egy bádogtetem, mely egyik épen maradt reflektorával, ahogy pirosan megcsillant rajta a nap, hosszan utánuk nézett. Az öreg autó hörögve, zihálva araszolt előre. Surányi már ezerszer elátkozta magát, hogy ezen az emberevő januári napon indult *motívumgyűjtésre*, és hogy magával cipelte Lucát, újkeletű szerelmét, de hát a tét, hogy néhány eléggé sikeres etüd után, huszonkilenc évesen, megcsinálhatja első nagyfilmjét; szóval a tét! Mert lépten-nyomon úgyis beleütközik az elemi feltételek start-akadályaiba. Egy ócska kocsis (ez a mobilitásom, uram) - amit haldokló nagybátyjától örökölt -, az állandó szervízkiadásokra már újat vehetett volna; a bizonytalan filmlehetőség, amely hálálni való kegynek számít az annyira lebecsült nagymenő stúdióvezető kezéből. A NAGY DOBÁS KIMEREVÍTVE. Csupa nyomorúságos alkalmazkodás, szocialista bokacsattogtatás, fuldokolva a visszanyelt szavaktól. De itt mellette Luca, fehér paplankabátjában, piros-fekete norvég taposócsizmájában, mélybarna ragyogású mandulaszeméig húzott kötött sapkájában, ő valóban megér egy bekezdést a nagykönyvben! Egy téliesre álcázott tavaszi földérítő ebben a kültelki hósvatagban. Nevetett a gondolattól, a vicctől, rossz helyzetekben ilyen idétlenségekkel szórakoztatja magát. Lányosan ívelt, sűrű szemöldöke alól oldalt pillantott Lucára, megleste a világítóan tiszta arc komoly magányát; a hosszúkás, finom profil szép reliefjét. „Hát nem olyan ez itt, egy dobásra Pesttől, mintha valahol Északon járnánk, hát nem?” - kérdezte, csak hogy megszólaljon, mert túlságosan közékük ékelődött a csend. Válaszolt is valamit a lány, de nem tudott odafigyelni; leküzdve a csúszásveszélyt, az út szélére kellett állnia, mert szemközt hómaró traktorok oszlopa közeledett, három szemmel világító dögnagy monstrumok, kemény sugarakban lövellve maguk előtt az eljegesedő havat. Az egyik sofőr a magas ülés páholyából fölfedezte a Skodában Lucát, a magasba emelve hatalmas, bőrkesztyűs kezét, integetett neki, s a füles prémsapka alatt hússos arcát szétfeszítette a mosoly. Nem sokkal ezután fújni kezdett a szél, amely percenként változtatott irányt, végül szemből támadva, puha hőtömeget zúdított a védőüvegre; ezzel a tömeggel a két vézna tisztítókar már nem tudott megbirkózni. Surányi barnára égett bőre a csontjaira feszült, zöldesszürke szeme sötét lett a dühtől. „Jó kis dologba rángattalak bele - mondta a lánynak -, képzeld, ha visszafelé ránk találnak ezek a hómarók: egy megfagyott szerelmespár, két egymásba kapaszkodó figura!” A vicc, a humor, na! Kiszállt a kocsiból, izmos, hosszú kezével letisztította a havat; két combja között ágyékába harapott a hideg. „Lesz a magyar filmgyártásnak egy hősi halottja.” Visszamaszott a kocsiba, nehezen tudta elmerevült lábait elhelyezni. A hó pelyhei a végtelenből kavartak ide, s noha még dél sem volt, puha füstpamacsokkal körülfogta őket a nappali sötétség. „Szép vagy!” - kiáltott föl váratlanul a lány, inkább riadtan, de ez a két szó és a pillantás sötét ragyogása fölszívódott Surányiban, széteszlott az érrendszerében. „Ne félj, kicsi, semmi baj, mindjárt odaérünk.” A reflektorok sárga pásztái a reszkető fehérségbe kapaszkodtak. Most már a küzdelem kötötte le minden erejét, kikerülni a csapdából. Csak mellékesen érezte, hogy a lány közelebb húzódik hozzá, hogy reszket. „Látod őket?” - kérdezte Luca hideglelősen, mert úgy tűnt neki. Kettesével egymásba kapaszkodva, szürkésbarna emberoszlop közeledett, rongyokba bugyolált emberek, egyik-másik szalmába tekert lábbal, keménységtől széttöredezett bakancsban, és

kétoldalt géppisztolyos örök, nem kevésbé elhasználtak, mint az őrizettek. A hóködön át láz-homályos szemek, egy-egy szétnyílt szájából a párába vicsorító fogak - „látod őket, édesem?” -, a lány Surányi összezárt arcához közeledett, a leheletével kérdezett, ajkának halványpiros, vékonyra húzott vonalával - „látod őket, drágám?” -, a férfi nem látott semmit, vagy pontosabban a semmit látta. Talán soha nem keverednek ki ebből a körvonal nélküli végtelenből, és ez a szegény, édes, gyönyörű lány tisztára delíriumban szövegel itt összevissza.

Egy időtől megrogyant, kizöldült téglafal állította meg őket. A fal mögül furcsán ütemezett ének hullámozott, öreg hangok rendezetlen kórusa, elvékonyodva a magasabb fekvésekben... GÁ-BOR-Á-RON-RÉZ-ÁGYÚ-JA-FEL-VAN-VI-RÁ-GOZ-VA! Surányi kiküzdötte magát a volán mellől, két kezével kiemelte a dermedt lányt, és magához szorította. „Te tényleg nem láttad őket?” - kérdezte a lány rögeszmeszerűen, kétségbeesve. „Csak fényképről ismerem, de mintha köztük lett volna a nagyapám, kicsi, szemüveges.”

Egy kovácsolt rózsákkal díszített vaskapu nyílt ki nyikorogva, fehér köpenyes, testes, magas nő hömpölygött feléjük; föltornyozott, rozsdavörös haját díszfésű fogta össze. Előrenyújtva mindkét húsos kezét, már néhány lépésről kiáltotta: „A művész úr! Köszöntöm! Részemről Mauszné. Az otthon vezetője lennék! Az út? Aggódtam maguk miatt - nagy testéhez képest vékonyan sípolt a hangja -, és az asszonyka? Átfázott szegénykém! No majd odabent fölmelegszünk!” GÁ-BOR-Á-RON-RÉZ-Á-GYÚ-JA-FEL-VAN-VI-RÁ-GOZ-VA! „A *fiúk*. Úgy-szólván egy kis frissítő *menetgyakorlat*, úgy-szólván egy kis *aerobic*. Jó ez az öreguraknak - az asszony csupa lelkes mosoly -, a gondnokunk, anno dacumál a testület dolgozója volt, és hát - aprózott, szálkás vihogás - ő ezért egy kicsit még mindig... szóval, ő a maga részéről, eléggé *katonás*. És a fiúk imádják a stílusát.” A nő tömörre döngölt alfelével eléjük tolatott. Íme, az egykori grófi park, háttérben az egykori kastély, sárga grófi kastély, jelenleg fakultsárga szociális otthon. A hó mindenütt eltakarítva, szabályosan megformált hókupacok, lenyűgöző geometriai rend. A szállongó pelyhek között egy szabadtéri hószobortárlat. A keményre taposott úton egy tönkszerűen alacsony, vattakabátos, sonkanadrágos férfi vezényletére harminc-harmincöt öregember menetelt. GÁ-BOR-Á-RON-RÉZ-Á-GYÚ-JA... megpillantva a belépőket, a vezénylő ember jókedvűen elrikkantotta magát. „Nóta állj! Oszolj!” Az öregek gyermeketeg tétovasággal szétoztlottak, összevissza nyüzsgésbe fogtak, nem tudtak mit kezdeni magukkal. A vattakabátos egyetlen rántással rendbe szedte magát, és elindult a vendégek felé. Pirosan erezett kerek arc (vagy krónikus alkoholizmus, vagy krónikus székrekedés, gondolta Surányi, akibe kezdett visszatérni az iróniája), zavaros szem, kancsalító, de mégis összpontosított tekintet, vaskapocsszerű kézszorítás. „Belevaló, friss idő, öreg csontoknak prima, ha mozgatja őket az ember, vérkeringés, emésztés, étvágy, satöbbi.” Hadarva, pattogva beszélt, egy-egy magánhangzó elhagyásával tömörítve a szavakat, mesteri mássalhangzós szerkezeteket hozott létre.

A terem nagyságú, bolthajtásos irodában, ahová erőszakos kedvességgel irányították őket, két ormótlan, vastag vaskályha ontotta a meleget és az olajszagot. A vezetőnő nagyra méretezett íróasztalán egy barokk mintákkal és hétágú koronával díszített fémvödörben (mint később kiderült, hamvveder volt, amely egy tatározáskor került elő a földből), néhány életközeli szín pompás, hosszú szárú papírgerbera. A szobában három típusú és nagyságú, de egyforma keménységgel ketyegő óra szeletelte az időt. S mintegy ezzel összefüggésben több előjegyzési naptár rögzítette és bontotta hetekre, napokra, órákra az elkerülhetetlen feladatokat. Mindez a fegyelmezett munka biztosítéka. Mint ahogy azt sugallták a kemény papírra rajzolt föliratok is. MONDD EL RÖVIDEN! PANASZ NAP SZERDÁN 13-TÓL 14-IG! ELŐBB GONDOLKODJ, AZTÁN BESZÉLJ! A vezetőnő, látva a föliratokon elidőző pillantásokat, mosolygásnak is vélhető arckifejezéssel elmagyarázta, az ilyen helyen, mint egy szociális otthon, ahol az átlagéletkor 70-75 év, fölöttébb szükségesek az effajta eligazítások - a hirtelen indulattól

meggyorsult a lélegzete, cezúrák keletkeztek az egyes szavak között - mert az *ilyen* öregek, mint köztudott - meszesedés, érrendszeri zavarok (satöbbi, szólt közbe pirosan a gondnok), szóval ők hajlamosak a legegyszerűbb dolgokat is bő lére eresztetni, nálunk pedig az idő (a gondnok még pirosabban bólogatott), szóval, hogy szűkiben vagyunk vele.

Hellyel kínálták a vendégeket, a gondnok egy redőnyös iratszekrényből pálinkát és pohárkákat vett elő, töltött. „Talán inkább valami üdítőt” - vélekedett a vezetőnő egy állami illemreflexnek engedelmességgel, de ekkor már a rendező és a gondnok fölhajtotta az első adag kisüstit. „Nem azért, nem hogy talán valami bizalmatlanság - a gondnok félig fölemelkedett -, de szabad talán valami személyit - a filmrendező elővett egy igazolványt -, tetszik tudni, ha ez a hely nem is, úgymond titkos üzem, de a rend miatt, vagyis hogy a belém nevelés.” A gondnok gyakorlottan átfutotta az írást. „Köszí szépen. Így ni. És most lenne szíves talán részletezni az ügyet.” Surányi kezdett begerjedni. A környezet, a gondnok, a nagy seggű vezetőnő, a dialógusok, ez mind ígér valamit. Jó, jó, az ügy. Megismételte, amit már levélben is jelzett. Készülő filmje öregekről szól, és most motívumokat keres, sztorikat, arcokat, esetleg olyan embereket, akik majd statisztálni fognak. „Itt, kérem - a gondnok újból telitöltötte a pohárkákat -, minden típusból akad dögvél! Pardon!” Egy nagy csontú, merev öregasszony fehér kötényben és fehér főkötőben jelentette, hogy elkészült az ebéd. „Majd nálam, az én szobámban” - intézkedett a vezetőnő. „Ezek a vénségek - fűzte hozzá a gondnok - tisztára belpoklosok, örökké csak rágnának, rágnának, mint az egerek.” A vezetőnő ezt is kiegészítette. „És tessék elhinni, kinézik az ember szájából a falatot.” Luca az ablakhoz ment, egész bensejében émelygést érzett. A fullasztó meleg, az olajszag, a gondnok és a vezetőnő s az órák kemény ketyegése. Odakint, a rendben tartott udvaron szél kavarta a havat, és a hószobrok is mintha megmozdulnának. Az épület mögül vörös csirketollakat hozott a szél.

2.

A délutánt munkára szánták. Az úgynevezett társalgóban, amely valaha házikápolna volt, és az egykori vallási falfestmények kezdtek átütödni a többszörös meszelésen, az összetolt asztaloknál merev öregek ültek, férfiak, nők vegyesen. Egy távoli magasságból sugárzó porcelánburás mennyezeti lámpa és néhány özágancsból barkácsolt falikar túlvilági fényében, törzsüktől függetlenül, csontra csupaszodott arcok úsztak. Műfogsorok és fog nélküli ínnyek, szájpadlások feketesége. Surányi, zsákmányos földobottságában, mint aki úgy érzi, a legjobb helyre érkezett, fűgőn körüljárta az öregeket, kezében mikrofonnal igyekezett szóra bírni őket, egyelőre eredmény nélkül. Úgy látszik, az iroda nagybetűs fölírata, az ELŐBB GONDKODJ, jól megfogant bennük; a tanulékony öregek még csak a gondolkodásnál tartanak, az AZTÁN BESZÉLJ várat magára. Luca az egyik sarokba húzódott, fázósan, idegenül és magába zártan. Mint ismeretségük óta még soha, kívülről látta Surányit, fiatal csúfondárosságát, ahogy az együttérzés minden jele nélkül nógatja az öreg embereket. Jelen volt a gondnok is, *körös-körül* volt jelen, mint egy körkörös megfigyelő szerkezet. Az öregek inkább őt követték szemmel, mint Surányit, aki úgy érezte, végül is neki kell mozgásba hozni a társaságot. Egymás után csattantak a kérdései. Az ellátás? A bánásmód? A fűtés? „Jó, nagyon jó” - hallatszott innen is, onnan is a válasz. *Félnek, belső remegés*, írta noteszébe a rendező elégedetten. A gondnok irányzott tekintete ide-oda ugrált az embereken, mindenki úgy érezte, hogy személy szerint őt figyeli. Újabb följegyzés a noteszba. A gondnok aszimmetrikus szeme. Mint egy kaméleoné. Egyszerre különböző irányba tudja mozgatni. Megint a csönd, a kásás, az áporodott. „Hát mondjanak már valamit! - szólt rájuk a gondnok -, akármit. Mindegy!” Bosszús volt inkább, mint haragos; lebögg ezzel a társasággal, *blamálna* magát velük. Végül egy vékony bácsika emelkedett föl a helyéről. Kissé előrehajolt, ahogy megszólalt, s minden

szótagra a feje vele reszketett. „Kérem szeretettel - ünnepélyes felhang -, A VÉCÉPAPÍR. Ami teljességgel nincs, és évek óta nincs, vagyis, azaz...” - a mondat közben idegesen leült, bőrébe szúrt a gondnok irányzott pillantása. Reszketése nem gyorsult, de szaggatottabb lett, merev mutatóujja az asztalon dobolt. Kimondta, hát kimondta! (Surányi a noteszébe jegyzett: vécépapír.) A gondnok, mint aki tisztában van azzal, hogy a gerontológiában a pedagógiai elem sem elhanyagolható, az indulat minden külső jele nélkül, sőt egy megingathatatlan személyiségtudat birtokában válaszolt. „Jellemző önökre ez a vécépapírszemlélet, hogy a klozetülőkérő nézik a világot, akkor - kissé megemelte a hangját, de még csak tanító jelleggel -, akkor és amikor, mint köztudott, az imperialisták (magánhangzó-elhagyás), ugye, azokat a bizonyos - itt megakadt -, azokat a *középizé*, úgymond - a középaprakétákat rája szegeznek magukra, vagyis a békére, úgymond erre a békés szigetre, erre a szociális otthonra, vagyis... Ahol önöknek teljes koszt, kvártély, hideg s meleg víz, ismeretterjesztés satöbbi. Tisztában vannak, mennyit költ önökre az állam? A nem produktív népességre? Vécépapír! Na és! Átmenetileg hiánycikk. Nem megtanítottam magukat? Az újságpapírt csíkokra tépni, jól összegyötörni, megpuhítani, és kész. Jár ide sajtó elég, vagy nem?” Mindezt inkább Surányinak mondta. A lepkevadász fiatalember egészséges, kegyetlen humorérzéke tökéletesen működött, és újra jegyzett. (Újságpapír, csíkokra, jár ide sajtó elég...) Luca fölállt, a sötétedő udvarba lépett, a kavargó hóhullásba, a keményre fagyott jégbálványok közé. Ha most, akár gyalog is, de elindulhatna! Hívta, vonzotta a szürkésfehér homály.

A gondnok mozdulatlan arcában horizontáltan és vertikálisan cikázó szemével képes volt egy időben több embert is megfigyelni. Surányinak beugrott a különleges kaméleon, amely egyszerre két-három gyújtópontra irányítja szemét. (*Jackson-kaméleon*, írta hangtalan nevetéssel a noteszébe.) De a csönd kezdett ismét bénító lenni, rájuk zuhant a mozdulatlan jelen idő. (Megvonom tőlük a nótát, a tévénezést, a főzelékrepetát, húzott át a gondnok agyán egy régi remiszencia; meg kell tanítani őket, még ha ágyba vizelők is, az állampolgári fegyelemre.) „Ha meg tetszenek engedni...” - egy öregasszony, mit öregasszony, egy ezüst hölgy emelkedett a helyéről, hegedűszólam hangjával jótékonyan föloldva a súlyos hallgatást. „Én aztán elmondhatom a rendező úrnak, boldogság is van ebben a házban, egymásra találás.” Szép volt az öregasszony, nyúlánk, egyenes tartású; nyakban záródó szürke pulóvert viselt, ózüst függővel a mellén. A gondnok pillantása elpihent rajta. „Én ebben a házban, ebben az áldott házban, ahol tizennégy évvel ezelőtt megtaláltam a nyugalمامat (82 éves; a gondnok egy cédulát csúsztatott Surányinak). Előző, szerencsétlen, hosszú házasságom után itt találtam meg, két ízben is - finom lírai emelkedés - a csodát.” „A vécépapír” - szólt újra, egy kései reflex kényszerében az előbbi öreg. Az ezüst hölgy nem méltatta figyelemre. „Ittlétem harmadik esztendejében, amikor már nem reménykedtem, hogy valakiben hinni is tudjak, egy otthontársam személyében megtaláltam az igazi embert. Csak mellékesen említtem, a maga idejében híres sztahanovista volt, de nem kérkedett vele.” (*Loy-mozgalom*, továbbított egy újabb cédulát a gondnok.) „Kívül-belül egy tökéletes férfi.” (Újabb cédula: a nő született bárónő.) „Vele két és fél esztendőn át... egyszóval, rendező úr, a boldogság, sőt a szerelem nincs életkorhoz kötve, ezt én tanúsíthatom.” Surányi most vette észre, hogy Luca nincs a szobában; elment pisilni, gondolta, vagy befogta a nagydumás vezetőnő. Az ezüst hölgy is bekerült zsákmánygyűjtő noteszébe. „A küzdelmes élet, a felelős múlt, talán a feledékeny utókor - a zenei szólam folytatódott - elvitte a drágát idő előtt. De a gondviselés! Igen, igen, igen. Ismét a gondviselés! Jött valaki, otthonunk egy másik lakója, aki már évek óta figyelt. Kiszemelt magának. Az új párom - kimondom - egy valamikori nagytökés volt, de talpig demokrata úr; nem szökött Nyugatra, nem csempészte ki a vagyonát, sőt följajánlotta szak tudását a szocializmusnak. És ő egészen a haláláig hűségesen szolgált. Vele majdnem három napsugaras évem volt, hála ennek a nyugalmas háznak, a drága vezetőségnek, amely, rendező-úr, teljes egy hétre a *Cote d'Azur-szobát* (tökéletes kiejtés!) biztosítja az itt egybekelő

pároknak, a mézeshét-szobát. Most is, kérem, rendező úr. Egy friss házaspár lakja. A férfi, ha nem tévedek, hetvenhét, a hölgy pedig a nyolcvanát. És kérem! Szerelem! És testi. Állítólag.” Az ezüst hölgy, mint aki egy láthatatlan reflektorba emeli az arcát, a magasba tekintett. Ez a szoba még a grófék idejéből maradt, régi, bár az időtől megviselt állapotban. De a freskók - a mediterrán ragyogás -, a kárpit, a falburkolat! (Az öreg csontoknak egy kis zavartalan összeborulás - így szólt az újabb cédula szövege, melyet Surányi a noteszébe másolt.) „Hanem - az előbbi csöndes hegedűszólam, az elégius moll, élesen kibicsaklott -, hanem, igenis! A vécépapír. A klozet totál eltömődik a kemény újságpapíroktól! És sehol a környéken egy beszerzési forrás.” Váratlanul elhallgatott, és mint aki döbbszerű csodálkozással néz vissza saját széthulló szavaira, helyét keresve féloldalasan leült, tétován, elidegenedve az előbbi pillanattól. (Surányi újabb izgatott bejegyzése, egy lepkevadász örömeivel.) A gondnok erélyes válasza készült, törte a fejét, hogyan lehetne ezt az egész vécépapír-ügyet röhögésbe fullasztani, de lassú járatú agyával még nem jutott túl az ötleten, amikor nyílt az ajtó, és megjelent a csontos szakácsnő, kezében pogácsával megrakott tálcával. A még meleg pogácsák illata új irányt adott az általános érdeklődésnek, s amint a tálca az asztal közepére került, máris nyúltak az öreg kezek, a foltos, pikkelyes, meggörbült ujjak, mereven, csápszzerűen. „Lesz tea is” - mondta a szakácsnő kurtán és tárgyilagosan; ezt kijelentésnek szánta, nem udvariasságnak. Az egykori kápolna, jelenleg társalgó vagy korszerűbben klubterem, lakoma színhelye lett. Surányi, fölhasználva a megbolydult pillanatot, kiment, hogy megkeresse Lucát. A lány ott állt a foszforeszkáló félsötétben, fehér paplankabátja világított; ott állt a kapunál, és reszketett. A fiatalember átkarolta a vállát, magához húzta. „Mi bajod?” - kérdezte majdnem türelmetlenül. „Az öregek” - felelte csöndesen a lány, s még mindig reszketett. „Mit az öregek! Most fedezted föl?” - a ház felé irányította Lucát. A teremben zsírosan borsos pogácsaszag s a zajosan mohó táplálkozás öröme. „Ilyenek leszünk mi is - mondta Surányi, de minden étkezés nélkül; sőt az iróniától kihagyódtak a szavai -, közlekedőedények, anyagcserelombikok. Igen.” Kegyetlen volt, holott nem akart az lenni. „Ne haragudj - mondta később a leány, kortyolva a teából; átgázolt a meleg, de az arca sápadt maradt -, azok az emberek ott az úton - sötét szeme a fiatalember szeméig emelkedett - mintha ugyanezek lettek volna...” - zavartan elnevette magát, de ez mégsem volt nevetés. „Jó, jó, majd beveszem a motívumok közé” - begörcsölt szegénykém, gondolta Surányi, az a rohadt hó meg a hideg! Az öregség, ilyen mennyiségben, nem dobja föl az embert. De a művésznak igazi nyersanyag. És ő éppen ezt akarja kifejezni. Az öregedést, mint az emberi létezés komikus szakaszát. Itt nincs helye másnak, csakis a szentimentális felhangokat mellőző iróniának. Új dimenzióba kell állítani az egészet, minden meghatódottság nélkül. Eltűnődött ezen, és észre sem vette, hogy egy borzképű, alacsony öregember áll föl a helyéről. Vörösesbarna, sűrű hullámos haj, jól táplált arc, a hangja reszelős, mély, messzire visz. „Ezek a társaim itt mind ilyesmiben élnek, hogy aszongyák, vécépapír, hashajtó, repeta. Én mást mondok a főrendező úrnak. Sikerélmény. No, röviden - szétnézett, nyelvvel megnedvesítette vastag ajkát -, én még mindig férfi vagyok. Hetvenhét éves létemre. És kijárok a faluba egy csinoska asszonyhoz, aki özvegyi jogon szikvíz-kisiparos. Néha küld nekünk is pár rekesz szódavizet.” Elavult jelzővel: ledér zűrzavar nyelte el a férfierejére büszke lakótárs szavait. Egy kopasz, horgas orrú, csontra száradt férfi teremtettséget magának. „Az öröm, főrendező úr, a bizonyos szükséges öröm, ami nélkül az ember satöbbi... Tele vagyunk titkos vágyakkal - valaha egy családi hetilap lelki postáját szerkesztette, és most önmagából idézett: - A titkos benső szféra, rendező úr, mit mondjak, mindenkinek megvan a saját külön bejáratú mániája. Mint ahogy nekem is. Mi is a mániám? Szeretnék még egyszer átélni, kedves, fiatal barátom - nazális hangját megemelte az éneklő révület -, még egy délelőttöt a régi Vasfürdőben, aminek, ugyebár nemcsak a kiemelt gyógyhatása! Az az erezett olívazöld márványmedence, a kimondottan hullámutánzatú peremmel és a hat és fél recés lépcsővel lefelé! Na meg a máriaüveg kupola, meg a márványbékák, meg a

mindenféle köszörnyek, amik azt az áldott jó bűdös vizet köpdösték a vendégekre. És persze külön fülkében a női masszörök, úgynevezett masszözök, akik fölfrissítették az embert. Kimondottan, kedves rendező úr: *török örömök!* Tetszik ezt érteni, ugye?” (Surányi beírta a noteszébe: *márványmedence.*) A szavakat azonnal képekbe tette át. A nagy medencejelenet! A vén testek ágyékkötőben. A masszözök, legfeljebb bikiniben. A kénes víz párái mögött gyöngyházszerűen világító női mellék gömbjei. Csupa látomás, csupa asszociáció! „A gőzfürdőt megcsináljuk - mondta -, és a közreműködőket majd ön választja ki. Természetesen az otthon lakói közül. És kellően honorálva.”

Mire elfogyott a pogácsa, a tea, s az eszmecsere is meggyorsult, rájuk szakadt az este. A szél forgatta, kavarta a havat, egy belülről világító hózsák mélyébe kerültek. „Nincs mese, művész úr - ez a gondnok határozott véleménye volt -, ilyen időben nem lehet elindulni. Az édes kis nejével itt kell aludjanak.” A paprikás csirke piros, fényes levét leitatva szájáról, a vezetőnő ezt még megerősítette. „Kiűritjük önöknek a *kodazür-szobát*. Erre az éjszakára - visszafogottan kuncogott - kedves nászutasaink, Keglevich bácsiék kénytelenek lesznek a szexet nélkülözni.” A gondnok puhán, nyúlósan fölnevetett. Az említett nászutaspár, Keglevich bácsi és neje, ez a két összetöppedt ember - süppedt szemkörnyék, protézisre tapadó mosoly, kihegyesedett áll - túlradó önkéntességgel vállalta, hogy ők szívesen átadják a drága fiataloknak erre az éjszakára a szobát. „Mi majd addig visszaköltözünk a saját helyünkre, ahová pár nap múlva úgyis visszaköltözünk...” Az újdonsült férj élénk, kapkodó mozdulatok kíséretében beszélt, s túl bő, fekete öltönyében mintha fokozatosan elfogyott volna a teste.

3.

Luca, drágám, a szökésedet, a makacs távolmaradásodat nem tudom megmagyarázni! Mert mivel is vádolhatnál? Szerintem nem volt abban semmi antihumánus, hogy arra az éjszakára elfogadtam azt a szobát. Értem ezt a túlérzékenységedet, amikor a jelentéktelen dolgok is sebet ejtenek, hogy úgy mondjam, nyolc napon túl gyógyulót. Rosszul hatott rád az egész nap, a hóvihar, az autótűt, a hideg, és ami ránk várt, a panoptikum az öregekkel. Láttam rajtad, az a bizonyos szoba külön is megrémített. Mint ahogy Keglevich néni kék szemű porcelánbabái is viszolyogtattak, és viszolyogtál az öregúr szekrényében lógó zöldes zsakettjétől, a pótprotézistől az Odol-pohárban és a két óriási bádoggal éjjeliedénytől is. Én, ne vedd rossz néven, más szemmel néztem az egészet. Minden egyes darab túlnőtt önmagán. Ez nekem mind-mind jelkép lett, asszociáció. A leépülés segédeszközei. Talán az is zavart téged, hogy én tüntetően elégedett vagyok ebben a lehetetlenülésben, hogy nincs bennem részvét, együttérzés, mit-tudoménmi! Ott álltunk a fülledtre fűtött szobában, amíg a csontos szakácsnő áthúzta az ágy-neműt, nyitott tenyérrel csapkodta a párnákat, és a klórszagú lepedőt simára igazította, aztán, anélkül, hogy ránk nézett volna, szó nélkül magunkra hagyott. Én mondtam is valamit, valami úgynevezett vicceset vagy idétlent, és nem vettem észre, hogy nem bírod a jókedvemet. Én meg úgy akartalak átsegíteni ezen a dermedtségen, hogy lerohantalak. Kihámoztam a testedet a síkosan hideg paplankabátból, lehúztam lábadról a taposócsizmát, dörzsölni kezdtem szép, hosszú lábfejedet, aztán váratlanul a combod közé nyúltam, remélve, hogy elneveted magad, vagy fölsikoltasz, de te szótlanul túrted, összezárt szájjal. Kiszabadítottam kötött sapkádból a rengeteg hajadat, melleidet a vastagon hurkolt, korallszínű pulóverból, mindez érintetlenül hagyott téged, még az is, hogy meztelenre vetkőztettelek, és a tested szinte akaratod ellenére világított az öreg bútorok és a kettős rézágy előterében. Egész éjjel, még szeretkezés közben is, szótlan maradtál és szomorú.

Engem azon az éjszakán megrendített a tested; a naiv és tiszta egyértelműség, amely egyszerre erotikus és gyermeki, szelíd és támadó, és arányaiban olyan zavarba ejtően tökéletes. Mondhatod, te nem éreztél ebből semmit, és hogy én nem is akartam föloldani benned a szorongást. Volt egy pillanat, ölekezés közben, amikor arra gondoltam, az otthonbeli öregurak valami titkos nyíláson, valami cirklin keresztül kilesnek bennünket, és sorra átadják egymásnak a lyukat. Micsoda ötlet, gondoltam örömmel, és érezve testemen a testedet, azt mondogattam magamban: csak el ne felejtsem reggelig! Látod, én ilyen őszinte vagyok hozzád, ilyen, ahogy mondani szokták, önleleplező, magamat kiadó, és mindezt azért, mert szeretlek.

Egy dolgot, Luca drágám, meg kell értened. Harmincéves koromra eljutottam odáig, hogy megcsinálhatom az első nagy filmemet. Te nem ismered a terepet, a filmcsinálást, ez a placc itt csupa vér. Vérizsamós, ahogyan archaikusan mondják. Itt ordas harc folyik, még a menők, a sztárok között is, ki legyen benne az évi tizenkettőben, tizenötben! Ez már nem kenyérharc, ez küzdelem az oxigénért, hasfölmetszés, őrjöngő egymásba kapaszkodás, emberevés. Na most. Ha engem taktikai okból, az összkép korrigálása céljából idáig engedtek; ha én a többszörös szögesdróton keresztül az indulók közé verekedtem magam, akkor nekem ez a dobás az első dobásom ugyan, de lehet, hogy az utolsó is. És vagyok olyan elszánt, mint a kamikazék, hogy az ügy érdekében magamat is fölrobbantsam, ha kell. Mindenesül modernnek lenni, ez nem a divatos hókuszpókuszok, a formai ügyeskedések, vagy a formák széthúzásának újraismételt mutatványa a megfelelő szezon szerint, sokkal több annál: kegyetlenség, egészen az öncsonkításig, de nem a *dögöljön meg az apám, dögöljön meg az anyám* polgárhökkentő exhibicionizmusával. Sőt semmi exhibicionizmus! De vissza a saját kicsi ügyemhez, hogy hozzád kerüljek közelebb. Nem véletlen, hogy elhatároztam, ez az első-utolsó filmem öregekről szól. Sorsdöntő élményem van róluk. Mondtam már neked, de sohasem a dolog mélyére hatolva, én, külföldre szakadt szülők gyermeke, öregeknél nevelkedtem, a nagybátyáméknál. Két, nálam negyvenöt-ötven évvel idősebb ember volt az apám és az anyám: így nőtem a tenyerük alatt, nyugtalanító időzavarban. Ők maguk is eltévedtek saját szerepkörükben; hol a gyermekük voltam, hol az unokájuk, hol a játékszerük, hol egy idegen szem, egy másik csillagzat megfigyelője. Végül is mindent megkaptam tőlük, amit adhattak, de én mégis úgy éltem közöttük, mint egy fajgyűlölő a négerek között, nekem ők minden szeretetük ellenére is feketék maradtak, és más szagúak; a magatartásuk törzsi rítus, az érzelmességük gyöngeség, az odaadásuk fegyverletétel. Nem tagadom, Luca, a növekvő hálával párhuzamosan, kezdtem gyűlölni őket, talán éppen a köteles hála miatt, megrögzött szokásaikat, állandó önbiztosításukat, a generációs klánt, amelybe beletartoztak. *Kifigyeltem* a világukat, a járataikat, a baráti körüket, az időben megkövesedett nőket és férfiakat, akik egy örök életbe vetett hittel védték a helyüket, a beosztásukat; a létezésüket mint tulajdonjogot. *Belülről* ismertem meg a *gerontokrácia* hatalmát, ahogyan egy előző világ, szívós csökevényként útjába áll mindannak, ami energiában friss, gondolati sebességben új és megújító. Itt csak a fiatal nemzedékek forradalma segíthet. Az én generációm nem *kenőcs-technológiával* dolgozik, szikével inkább. És a filmemnek is ez az ars poeticája.

Újraolvasom ezeket a sorokat, és arra gondolok magam is, nem vagyok-e a nevelőimmel szemben gyűlölködő, gonoszul türelmetlen? És még halottgyalázó is, hisz már mindketten halottak. Én meg itt ülök a lakásukban, hült helyüket átkozva, hamvaikat szétszórva a naftalinszagú napsütésben! És írom, írom rögeszmeszerűen ezt a vádiratot: a filmem vázlatát, egy kémjelentést a vénülésről. De gondold el, még ma is az idegrendszerembe sajdul az izgalom és a tiltakozás. Kisfiú koromban velük aludtam egy szobában, és néha arra ébredtem, hogy a két öreg szeretkezik. Reccsen alattuk az ágy, ritmikusan, suttognak, sóhajtoznak, nyöszörögnek a kéjtől és a kielégüléstől, és én a paplan alól is kénytelen vagyok odafigyelni, holott a szégyentől könnyes lesz a szemem, és így minden akaratom ellenére, de engedelmeskedve egy

különös erőszaknak, az éjszakai titok beavatottja leszek. És nappal, sima gyermekarcom mögött, fiúfrizurám alatt feszít, lázít ez a titok, és nem tudok a szemükbe nézni.

Miért szöktél meg azon a hajnalon, Luca? Üres, klórszagú ágyban ébredtem, hidegre mosdatva a hiánytól és dideregve az iszonyattól.

4.

Surányi magnószalagjáról.

Amikor feleségét követve nagybátyám is meghalt mégpedig iszonyú körülmények között, egy szájpozsga-rák kivédhetetlen kínjait szenvedve; beleértve a mesterséges táplálás körülményeit - mint teljes jogú örökösnek és a lakásban lakónak, természetesen rám hárult a hagyaték számbavétele, az elkerülhetetlen selejtezés, egy közel öt évtizedes háztartás tárgyi fölszámolása, közkeletűbb szóval, a szanálás. A Geronto-Muzeológia egész munkámnak alapja lett. Kidolgoztam egy vázlatos leltári kimutatást a megőrzött és megkövesedett kacatokról, azzal a tudattal, hogy ez ilyen aprólékosan nem fér a filmbe.

Szemüvegek. Félelmetes, hogy két ilyen koros túlélő mennyi szemüveget őriz meg az évtizedek során, a gyöngülő szem növekvő dioptriáit. (Hosszú elidőzés a fiókokból előkerülő szemüvegeken.) A keretek anyaga az esztékákerettől az elegáns teknőcig, a rozsdamentes acélig. A szemüvegek, a növekvő homály kis ablakai. A szemüvegek divattörténete.

Föl nem használt gyógyszerek. Fájdalomcsillapítók, kúpok, hashajtók. Reumakenőcsök. Értágítók. Szívgyógyszerek. Cavinton!

Különböző alakú levélborítékok. (Az elegáns hosszúkásak a tengerentúlról.) A bélyegek gondosan kivágva.

Megkövesedett sajtدارabkák a konyhakredencben. Kifehéredett paprika. Cseppkövesedett só. A hűtőszekrény sárgán elszíneződött rovátkái. A mélyhűtőben MIRELIT máj és egy férfizoknitartó. Az oroszlanlábú íróasztalban Károly csapatkereszt az első világháborúból és több kórházi zárójelentés. Keresztlevél, mindkettőjüknek, kiállítva 1944 márciusában, a józsefvárosi plébánián. Szociáldemokrata, majd MDP-tagsági könyv. Írásos közlés a párttagság törléséről. (Felülvizsgálat 1948.) Igazolás eredményes népfrontmunkáról a tanácsválasztás megszervezésében.

A cipők. Úristen, a cipők! Szalamander. Delka? Gernyi úri cipész. Savaria. Keserűen állott szagúak, sajt- és rozmaringillatúak. Sámfára feszített lakkcipők, finom repedésekkel. Ragadozóhalpofák. Bohócosan tűhegyesek. „Ha ezzel valakit seggbe rúgnak - viccelt a nagybátyám -, csak sebészi beavatkozással lehetne eltávolítani.” Visszhangos nevetés a semmiben, háttérben a nagynéni jól nevelt pisszegése. A cipők, igen. És a lúdtalpbetétek. Finomító fogalmazás szerint, a harántemelők. És két tucat jégeralsó. És a nagynéném műanyag melltartói, vagyis a műmellei. Még öregasszony korában is leánykamelleket kreált. Fotók elbarnulva. Kísértetgaléria. Egy sudár, hajfonatos, nagy szemű kamasz lány. Az anyám? (Tizenhét oldal további részletezés.)

5.

Már kitavaszkodott, mire minden összeállt (*összejött*), pénz, engedélyezés, kapacitás; Surányi megszervezhette a stábot, az első forgatási napot is kitérítették. Előzőleg, természetesen, a *stúdiótanács* (tagjai között néhány tekintélyes rendező, dramaturg, kívülről meghívott szakember) alaposan megvitatta a forgatókönyvet, de már az eleve elfogadás jegyében. Élénk helyeslés fogadta az alkotói szándékot (az Úristen, Michelangelo és a kezdő filmcsináló a

maga helyén alkotó). A pontosan körvonalazott cél, az öregséget érzékenyülés nélkül ábrázolni (a filmes minden esetben ábrázol), különösen az idősebb tagok méltányolták, bizonyosságot szolgáltatva az anyakönyvtől független elfogulatlanságukról. Az egyik - szavait apró nevetgélessel kísérő - állandó szakértő, aki számos ilyen bizottságban működik, és mindenütt éppen csak elfogadható tiszteletdíjért, különösen a „gyökerekig hatoló, vakmerően fiatal szemléletet sugárzó” módszer őszinteségét méltányolta, a leépülésnek ezt a vakmerő dokumentációját, amelyet a szerző találóan nevez GERONTO-MUZEOLÓGIÁNAK. A jeles szakértő vékony ajka sápadt ínyére húzódott, szabadon hagyva előreálló felső fogsorát; ez nála a belső elragadtatás jele volt. Surányira természetesen nem hatottak rosszul ezek az úgynevezett szakvélemények, de nem is vette azokat túl komolyan; hogy stréberkednek a kisöreges - mosolygott magában inkább szánalommal, mint gúnyosan. A forgatókönyv elfogadása mármár zavartalannak látszott, amikor az eddig csak néhány köhécseléssel jelen volt Árvai (az utolsó novellista Magyarországon), mint - nem tudni, miféle meggondolásból - alkalmilag meghívott, de amúgy eléggé passzív pofa (jellemzés Surányitól), néhány krákogás után szükségét érezte, hogy megszólaljon, vélhetően azért, hogy a maga beidegzett erkölce szerint meg szolgálja azt a bizonyos szakértői honoráriumot, vagyis hogy mégis mondjon valamit. Surányi eddig mintegy ellenfényben látta az utolsó magyar novellistát, vagy amint a köztudatban élt (lehet, ő maga találta ki magáról, a nagyobb hatás kedvéért), ezt a nemzetközileg nem jegyzett reménykedőt. A fiatalember égettarna, sovány arca, támadó torreádorprofilja kifeszült a gyanakvó figyelemtől. Tartott ugyanis Árvaitól; néhány futólagos találkozásuk arról győzte meg, van látszólagos szelídsége mögött egy kérlelhetetlenül logikus rendszer, s az állandó öngúny, amellyel magát sújtja, csak burok, hogy mögüle lecsaphasson arra, akivel éppen elszámolnivalója van. A szabálytalanul elrajzolt arc, a száj mellé vésett két függőleges ránc, a kékesbarna szem még szét nem bontott erős sugárzása legyőzte a lágyító ellenfényt; az ázalagosra szakadt cigarettafüstben kezdtek néhányan feléje fordulni. Árvai, mint aki megérezte, hogy a bevezető hosszú hallgatás föltűnően aránytalanra sikerült, a késést behozandó, gyorsan beszélni kezdett.

Surányi magnószalagjáról:

Árvai szerint lehetne ez a könyv sokkal keményebb, humanista pepecselést mellőző; kimondja: *kegyetlenebb*. Hogy az ifjú szerzőtől, mert a joga, a nemzedéki jog, elvárná „a zuhanás térvészőbb megközelítését”. Ahogyan ő, inkább csak zárójelek között mondja: a türelmetlen és a helyüket követelő utódok ultimátumaként. *Egy vénnek Tajgetosza*, például, lakóhelyi körzetenként megszervezve, törvényesen kidolgozott, tanácsilag ellenőrzött tesztek szerint, ez nagyszerű jelenet lehetne egy ilyen filmben. Persze, mondja álszentén, ő nem illetékes arra, hogy tippeket adjon az alkotónak és nem is célja ez. Szó szerint ezt mondja, pofozni való öntudattal: „Nekem az egész egy kicsit *biedermeier*.” Így! Hogy az öregség még a nagy emberek esetében is mennyire lefokozó, már ami a minőségi fogyatkozást illeti, arra fölhoz egy példát is. Thomas Mann kis kötetére, a Doktor Faustus keletkezéstörténetére hivatkozik. „Ez a kivételes génusz, és még csak nem is a hülyülés stádiumában, ájult elragadtatással ír egy bizonyos June Colmann nevű chicagói éjszakai nővéréről, aki az író műtétje után ott virrasztott az ágya mellett, és akit, engedelmet kérek az emlékéértől, *éjszakai angyalának* nevez, és nem rest, hogy az iránta ébredt gyengéd érzelmeit is ecsetelje.” A tűzéségi előkészítés után a leplezetlen támadás. Így. Ilyen módon. „Ha egy Mann, mint öreg ember, sőt mint *öreg férfi*, a kiszolgáltatottság ilyen fokára süllyed, hogy ha a nyöszörgő hála arra kényszeríti, hogy ilyen módon kiadja magát, akkor mit szóljon, mondjuk, egy agypangásos Bernát Bernát, mondjuk, a József körút 17-ből?” És még néhány alattomos mondata. „Ilyen esetben a kíméletlenség a legfőbb humánum. Mert az gyógyító humánum. Ebből a szempontból a könyv hiányérzetet

hagy bennem. Érzelem nélküli, de álérzelmes. Szívtelen, de áljószívű. Groteszk, de ez a groteskség inkább perverz, mint bizarr.”

A résztvevők érzik, a látszólag önkínzó hozzászólás csupa kikészíteni akarás, hatása akár a marólúgáé. Egy öregedő ember, s ami még szerencsétlenebb ábra, egy teljes egészében nem sikeres ember kísérlete a hasfelmetszésre. Hátba támadni egy merész kezdeményezést. Persze a meghívottak keresztüllátnak a szitán, nem hagyják ennyiben. Egyik-másik visszautasítja a nyilvánvalóan tendenciózus elemzést - elemzést? -, az alattomos támadást. „A korszerű, igazán modern fölfogás szerint - mondja még halkán, rekedten, konokul Árvai - napjainkban a tragédiát már csak a burleszk eszközeivel lehet megközelíteni. És én ettől el vagyok ragadtatva.” Valami fölrémlik bennem, a fiatal művészek klubjában néhány héttel ezelőtt én fogalmaztam meg hasonlóan művészi programomat. „A kegyetlenség - Árvai mester most egyszerre bőbeszédű, szinte túláradó -, igen, a kegyetlenség export-importja - mondja - világméretekben, fontos lépés az emberiség közös gondolkodása felé. Így érthetjük meg a terrorizmus vagy netán a kamikazék lelkivilágát, azaz, így szabadíthatjuk meg magunkat az elavult konvencióktól.”

Amikor végre sikerült szétoszlanunk, vagyis kihámozni magunkat a szófoszlányokból, melyeket mindenki halálosan unt, az utcára lépve, a bőrömbe, ruhámba pácolódott füsttel az öreg Skodába ültem, és terv nélkül elindultam a város felé. Ha meggondolom, minden oké, a többség mellém állt. Teljes győzelem. A Thököly úton, a 7-es busz közeli megállójánál Árvai várakozott, de olyan idézőjelben, mintha saját múltjából idézték volna, eszterházikockás öltönyében, kacsorru sárga cipőjében, karján egy kifakult ballonnal. Állt, mint saját stilizációja, és nem is a járda szélén, mondhatni így is, a teljesen elvont térben, az idő peremén. Mögötte, körülötte - *ellenfényben* - egész életének szétszakadozó története. Noha szabálytalan helyen, de lestopoltam előtte, sőt rádudáltam. „Elvihetlek valahová?” - nem voltunk pertuban, de most egyből letegeztem. Csábított a gondolat, beszorítom a kocsiba, ebbe a rozzant bádog-csapdába, és belegorombáskodok a pofájába, a szeme közé. „Nagyon köszönöm, de nem - válaszolt ajka körül valami elrajzolt mosollyal, amely befejezetlensége miatt inkább volt grimasz, mint mosoly -, én tulajdonképpen egy vitorlásra várok.” És félmagasba emelte hosszú kezét, mint aki gyengéden elbocsát.

Látomásnak sem lenne utolsó, hogy a 7-es busz és a 67-es villamos között, egy éppen csak hajózható keskeny sávon, közlekedik az a bizonyos vitorlás, csapkodó sirályok kíséretében.

6.

Meg kell keresni azt az eltemetett fürdőt. Ahol a benyíló. Ahol a TÖRÖK ÖRÖMÖK. Ahol a masszözök.

Volt valaha az Erzsébetváros egy síkatorutcájában egy köztisztasági fürdő - gőz, szalon, kád -, „az ostrom alatt a gettó hulláit tárolták benne” - mondta zárójelben valaki. Lebontották, nyoma sincs. A Dohány utcában egy minden kényelemmel ellátott, tengerkék és szépiaszínű csempékkel bontott műintézet, a félelegáns közönség találkozó-, sőt találkahelye. Eltűnt, ráomlott az idő. Az egykori tisztasági és örömszerző intézmények helyén vasbeton raktárak, fekete bunkerek, ócskavastárolók.

Surányi mégis kitartott a keresés mellett. „Nem Budapest fürdővárosnak akarok reklámot csinálni - háritotta el, amikor munkatársai klasszikus termálfürdőket ajánlottak -, a *nem létezőt* akarom, nem a közhelyet” - mondta torreadorprofiljának kihívó fölényével. *A bugyort*, a föld alatti bugyort.

Egy erős, gyöngyszürke június eleji napon - a város vonalai elrajzolódtak, mint valami hólyag-papír mögött - az egyik nagykörúti bérház udvarán megnyílt neki a bugyor. Egy valaha volt fürdő, halogatott lebontás előtt, szennyel, porral takart, meggörbült vasszerkezetes üvegtető alatt. „A belépés, megjegyzem, életveszélyes” - figyelmeztette őket a házfelügyelő, aki tévedésből volt odahaza, elnézte a napot, és nem ment be a munkahelyére. Surányi - saját szavaival - bedobta az anyagi érdekeltséget, és erre a mozdulni nehezen akaró férfi némileg megélenkült, s végül hajlamosnak mutatkozott, hogy megkeresse az egykori fürdő egykori kulcsköteget. „Nekem erre úgyszólván nincs fölhatalmazásom - fordult a bordó melegítő, papucsos férfiú a rendezőhöz; sűrű hullámokban áradt belőle a fokhagymaszag (érelmeszesedés ellen) - mert az egész, úgy, ahogy van, átok a fejünkön, métely, KÖJÁL-téma, terjeszti a mindenféle betegséget.” A vaslemezekből szögeceit súlyos ajtó lassú ívben kétfelé tárult, s előttük volt hidegszürke félhomályban, az egykori fürdő, csempemaradványaival (Villeroche & Bosh Mosaik), az üveglencséből szerkesztett megvakult tető alatt. A medence körül kő mellvéd, amely hullámokban szabadult halakat imitál, az egykori kabinajtók befalazva, s a medencefenéken ragacsos, rejtélyes forrásból táplálkozó pocsolyák. Előkerült a notesz, és belé a címszavak. Vastartós konzolok. Gipsztukkók. Rácsmaradványok. „Hogy ebből film legyen - vélekedett a házmaster most már több érdekeltséggel -, hát az ugyebár *leratív*. Már akinek ilyen az ízlése.” A medence felől éhes szúnyogfelhő zúdult rájuk. „Na és ezek a dögök, ezeket el is felejtettem. Mi *unitox* megy rájuk, de kiirthatatlanok.” Surányi összenézett az operatőr-jével, mindkettő szemében a rátalálás öröme. Igen. A helyszín.

*

GÁ-BOR-Á-RON-RÉZ-Á-GYÚ-JA-FEL-VAN-VI-RÁ-GOZ-VA! A *fiúk* a szokásos reggeli menetgyakorlatot végezték, a tönkszerűen alacsony, sonkanadrágot viselő gondnok vezényszavára, aki, noha már június vége felé járt, a fülvédős sapkától, úgy látszik, nem tudott megválni. „Nóta állj! Oszolj!” Minden az előzetes megbeszélés szerint bonyolódott. A filmesek minibusza betolatott az udvar előterébe, és a kiválasztott öregek - szám szerint harmincheten - fölkapaszkodtak a kocsiba gondnokuk vezetésével. Szerepükkel pontosan tisztában voltak, a napidíjjal is, az *eligazítás* már két héttel korábban megtörtént. A várható élmény fölzaklatta őket, valójában a kimozdulás lehetősége. Tudták, ők most nem valóságos lakói egy szociális otthonnak; ők képzeletbeli öregek egy képzeletbeli otthonból, valahol a művészet szférájában. A rendező is arra biztatta őket, minél valószínűtlenebb a viselkedésük, annál jobban megfelelnek. Szerepük története igen egyszerű. Különleges tisztálkodási kirándulásra viszik őket, mondhatni így is, jutalomkirándulásra egy régi fürdőbe, ahová valamennyien évek óta vágnak, s amely már nem is létezik, csak az álmaikban: a nagy medence, az áttetszően zöldes meleg vízzel, amely az anyjuk méhébe varázsolja vissza őket, a mulatságos, jópofa vízköpőkkel; a talpat simogató színes mozaikpadozat, keskeny fekvőpadok s a testet olyan frissítve ostromozó zuhanyok. Mindenkinek kiosztottak egy-egy ovális zöld fürdőszappant. ENGLISH BATH SOAP, egy-egy piros csikos törülközőt és kényelmes rafiapapucsot. Ezeket megtarthatják örökbe.

Ezzel a szereléssel és a fölpezsdült várakozás jókedvével érkeztek a helyszínre. Az utcáról a három részre tagolt, hűvös kapualjon át énekszóval vonultak be; ebben a gondnok külön megegyezett Surányival. Az öregurak mondhatni alaposan kiöltöztek az alkalomra. A szekrényekből furcsa ruhadarabok kerültek elő, avítt szövetszagot árasztó öltönyök, kabátok, sőt, úgymond: *fátermörderek* is. De különösen kalapokban nyújtottak látványosat. Ezek a történelmi *brék* egykori koronái voltak a férfiaságnak, hódító jelképei, koszorúi egy-egy valaha büszke emberi fejnek; csúcsosak, széles pereműek, és olyan pehelyfinomak, hogy már-már fölszálltak a fejről. És külön a keménykalapok, egyik-másik némileg elzsírosodva, de még így is! Azonkívül a londoni derbyt járt gerleszínűek, a maguk utolérhetetlen előke-

lőségében. „Lányok lesznek?” - érdeklődött nagyvonalúan egy kis pitypangszerű vénember. A válasz minden igényt kielégített. „Lányok, természetesen. Natürlich.” „És pucérok?” „Anyaszülten.” Az öregek már a fürdő előterében meneteltek. A helyszín be volt világítva. Itt a gondnok vette át a szót, mert a megállapodás szerint ő irányította a statisztériát. A visszhangos, hidegszürke teremben szétpattogtak a szavai. „Emberek, vetkőzés, inget, gatyát, sérvkötőt, mindent lefelé. Egy-kettő!” Az öregek elkezdtek tehetetlenül forgolódni, tétován és ügyetlenül. Zavarukban fogast, padot, széket kerestek, kapaszkodót a semmiben. A reflektorok mindenfelől pásztázni kezdtek, a szúnyograjok átúsztak a fényeken, a langyos kanálisszag fölerősödött. „Csinálják, csinálják! - biztatta őket barátságosan Surányi -, ez már a film.” A gondnok, aki maga is szereplő volt, sonkanadrágjában és a fülvédős sapkában, szünet nélkül hajszolta őket. „És az előkötény?” - kérdezte félénken valaki. „Nincs előkötény. Tegyük a tenyerüket a fütyülőjük elé” - nevetett a gondnok. A riadt tétovázás átment görcsös rángatózásba. Belezavarodtak a vetkőzésbe. „Aki elkészült, annak irány a medence!” Az operatőr, mellőzve az eredeti gépállásokat, rögtönzésszerűen dolgozott.

Az öregek, teljesen lecsupaszítva, tenyerükkel rejtve testük szégyenét, elindultak a medence felé. „Hét lépcső lefelé, emberek!” - figyelmeztette őket a gondnok; még az hiányzik, hogy a nyakukat törjék - bár ki tudja! A vízköpőkből rozsdás víz szivárgott, a medencében is csak bokáig ért az iszapos fekete lé. A görbe háta, a süppedt mellek, a sorvadt fehér szőrzet a mellkason és a lágyék körül. Mindezt a kamera mikroalapossággal közvetíti. Egymásba kapaszkodva, egymás hideg testét érzékelve araszoltak befelé az öregek. A konzolokról egy-egy vastag, rozsdás csepp hullott a fejükre. A szem körüli ráncok, a szemben rémület. „Na most, emberek, összefogódzni, és nóta! GÁ-BOR-Á-” Az öregek fennhangon folytatták: RON-RÉZ-Á-GYÚ! Körbefogódzva a medence közepén a harminchét öregember. JA-FEL-VAN. Azért kell, hogy valami szép történjék. Az élmény miatt. VIRÁGOZ. Surányi intésére egyetlen kivételével valamennyi reflektor kialudt; s az az egyetlen, mint egy arany pók, futkosni kezdett az öregemberek feje búbján. Az operatőr darun közeledett feléjük. S ekkor eltérve a rendezői elgondolástól, valami furcsa történt. Az egyik vízköpő tágra nyitott pofájából sistergés tört elő, szűk katlanú, élesen sziszegő hang. Az egyetlen reflektor megkereste ezt a vízköpőt. Valaki az öregek közül félhangosan felnyöszörgött: Auschwitz. Egy másik zokogástól fulladtan kiáltozni kezdett: „Ciklon B! Elgázósítanak minket!” Az iszapos, síkos medencében szétszakadt az emberlánc, az öregek egymást lökdösve, tépve, utat törtek kifelé, eltaposva azokat, akik elcsúsztak a bokáig érő vízben. Küzdelem a lépcsőkön, bukdácsolva, négykézláb, kihabzott szájjal. „Világítást! - kiáltott Surányi -, hagyd abba!” - ordított az operatőrre, aki még teljes lendülettel forgatott. Feloldhatatlan gyűlöletet érzett maga iránt. Fájdalmat és szégyent. „Pedig olyan jól indult - tűnődött a gondnok -, de ezek a vénségek az emlékeikkel! Az agybajos emlékeikkel!”

1985

-&-